

Vate

Kovara Kulturt

Hûmar: 11

Wisar, 2000

Serredaktor:

Malmîsanij

Redakstyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Instyattfê destpêkerdişt:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temstlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneytye û têkiltiyê (Almanya de):

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlin/Almanya

Temstlkarê Berlnt:

Aydin Bîngol

Temstlkarê Norveçt:

M. Darrêz

Box: 2545

7001 Trondheim/NORVEÇ

Temstlkarê Hollanda

Ferhad Amedî

Delfzyl Str. 81

6835 CM Arnhem/HOLLANDA

Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneytye:

Welat	serrêk	6 aşmt
Tirkiya:	40 DM. 20 DM.
Almanya:	40 DM. 20 DM.
Swed:	250 SEK. 125 SEK.
Welatê bîni:	70 DM. 35 DM.

Vayt: 10 DM./50 SEK.

Ilan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.

Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.

Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN:1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen

475 16 98-4 SWEDEN

Adresa têkiltiyê:

Ihsan Türkan

Odd Fellowvägen 29

S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Tel: +46-(0)8-97 76 56

E-mail: ihsan.turkan@swipnet.se

Berpirsiyartya her nuşt ya nuştixt/nuştixe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê	3
Hamdî Ozyûrt	
Vatişê bêvateyî	4
Derheqê Kirmanckî de Kombîyayîşê Hewtine	6
Malmîsanij	
Ver bi Etîmolojîyê Kirmanckî (Zazakî)	33
Mûnzûr Çem	
Qemer Axayê Usivan	38
Çeko	
Cem û Cemat	43
Lerzan Jandîl	
Rexneyanê Mûrad Ciwanî Ser o	66
Roşan Lezgîn	
Bersiv	74
A. Heyder Sever	
Raya Almanya	83
J. Espar	
Bi Kilmîye	86
Mihani Licokic, Omer Akengîn, Datimî Bektaş	
Ripelê Fiqrayan	89
Malmîsanij	
Salih Begê Hêneyî	94
Mihani Licokic	
Sîr û Pîyanz	97
Wendoxan ra	102
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-XI	106
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)	111
Alfabe	112

Wendoxê hêcayî,

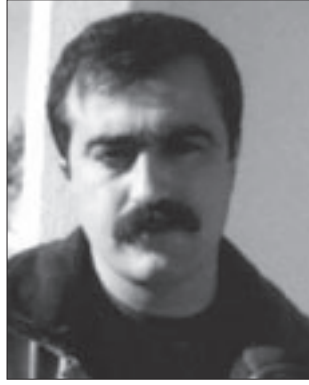
Ma reyna pîya yê. Na hûmare de şima nuşteyanê bînan reyra (reyde) meylanê Kombîyayîşê Hewtinê Kirmanckî (Zazakî) zî wanenê. Bi nê meylan, tayêna qaydeyê rastnuştişî (îmla), termê anatomî û nameyê heywanan tesbît biyê. Ma bi her kombîyayîş û her hûmara Vateyî, raya (rayirê) standardîzekerdişê kirmanckî de tenêna (bineyna) mesafe gênê. Na hûmara ma zî girewtişê (guretişê) nê mesafeyî de ma aver (raver) bena.

Ma hêvî kenê ke nuştox û wendoxê ma tesbîtanê Kombîyayîşanê Kirmanckî ser o vindê (vinderê), nînan dîqqetî reyra (bi dîqqet) biwanê, munaqeşe bikê, fikranê xo ma rê binusê û nuştiş de nê tesbîtan tetbîq bikê. Eke şima wazenê kirmanckî aver şêro û standardîze bibo, naye peygoş (ihmal) mekênê. Hetanî serra 2000î kirmanckî standardîze nêbîya. Qey êdî (hinî) bes nîyo? Na perse xo ra zî bipersê û ma xo vîr a mekerê, ma rê binusê, çimkî ma şima xo vîr a nêkenê û şima rê nusenê.

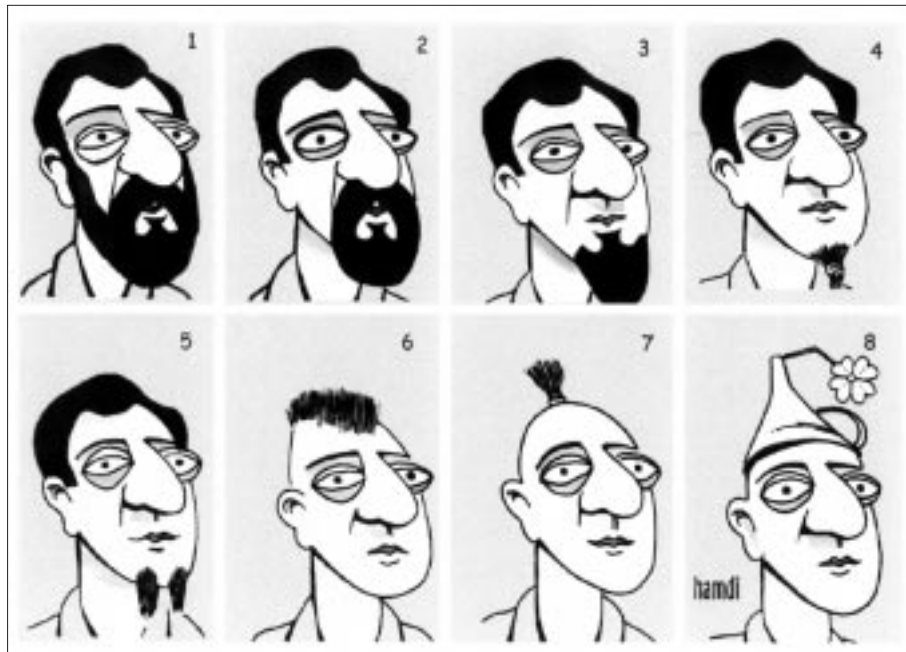
Pabeyê (pawibê) hûmara diwêsine (des û didine) vindê û weşîye de bimanê.

Vate

vatişê bêvateyî

Hamdi OZYURT

hamdi

DERHEQE KIRMANCKI DE KOMBIYAYIŞE HEWTINE

Stockholm, 20.04.2000 - 24.04.2000

Roja 20ê menga (aşma) nîsane, Stokholm de kirmanckî (zazakî) ser o kombîyayîşê hewtine dest pêkerd û panc rojê ramit. Nê kombîyayîşî de nê new kesî amade bîy:

Mûnzûr Çem (Dêrsim)
Memo Darrêz (Bongilan)
Haydar Diljen (Sêwregi)
J. Ihsan Espar (Pîran)
Wisif Kaymak (Pîran)
Çeko Kocadag (Gimgim)
M. Malmîsanij (Pîran)
Selîm Mûrat (Pali)
Şukrî Urgan (Hêni)

Nê kombîyayîşî de amadebîyayoxî nê meseleyan ser o vindertî û meylê xo tesbît kerdî:

1. Rastnuştiş (Yazım kuralları)
2. Sifetê nîşankerdena (İşaret sıfatları)
3. Termê anatomî (Anatomi terimleri)
4. Nameyê heywanan (Hayvan adları)

Cêr ra ma nê xusûsan de meylê kombîyayîşî nusenî.

Tîya de çekuya nêrî (bi tirkî "eril sözcük") ver de (n), çekuya makî (bi tirkî "dişil sözcük") ver de (m) nusîyayo. Tayê çekuyanê nêrîyan dima suffiksê "-e" yan zî "-ye" nusîyayo. No yeno a mana ke, eke formê nêrî dima "-e" yan zî "-ye" ame, a çekuye bena makî. Nimûne: şehîd, -e. Yanî, çekuya "şehîd"î nêrî ya (lajeko yan zî camêrdo şehîd), eke na çekuye dima "-e" ame, bena "şehîde" û na çekuya "şehîde" makî ya (kêneka yan zî cinîya şehîde). Tayê cayan de, çekuyanê makîyan dima herunda "-e" de "-i" yena, tayê cayan de zî ne "-e" ne zî "-i" yena.

1) RASTNUŞTIŞ

1.1. Çend kilmnuşteyî (Birkaç kısaltma)

Çend kilmnuşteyê ke nê kombîyayîşî de tesbît bîy nê yê:

kirmanckî *tirkî*

yh. (yewhûmar) tekil

zh. (zafhûmar) çoğul

1.2. Hûmarnameyê rêzki (Sıra sayılar)

Hûmarnameyê bingeyî (asal sayılar) tayê cayan de bi suffiksê ”-in”î tayê cayan de zî bi suffiksê ”-în”î benê hûmarnameyê rêzki (sıra sayılar). Meylê kombîyayîşî formê bi ”-in”î ser o yo. Mavajî ke ”çar” (dört), beno ”çarin” (n) û ”çarine” (m).

	<i>kirmanckî</i>	<i>tirkî</i>
yew	yewin, -e	birinci
di	diyîn, -e	ikinci
hîrê	hîrêyin, -e	üçüncü
çar	çarin, -e	dördüncü
panc	pancin, -e	beşinci
şeş	şeşin, -e	altıncı
hewt	hewtin, -e	yedinci
heşt	heştin, -e	sekizinci
new	newin, -e	dokuzuncu
des	desin, -e	onuncu
yewendes	yewendesin, -e	onbirinci
diwês	diwêsin, -e	onikinci
hîrês	hîrêsin, -e	onüçüncü
çarês	çarêsin, -e	ondördüncü
pancês	pancêsin, -e	onbeşinci
şîyês	şîyêsin, -e	onaltıncı
hewtês	hewtêsin, -e	onyedinci
heştês	heştêsin, -e	onsekizinci
newês	newêsin, -e	ondokuzuncu
vîst	vîstin, -e	yirminci

hîris	hîrisin, -e	otuzuncu
çewres	çewresin, -e	kırkıncı
pancas	pancasin, -e	ellinci
şestî	şestîyin, -e	altmışıncı
hewtay	hewtayin, -e	yetmişinci
heştay	heştayin, -e	sekseninci
neway	newayin, -e	doksanıncı
se	seyin, -e	yüzüncü

panc sey	pancseyin, -e	beşyüzüncü
hewt sey	hewtseyin, -e	yediyüzüncü
new sey	newseyin, -e	dokuzyüzüncü
hezar	hezarin, -e	bininci
mîlyon	mîlyonin, -e	milyonuncu
mîlyar	mîlyarin, -e	milyarınca

1. 3. Suffiksê "-ên"/"-in"î

Suffiksê "-ên"/"-in"î manayanê cîya-cîyayan dano çekuyan. Mavajî ke mana "-den kalma", "-den yapılma" û "-daki"ya tirki dano. Herunda nê suffiksî de tayê cayan de "-in" yan zî "-en"/"-yen" vajîyêno. Meylê kombîyayîşî nînan ra formê "-ên" û "-in"î ser o yo.

meylê kombîyayîşî .. formê bînî *tirkî*

asinên, -e: asinin, -e	asinîn	demirden yapılma, demirli
binên, -e	binîn	alttaki, alt taraftaki
cêrên, -e: cêrin, -e	cêrîn	aşağıdaki, aşağı taraftaki
corên, -e: corin, -e	corîn	yukarıdaki, yukarı taraftaki
parên, -e	parîn	geçen yıldan kalma, geçen yılki
pereyên, -e: pereyin, -e ...	pereyîn, perêyen ...	önceki günden kalma, önceki günkü
peyên, -e	pêyên	sonuncu, sondaki
serên, -e	serîn	üstteki, yukarı taraftaki
sêmên, e: sêmin, -e	sêmîn	gümüşten yapılma, gümüşlü
verên, -e; virên, -e	verîn, viryen	önce, önceki, ilk, eski
vizêrên, -e: vizêrin, -e ..	vizêrîn	dünkü, dünden kalma
zerrên, -e: zernin, -e	zerrîn	altından yapılma, altınla

1. 4. Ser o, der o (dir o), uza r' o, dime r' o, yewbînî/yewbînan

meylê kombîyayîşê .. formê bînê *tirkî*
ser o sero, ser ro

Qeleme kitabî ser o ya. . Qeleme kitabî sero ya. .. Kalem kitabın üzerindedir.
der o de ro, derro, der ro - .. dedir (içindedir)
 Lajek keye der o. Lajek keye de ro. Oğlan evdedir.
uca r' o uca ro, uza ro..... ordadır
 Lajek uca r' o. Lajek uca/uza ro..... Oğlan ordadır.
dime r' ê dime rê, dimerê

peşindedirler, arkasındadırlar
 ”Memê Pirçoy bi Xidê Lilê Verojî ra xirabe dime r' ê.”
 (Memê Pirçoy ile Xidê Lilê Verojî kötülük peşindedirler.)

Kombîyayîşê Kirmanckî yê şeşine ra yew grube

yewbînî/yewbînan

Ma dostê yewbînî me

Ma dostê yewbîn îme. Biz birbirimizin dostuyuz.
 Ma dostê yewbînan îme. ... Ma dostê yewbînan îme. ... Biz birbirimizin dostuyuz.

1. 5. Nuştişê partîstîpê maktî û zafhûmarî

”Partîstîp” anê ke tîya behsê înan beno ra franskî de ”participe passé” yan zî ”adjectif verbal”, tirkî de ”ortaç” vajiyêno.

meylê kombîyayîşî .. formê binî tirkî

A wendîye/wenda/wendê ya. . A wenda a./A wenda wa. O tahsillidir.

Ê wende yê/yî. Ê wendeyî yê./E wendê. Onlar okumuşlardır.

1. 6. Nuştişê name (yan zî sifet) û karanê (fîlanê) zafhûmaran

meylê kombîyayîşî .. formê binî tirkî

Nê vilik ê/î. Nê vîlikî yê. Bunlar çiçeklerdir.

/Bunlar çiçektir.

Nê dar ê/î. Nê darî yê./Nê darî yî. .. Bunlar ağaçtır.

Ma kurd îme/ê/î. Ma kurdî me. Biz Kürdüz.

Her di bîbîyê şehîd. Herdi bîbî şehîdî. Her ikisi şehit olmuşlardır.

Nê kuçe yê/yî. Nê kuçeyê. Bunlar sokaktırlar./Bunlar sokaklardır.

Nê kuçe bîy. Nê kuçey bî. Bunlar sokak idiler/
sokaktılar.

Nê mange yê/yî. Nê mangeyê./ Bunlar inektirler./Bunlar
ineklerdir.

Nê ga yê/yî. Nê gayê. Bunlar öküzdürler./
Bunlar öküzlerdir.

Nê rindê/î. Nê rindî yê. Bunlar güzeldirler.
Bunlar güzellerdir.

Nê dewijê/î. Nê dewijî yê. Bunlar köylülerdir./
Bunlar köylüdürler.

Nê merdimê wende yê/yî. . Nê merdimê wendeyî yê. Bunlar tahsilli adamlardır.

1. 7. İzafe

Kirmanckî de ca ra ca formê îzafeyî (tamlama) vuriyê (bediliyê).
Mavajî ke manaya ”yeni bir imkan” û ”siyah bir kalem”a tirkî de,
kirmanckî de nê formê cîya-cîyayî estê:

îmkanêko newe, îmkanêde newe, îmkanêdo newe, îmkanêk newe,
îmkanko newe, îmkankew newe, îmkanêdo newe

qelemêka sîyaye, qelemêda sîyaye, qelemêka sîyay, qelemka sîyay,
qelemênda sîyay ûêb.

Meylê kombîyayîşê ma nînan ra di formanê verînan ser o yo:
nêrî: îmkanêko newe, îmkanêde newe
makî: qelemêka sîyaye, qelemêda sîyaye

1.8. Çend çekuyê bînî

tirkî-kirmanckî (zazakî)

meylê kombîyayîşê *formê bînî*

adam: merdim, -e mordem, mêrdim, mêrdum, merdum,
myurdum

bir adam: mêrdek (n),

yew mêrdek (n) mordemek, mêrik, miyerik

akraba: 1) merdim, -e mordem, mêrdim, merdum

2) wêret, -e

almak: girewtene/girewtîş guretene/guretiş, gurotiş, girotiş

anlam: mana (m) mena, mane

arkadaş: 1) heval, -e

2) embaz, -e emaz, imbaz, imaz, umbaz, ombaz,
albaz, alvoz, olvoz

az: 1) tay tey, toy, tûy, tayn, teyn, tanî, tonî,
tonê, tûnî

2) tikê tikî

3) şenik⁽¹⁾ senik

barış: aştîye (m)

barışık: aşt

barışma: aştbiyayîş (n),

werêameyîş (n)

barışmak: aşt biyayene,

werê ameyene

basım: çape (m)

1. "Şenik" nê hîrê manayan dano: (Tirkî de) 1) az 2) hafif 3) yaşça küçük

- basımevi:** çapxane (n)
basın: çapemenîye (m)
basmak: çap kerdene
baskı (kitap baskısı vb.): çape (m)
bazi: tayê tayî, toyê, toyî, tûyî, tay, tey, toy, tûy,
tanî, tonê, tonî
beri: nat naşt, nayşt
beriki: natên naştên, nayştên
biraz: 1) tenê teneyê
2) biney binê
3) tikê tikî
4) hebê hevê, hewê
5) henî
6) tirşim
böylesi: winasî, inasar,
inasarên nîyanên, nîyanê, anasar, enasar,
enayîn, enayî
böylesi iş: karo winasî,
karo inasarên, inasar kar
bu: 1) no (n) eno, eni, ino, ini, in
2) na (m) ena, ina, hena
bunu: ney (n), nê (n), naye (m)
çabuk: 1) leze lerze, lezi
2) çapik
çabukluk: 1) lezîye (m) lerzîye, lezey, lezê
2) çapikîye
çocuk: leyîr, -e
dünya: dinya (m) dunya, dîna
-e doğru: 1) ver bi
2) hetê ... ra heta ... ra
3) hetê ... ser heta ... ser
erkek: camêrd (n) canmêrd, cuwamêrd, cûmêrd,
comêrd, carmêd, comord
erken: rew row, ro
eşya: çî-mî, tef-tal, pil-purt, eşya
kel-mel ker-mer

- evet:** 1) e, ya ê
 2) eya, heya
 3) belê
- geç: berey, erey erê, herey
- için:** 1) semedê ... ra, seba sebeta, seveta, seva, sebtanê, sewê
 2) qandê qaydê, qey, qê
- imlâ:** rastnuştîş (n), ortografi
- insan:** merdim, -e mordem, mêrdim, mêrdum,
 merdum, myurdum
- bir insan:** mêrdek (n),
 yew mêrdek (n) mordemek, mêrik, miyerik
- iş:** 1) kar (n)
 2) xebate (m)
 3) gure (n) girwe
- itiraf etmek:** 1) ro xo nayene xo nayene
 2) îtiraf kerdene
- kağıt:** kaxite (m) kaxit (n), qaxid (n)
- kendi:** xo xwe, xwi, xu, ho
- kendisinden:** xo ra xwe ra, xwi ra, xu ra, ho ra
- kervan:** karwan (n) karban, karwa, karwon, karwo
- koca:** mêrde (n) mêrdi, miyerde
- lı:** -in/-ine
- davalı:** dewayin, -e
- tuzlu:** solin, -e
- mana:** mana (m) mena, mane
- mektup:** mektube (m) mektub (n)
- milliyetçi:** neteweperwer, -e;
 milletperwer, -e;
 nasyonalîst, -e
- öbür:** bîn, -e
- öte:** wet adaşt, aşt, başt, bot, cat, daşt,
 dayşt, dot, wat, yaşt
- ötedeki:** wetên daştên
- öylesi:** asar, asarên, henên henê, hunîn
- öylesi iş:** karo asarên, asar kar
- şey:** 1) çî (n), 2) ewk (n), 3) ne-
 ha (n), 4) emin (n), 5) nim (n)

Qate _____

taraf: het (n) hete (m), hêt
bir taraftan: heto yew ra heta yewi ra
diğer taraftan: heto bîn ra heta bîni ra
tez: 1) leze lerze, lezi
2) çapik
tezlîk: 1) leziye (m) lerziye, lezey, lezê
2) çapikîye (m)
yan: het (n) hete, hêt
bir yandan: heto yew ra heta yewi ra
diğer yandan: heto bîn ra heta bîni ra
yasak: qedexe (n), yasax (n) yasaq
yayım: weşanayîş (n), neşr (n)
yayımlamak: weşanayîne,
neşr kerdene
yayımlanmak: weşanîyayîne,
neşr bîyayîne
yayın: weşan, neşrîyat
yayınevi: weşanxane (n)
yazım: rastnuştiş (n), ortografi
yurtsever: welatperwer, -e
zaten: xora xo ra

2) SIFETE NIŞANKERDENE (IŞARET SIFATLARI)

Semedê nezdi

halê xoserî (nominatif) de:

meylê kombîyayîşî *formê bînî*
no (n) eno, eni, ino, ini, in, na
na (m) ena, ina
nê (zh) nî, enî, inî, enê, inê, na

No lajek vano.

Na kêneke vana.

Nê lajekî vanê./Nê kênekî vanê.

halê oblîkî (oblique) de:

nê (n) enî, inî, na
na (m) ena, ina
nê (zh) nî, enî, inî, enê, inê, na

Nê lajekî ra vaje.
Na kêneke ra vaje.
Nê lajekan ra vaje./Nê kênekan ra vaje.

Semedê dûrt

halê xoserî (nominatif) de:

meylê kombîyayîşî *formê bînî*
o (n) ew, ewî, aw, hew, ay, û
a (m) haw, eya, aya
ê (zh) eyî, heyî, ay

O lajek vano.
A kêneke vana.
Ê lajekî vanê./Ê kênekî vanê.

halê oblîkî (oblique) de:

ê ay, î
a eya, aya
ê eyî, heyî, ay, î

Ê lajekî ra vaje.
A kêneke ra vaje.
Ê lajekan ra vaje./Ê kênekan ra vaje.

3) TERMÊ ANATOMI (ANATOMI TERIMLERI)

tirkî-kirmanckî (zazakî)

meylê kombîyayîşî *formê bînî*

ademelması (girt-

lak çıkıntısı): zengilok (n),
gilê qirrike (n), nêrîyê qirrike (n),
saya gilbe (m), gireya zuqliqe (m)

ağız: fek (n)

akciğer: 1) pişike (m) pişî, pîşi, fişi

2) qeseba sipîye (m) qesba sipî

alın: çare (n), natike (m)

alın kemiği: tehta çarî (m) tata çarî

am: kisî (m) kisi

anüs: qine (m) qene, qini, qî

anüs çıkıntısı: zutike (m),

tizike (m), sursuruk (n),

turturik (n), tabut (n)

apış arası: keşe (m)

apış arası kılları: ramî (zh),

tuk (n), berzik (n), keş (m)

aşık (aşık kemiği): gozeke (m),

gozeka linge (m) guzêke, guzike, gizeke

aya: 1) miste (m) mîşte

2) sala destî (m)

3) kefe (m)

ayak: 1) linge (m) lingi, ling, ningi

2) pa (n)

azıdişi: 1) didanê kursî (n),

didanê qirnî (n) dindûn qirnîy

2) êrxe (n)

bacak: çaq (n), paqe (m), şaqe (m), şaq (n)

faq (n), pale (m) şeqe (m)

bademcik: 1) vameke (m) vomeki

2) çijeyê xazmikî (zh) çicey xazmikî

3) alukî (zh),

4) bilbançikî (zh)

bağırsak: roqila (m) roqla, loqila, loqela, loqle,

loqera, loqra, lüqra

incebağırsak: roqila ba-

rîye (m) rûy

kalınbağırsak: roqila pîle (m)

körbağırsak: roqila kore (m)

- baldır:** çîp (m), peyîke (m), saq (n)
baldırın arka kısmı: baqa peyîke (m), velikê peyîke (n)
- baş:** 1) sere (n) sare
 2) katike (m) kati, katati
 3) kakate (m) qaqote
 4) qotike (m) qote
 5) qoqe (m) qoqi
 6) qafike (m)
- bel:** 1) mîyane (n), mane, mîyone, mone, mêne, mîyne
 2) newqe (m),
 3) navkêl (n)
- beyin:** mezg (n)
- biyık:** zimbêlî (zh) zimêlî
- bilek (ayak bileği):** xapa linge (m), kapçika linge (m), çîpîke (m)
bilek çıkıntısı (kemiği): gozeke, gozeka linge (m) guzêke, guzike, gizeke
- bilek (el bileği):** xapa hermi (m), kapçika destî (m), qevda destî (n)
bilek çıkıntısı (kemiği): gozeka destî (m) guzêke, guzike, gizeke
- bızır:** zîlik (n), çîlik (n), gilik (n), nîçik (n), nerî (n)
- boğaz:** 1) qirrike (m) qirtike
 2) gilbe (m), gule (m)
 3) boxaz (n)
- boy:** bejne (m) beşni, bezne
 qame (m) qomi, qûm
- boyun:** mil (n), vile (n), vîye (n) vî
- böbrek:** 1) velke (m) velik (n), velg, felk, ferk
 2) gurçik gulçik

- bögür (boş bögür):** kaleke (m),
kîşte (m) kişti, kisti
- burun:** pırnike (m), vinî (m),
zincî (m), kepuge (m)
burun deliği: firne (m),
fırnike (m), qula pırnike (m),
qula vinî (m), qula zince (m)
- but:** 1) hête (m) hêt, hêti
2) bite (m) biti
- çene:** çene (n) çenike, çenge
alt çene: çeneyo serên (n)
üst çene: çeneyo binên (n)
- çük** (çocuk dilinde): bilo (n),
bilik (n), çulik (n), cucik (n)
- dalak:** serpez (n), helpez (n)
- damak:** asmênê fekî (n),
aşmaqê fekî (n)
- dil:** zıwan (n) zan, zon, zûwen, zûn
- dirsek:** zend (n), herçeni (n)
- diş:** 1) didan (n) dından, dindon, dindûn, dizon
2) nek (n)
azıdişi: didanê kursî (n)
köpekdişi: qîlp (n)
- dişeti:** pudîye (m), goştê
didanî (n) gûşt dindûnî
- diz:** 1) zanî (n) zonî
2) çok (n) çük
- döleşî** (insanda): embazek (n), hevalco (n)
- dudak:** lew (n) lo
alt dudak: lewo binên (n) lewê binî
alt dudanın ortasındaki
ince girinti: şirika lewî
üst dudak: lewo serên (n) lewê serî
- el:** dest (n)
- ense:** 1) kortike (m) korteki, kûrt
2) şilike (m) şiltike
3) şatike (m)

- etene (eş):** 1) pılar (n)..... pilor, pelêr, pelel
2) helpez (n)
- favori:** 1) cînege (m) cenig
2) nuşteke (m)
- ferç:** kisî (m) kisi
- geniz:** xazmik (n)
- gerdan:** gerden (n), gilar (n)
- gırtlak:** 1) qırpiçike (m) qırpûzik
2)belike (m)
- göbek:** nak
- göbek (şişman karın):** meşke (m),
xaşîya vêrî (m)
- göbek ile cinsel organ
arasındaki bölüm:** pîze-
yo şenik (n) pîzew şenik
- göden:** roqila qine (n)
- gögüs:** sêne (n) sîne
- gögüs kafesi:** 1) qefsing (n) qevsing
2) qefesê sênî (n) qefes sînîy
- gögüs kemiği:** tehta sênî (m) . tahtay sênî
- göt:** qine (m) qene, qini, qî
- göz:** çim (n) çism
- göz yuvarlağı:** gillî (m),
gulîlike (m) gulî
- gözün aşağısındaki deri:**
pêlekê çimî (n), qarangê çimî (n)
- gözakı:** sipîyê çimî (m)..... sipî çimî
- gözbebeği:** bîbike (m),
bîbika çimî (m)
- gözkapağı:** qapaxê çimî (n)
- haya (erkeklik bezi):** 1) gun (n)
2) hak (n) 3) herz (n) 4) bati (n)
5) hêlik (n) yelik, helik
- incebağırsak:** roqila ba-
rîye (m) rûy

Kombîyayîşê Kirmanckî yê şeşine ra yew grube

incik (baldır): çîp (m),

peyîke (m), saq (n)

işkembe: vêre (m)

kafa: 1) katike (m)..... kati, kat, katati

2) kakate (m) qaqote, kakut

3) qotike (m) qote

4) qoqe (m) qoqi

5) qafike (m)

kafatası: qaf (n)

kalça: 1) qineste (n) qenaste, qinastik

2) kule (n) kuli

3) qorrik (n)

kalçanın alt bölümü: parê

qine (n), paldim (n), toldir (n)

kalınbağırsak: roqila pîle (m)

kalp: zerrî (m), zerrîya bele zerri, zerr

qelb (n)

- karacıġer:** 1) cġgere (m)
2) qeseba, kezebe (m), qeseba sġyaye (m) qesba, qespa, qesba sġyay
- karın:** pize (n)
- kasık:** golim (n), vergolim (n) verġ vergulŭ
- kaş:** birŭy (zh) birewġ, birwey, biroy, burġ, burġyġ, burewġ, burŭy
- kıç:** qine (m) qene, qini, qġ
- kirpik:** bijangġ (zh), mujey (zh) mijey, mucey
- klitoris:** zġlik (n), cġlik (n), gilik (n), nġcik (n), nerġ (n)
- kol:** 1) harme (n) herme, erme, ermi
2) pol (n) pŭl
3) hingile (n) engele, engile, ingle
4) cengile
- Ńnkol:** harmeyo barġ (n), bazġ (n), zend (n)
- ŭstkol:** harmo qalind (n), tevdġre (m)
- koltukaltı:** binçeng (n), binġ engilġ (n)
- kŃpekdişi:** qġlp (n)
- kŃrbaġırsak:** roqila kore (m)
- kulak:** goş (n) gueş, gŭş
kulak dibi: binġ goşġ binġ gueşġ
- kulak tozu (kulaġın arkası):** belengoş (n) belengŭş
- kuyruksokumu:** boçik (n)
- kŭcŭkdil:** 1) ziwaniġ (n) zanik
2) ziwano qij (n) zano qic, zono qic
3) belik (n)
- makat:** qine (m) qene, qini, qġ
- meme:** memik (n), cġcik (n), cġje (n) cġzic, cġce
- meme ucu:** sereyġ me-mikġ (n), sereyġ cġcikġ (n), sereyġ cġjeyġ (n)

meşime: 1) b. **etene**

2) b. **döleşî**

mide: made (n) mîde

nefes borusu: zulzulike (m),

zuqlıqe (m), zuriqe (m) zuqluq

omurganın alt ucu: boçik (n)

omuz: 1) doşe (m)

2) kift

3) pol (n) pûl

omuzların arası: mîyandoş (n),

mîyanpolan (n), mîyanpaştî (m)

omuz başı: çeng (n), kilikê hermî (n)

omuzun boyuna yakın

kısmı: 1) kolik (n) kuelik

2) kolane (m),

3) kulil (n)

öğütücü dişler: b. **azıdişi**

önkol: 1) bazî (n) bozî, bojî

2) harmeyo barî (n)

3) zend (n)

pankreas: firşik (n), pankreas (n)

parmak: 1) bêçike (m)

2) engişte (m) engist, gist, gişti, gişte,
gîşti, ingişti, ingîşt, îngîşti

ayak parmağı: 1) bêçika linge (m)

2) engişta linge (m) gišta ningi, ingîştey
ling, îngîştey lingi

el parmağı: 1) bêçika destî (m)

2) engişta destî (m) gišta destî, ingîştey dest,
îngîştey destî

pazı: bazî (n) bozî

penis: 1) kir (n), xir (n) kîr

2) mîzî (n)

rektum: b. **göden**

saç: 1) por (n)

2) gijik (n) gicik, gizik

- safra kesesi:** zare (n), hezare (n) zarik, hazare
sağrı: qineste (n) qenaste, qinastik
saydam tabaka (gözde):
 perdeyê çimî (n)
sırt: 1) piştî (m) paştî, payşt, poştî
 2) qorrik (n)
sik: 1) kir (n), xir (n) kîr
 2) mîzî (n)
sine: sêne (n)
soluk borusu: zulzulike (m),
 zuqlıqe (m), zuriqe (m) zuqluq
son: b. **etene**
taban (ayak tabanı): binpa (n),
 binê linge (n) binî pay, binî ling
taşak: 1) gun (n) 2) hak (n)
 3) herz (n) 4) bati (n)
 5) hêlik (n) yelik, helik
tırnak: nenûg (n) nengu, nenik
topuk: 1) paşna (m) pasna, payşna, paşnike, başneki
 2) payna (m) paynek
uyluk: qorr (n), rehn (n),
 hête (m), palısne (n)
uyluğun arka kısmı: baqa
 qorrî (m), velikê qorrî (n)
üstkol: tevdîre (m), harmo
 qalind (n)
yanak: alişke (m), gume (m),
 sirote (m) liske, aliske
yanığın ağız boşluğuna
bakan iç tarafı: lewê gapûre (n)
yürek: zerrî (m), zerrîya
 bele (m) zerri
 qelb (n)

4) NAMEYĒ HEYWANAN (HAYVAN ADLARI)

tirkî-kirmanckî (zazakî)

meylê kombîyayîşî formê bînî

ağaçkakan: darkutık (n),

darnequr (n) darkuetik, danequr

ahtapot: ahtapot

akbaba: kesexur, -e

akrep: 1) dimpiştik (n) dimpistike (m), dipistike (m)

2) dimaşkil (n) demaşkul, demaskul

3) akreb (n) aqrep

antilop: antîlop, -e

aslan: şêr, -e

arı (bal arısı): 1) hinge (m)

2) mêsa hingimênî (m) mêşa hemgênî, myesê êgmîn

at: 1) estor, -e astor, -e; astuar, ostor, -e;

ustor, -e; istor, -i

2) yaxte (n)

dişi at (kısırak): mahîne (m) mayîne, mahîni

eyer vurma yaşına gelmiş at: verzîn

ayı: heş, -e

kutup ayısı: heşa cemedî (m), heşê cemedî (n)

balık: mase (n) mose

yılanbalığı: marmase (n)

kalkanbalığı: kesmase (n)

kılıçbalığı: maseşimşêr (n)

köpekbalığı: kutikmase (n)

balıkçıl kuşu: masewere (m)

balına: hut, -e; balîna (m)

baştankara: şalûl (n)

baykuş: 1) kund

2) bum pum, pu

3) puyo kor (n)

beygir: bergîr (n) bargîr

bit: espije (m) aspije, aspize, aspici, espicî, espîjî,

eşpiji, ispiji, ispide, işpij, sibice

- bit yavrusu (yavşak):** nute (m), nutike (m)
bit yumurtası (sirke): rişke (m) riske
bizon: bizon (n)
boğa: boxe (n) buexe
böcek: lulik
börtü böcek: kerm û kêz, mês û mor
bukalemun: bukalemûn, -e
buzağı (inek yavrusu): golik, -e,
 guk, -e guelik
buzağı (manda yavrusu): koc, -e
bülbül: bilbil (n)
camız: b. manda
ceylan: xezal, -e, ask, -e
civciv: çêlik, -e; lîçik e, leyîr, -e lihîr
çakal: çeçel, -e
çekirge: kulî (n), mele (n),
 peqpeqok (n), çekçeko (n)
çepiç: tuşk, -e tusk, -e
dana: mozik myezik
denizati: estorê deryayî (n)
deve: deve (n), deva (m), lok (n), arwana (m)
deve yavrusu: torım, -e
devekuşu: eyle (m)
dişi (hayvan için): marî, man-, dele-
domuz: 1) xoz, -e xonz, -e, xuez
 2) kesegan, -e kêsekan, -e
 3) xenzîr, -e
düve: 1) nale (m) nayîli, neyîli, neyli,
 nahal, nalike
 2) nogine (m) nogini
 3) mozike (m)
enik: kirta (m), kirta (n); cewrik, -e;
 kudik (n), kudikê kutikî (n),
 çêlikê kutikî (n), leyîrê kutikî (n),
 leyrekê kutikî (n)
encek: b. enik

Date _____

encik: b. enik

eşek: her, -e; çarpê, -ye

dişi eşek: mankere (m) mankeri, monkeri, mûnker

yük taşıyacak yaşa

gelen eşek: selkem, -e

fare: merre (n)

Kombîyayîşê Kirmanckî yê şêşine ra yew grube

fil: fil (n)

flaman kuşu: b. flamingo

flamingo: sûravêlk (n), flamîngo (n)

fok: fok (n)

gergedan: gergedan (n)

geyik: gakovî (n)

goril: gorîl, -e

guguk: 1) pepûk (n) pepûg, pepû

2) kekû (n)

güvercin: 1) borane (m) borûn, bewrani

2) kurkurrik (m)

- 3) gogerçîne (m)..... gorgeçîne
gri renkli güvercin: vena (m)
hayvan: heywan, -e heywon, heywûn, heyban,
 heywa, heywo, heywû, heyba
yük hayvanı (at, katır, eşek): golîg, -e
hindi: kerga misrî (m), qulî, pîpî,
 qaze (m), culixe (m); dîkê misrî (n),
 dîkê qaze (n), elok (n), elelo (n)
horoz: dîk (n), heke (n)
küçük yaştaki horoz: dikleyîr (n) .. dîklihîr
ibibik kuşu: 1) dîksilêman (n)
 2) hophopik (n)
 3) dûdû (n) dode, duede
ibik: kilaweke (m), pilike (m),
 kulike (m)
inek: manga (m) mûnga, monga
yaşı genç olan inek: nalman-
 ga (m), nûbere (m)
istakoz: îstakoz (n)
jaguar: jaguar (n)
kalkanbalığı: kesmase (n)
kanarya: kanarya (m)
kanguru: kanguru, -ye
kaplan: piling, -e
kaplumbağa: kesa (m), kese (n) kesik, -e; kêsike
karasinek: 1) mêse (m) mêşe, mêsi, meyese, meysi,
 myes, mehese
 2) vizike (m)
karga: qijike (m), qela (m),
 qirawile (m), qerpelase (m)
karınca: morcela (m) morcila, myercila, morzela,
 molcela, molcila, mocla, mojle,
 mojle, mijloki, miclewri, mijlew-
 ri, mijlewreki, mijlowri, mijlori,
 mijloli, miçoike, mijmewli
karides: karîdes (n)

- kartal:** helî (n), qertal (n)
katır: qantir (n) qontir, qûntir, qatir
yavru katır: qantirleyîr (n) qontirleyîr, qûntirleyr, qatirleyr
kaz: 1) qaze (m) qanzi, qûnz
2) bette (m) betti
keçi: bize (m)
bir kez oğlak doğurmuş olan keçi: karî (m), kahrîpese (m)... kahrî, kahar, kehar, keyri, kêri
bir-iki yaşındaki keçi yavrusu (çepiç): 1) tuşk, -e tusk, -e
2) tiştîrî (n)
yabankeçisi: pezkovî, -ye peskofî, pezkûvî
kedi: pisîng, -e
keklik: 1) zerenc (n) zaranc, zeranc, zirac, zerec, zerej, zarej, zerez
2) heke (n) 3) koçmek (n)
dişi keklik: 1) zerence (m) zarance, zerance, zirace, zerece, zereje, zareje, zereze
2) marî (m) 3) kewe (m)
yavru keklik: leyîrzerenc, -e leyzarej
küçük yaştaki erkek keklik: zerencleyîr (n), dikleyîr (n)
kelebek: perperike (m), pelpelike (m), pisperike (m), pinpinîke (m), minminike (m), cincinike (m), çînçinike (m), sîsperike (m)
kertenkele: marula (m) marmalûk, marxulî, milawine, milowine, malmalik, malmolik, malwa, malba,
kılıçbalığı: maseşimşêr (n)
kırlangıç: hehecike (m) hejhejiki
kısarak: mahîne (m) mayîne, mahîni
kirpi: jûje (n), dije (n) jije, duce, dice, zuze
koç: 1) beran (n) berûn
2) vosn (n)
iki yaşında veya daha büyük olan koç: hogeç (n)

- yaşlı koç:** berano maz (n)
çok yaşlı olan koç: berano qert (n)
koyun: 1) mîye (m), mî (m) mey
 2) mêşna (m) mêşîne, mêşine, mîşna, myeşna
köpek: kutik (n), kelp (n)
yaşı altı aydan daha fazla olan köpek yavrusu: finik (n)
dişi köpek: dele (m), kutike (m), kelpe (m)
köpek yavrusu: b. enik
küçük yaştaki köpek: bocî, -ye bûycî, banci, bancî, bancîy, boncî, bûncî, bojî, -ye
küçük cins köpek: zexer, -e
köpekbalgı: kutikmase (n)
kötebek: hermuşk (n), muşo kor (n), koremişk (n), muş (n), merreyo kor (n); loxa kore (m)
kunduz: kutiko awî (n)
kurbağa: 1) beq (n)
 2) qirîncele (n) qirîncle, qilinciyele
kurt: 1) verg (n) varg
 2) ganawir (n)
 3) cinawir (n)
dişi kurt: 1) deleverge (m) delvergi, delvargi
 2) verge (m) vargi
 3) ganawire (m)
 4) cinawire (m)
kurt yavrusu: kirta (m), kirte (n)
kuş: 1) mîlçik, -e milçik, -i; milçik, -i; mîlçik, -i; miloçik, meliçik; mîrçik, -e; mirîçik, -e; mirçik, -e; mîçik, -i
 2) çûçik, -e, 3) teyr, e
kutup ayısı: heşa cemedî (m), heşê cemedî (n)
kuzu: 1) verək, -e varek, -e; vere (n), vara (m), vare (n)
 2) kavir, -e

- bir-iki yaşındaki di-
şi kuzu:** berendîre (m) berendîle, berindil, berindî,
birinde, birindî, belendîre, bilindiri
- lama:** lama, -ye
- leylek:** leglege (m) lenglengi, leylege
- manda:** gamêş (n) camus, comus, cûmis
- dişi manda:** 1) medege madak
2) gamêşe camuse, comusi, cûmisi
- genç manda:** nûbere (m) nebere
- manda yavrusu (buzაğı):** koc, -e
- sütten kesilmiş olan**
- manda yavrusu:** gedeg, -e
- yaşlı erkek manda:** kirdan (n)
- martı:** qaqlîbaze (m), martî (m)
- maymun:** meymun, -e mêmun
- muhabbet kuşu:** tûtîyê terraqe (m),
tûtîyê xoşebere (n)
- oğlak:** bizêk, -e bizik, -e; bijêk, -e; bizyêk,
bizya (m), bizye (n); bizî
- öküz:** ga (n)
- yaşlı öküz:** gayo mazêr gawo mazêr
- ördek:** ordege (m) werdegi, werdek
- örümcek:** pîrike (m), pîreboke (m) pîri, pîriki, pîrek
- panda:** panda, -ye
- panter:** panter, -e
- papağan:** tûtî, -ye; papaxan -e
- pelikan:** pelîkane (m)
- penguen:** penguen, -e
- piliç:** varike (n) varigi
- pire:** keke (m)
- porsuk:** kurbeşik, -e kurebeşik, kurebesik, kurbişik,
kurpişik, kuarpişik, korpişik,
kulpişik, kuarmişk
- saksağan:** qilancik, -e
- salyangoz:** 1) şeytanok (n) şeytan, şeytonik
2) korbilîyes (n) koarbilîyes, kuarbiliz
3) guvelik (n)

- sansar:** kuze (n)
- semender (bir cinsi):** kelp (n)
- semender (bir cinsi):** qumqumike (m),
gumgumike (m)
- semender (bir cinsi):** maymaran (m) maya marî, maymaro, marmarî,
marmarok, marmaran, maymari
- serçe:** 1) mîlçik, -e mîlçik, -i; mîlçik, -i; mîlçik, -i;
miloçik, meliçik; mîrçik, -e;
mirîçik, -e; mirçik, -e; mîçik, -i
- 2) çûçik, -e
- sıçan:** merre (n)
- sıpa:** 1) kurrî, -ye kurrik, -e; kurrêk, -i; kirri (n), kurrî (m)
- 2) ceşşik, -e caşş, canşik
- 3) sîpa (m), sîpe (n)
- sırtlan:** keftar, -e
- sincap:** simore (n) simorik, simolek, simbore, simbole,
sumore, sembure, sumbelîye
- sinek:** 1) mêse (m) mêşe, mêsi, meyese,
meysi, myes, mehese
- 2) vizike (m)
- sirke (bit yumurtası):** rişke (m) riske
- sivrisinek:** 1) melşe (n) meleşe, mereşe, merşe, merşa
- 2) kermêşe (m) kelmêşe
- 3) kulinge (m) kulenge
- 4) vizik (n), 5) pînge (m)
- suaygırı:** estorê nîlî (n)
- sukaplumbağası:** kesaya awî (m)
- suyılanı:** maro awî (n)
- şebek:** şebek (n)
- şempanze:** şempanze, -ye
- tarlafaresi:** loxe (m), lore (m)
- tavşan:** hargûş, -e heroşe, argûş, argoş, argueş,
arwêş, arbêş, erbêş, awrêş,
awriş, ewrêş, owrêş, arûş, aroş
- tavuk:** kerge (m) kargi

Qate

tavus: tavûs. -e

tay: 1) cana (m), cane (n) cona (m), cone (n); cûna (m), cûne (n); cehnî (m), cuyanî, -ye, cuyane

2) kurri, -ye kurrik, -e; kurrêk, -i

tazi: tajî, -ye; tazî, -ye tanzi (n), tanzî (m); tonzi (n), tonzî (m); tûnzi (n), tûnzî (m)

teke: kel (n), kelce (n) kelece, kelîce, kilînce, kelje

tırtıl: 1) îre (m)

2) tertul tertûr, tirtir, teltur, tentur

tilki: lû (n), lûye (m), luw, luwî

timsah: tîmsah, -e; krokodîl, -e

tosun: 1) conega (n) conga, cûnga

2) vîştira (n) vîştira

henüz öküz sayılmayan

(yaşça) büyük tosun: boxeçor (n)

turna: quling, -e; siquling, -e

uğurböceği: xalofir (n),

xalxalok (n), bawkalik (n),

lulikê oxirî (n), bext (n), koşkar (n)

üveyik: kotere (m)

yabani: 1) kovî, -ye

2) yabanî, -ye yabonî, yabûnî

yabanarısı: 1) zerqete (m) zerqetik, zirqite, zilqiti

2) pîzang (m) pîzan

3) mêşa çeqere (m)

yabankeçisi: pezkovî, -ye peskofî, peskûvî

yavru (hayvan yavrusu): leyîr, -e,

leyrek, -e lihîr

yavşak (bit yavrusu): nute (m), nutike (m)

yılanbalığı: marmase (n)

yük hayvanı (at, katır, eşek): golîg, -e

VER BI ETİMOLOJİYE KIRMANCKI (ZAZAKI)

Etîmolojî îlmê zıwanî mîyan de şaxêk o, wareyê ey tesbîtkerdişê kokê çekuyan (kelîmeyan) o. "Etîmolojî"yêko bîn esto ke nameyê xo bi franskî "étymologie populaire", bi tirkî "halk kökenbilimi" yan zî "yanlış kökenleme" yo; yanî "etîmolojîyo şaş". Etîmolojî îlm û zanayîşê zıwankî ser o virazîyêno labelê etîmolojîyo şaş texmîn û nezanîye ser o virazîyêno. Semedê etîmolojîyê rastî, zanayîş û muqayesekerdişê şîweyan, lehçeyan û zıwananê cîya-cîyayan û xebata derg û dilaye lazim a.

MALMISANIJ

Na hûmara Vateyî de nuştayêkê Roşan Lezgînî esto. Roşan nuştayê xo de çend çekuyanê kirmanckî ser o vindeno û wazeno kokê înanê etîmolojîkî bido zanayîş. Bêguman nîyetê Roşanî nîyetêko baş o, labelê nîyeto baş bes nîyo. Fikrê mi gore zafê nê îzehetanê etîmolojîkanê Roşanî şaş ê, eke ma ser o nêvinderê, wendox bi agahdarîyanê şaşan xapîyêno. No semed ra ez zî wazena çekuyanê "asnawer" (yüzücü, yüzen), "alastin" (yalamak) û "riswa" (rüsva)yî ser o vindera.

1) asnawer (yüzücü, yüzen)

Kirmanckî (zazakî) de, formê cîya-cîyayê na çekuye estê: asnawer, esnawer, asnaber, aznaber, azneber.

Çekuya "asnawer"î hîrê parçeyan ra virazîyaya: a + sna + wer

Nînan ra "a-" prefiks (önek), "-wer" suffiks (sonok) o. Çekuya "sna" zî eslê xo de kar (fiîl) o. Ma kotî (ça) ra zanê?

Tayê zıwananê kanan (kehenanê) hîndo-ewropîyan de prefiksê "a" û çekuya "sna" esta. Nimûne:

sanskritkî (hindkîya kane) de: sna, snati/snatah (yanî "xo şutene")

avestakî (ziwanê Avesta) de: sna (yanî "şutene"), snayeite (yanî "xo

şutene”)

îrlandkîya kane (îrlandakîya kehene) de: snaid (yanî ”şutene”)

swêdkîya kane de: sima (yanî ”asnaw kerdene”)

Tayê ziwananê hîndo-ewropîyan ê ewroyinan de zî kokê na çekuye mendo. Nimûne:

osetkî de: exsnun, exsnîn (yanî ”şutene”)

îngilizkî de: swim (yanî ”asnaw kerdene”)

swêdkîya newa de: simma (yanî ”asnaw kerdene”)

almankî de: schwimmen (yanî ”asnaw kerdene”)

Vera (muqabilê) ”asnaw”e, kirmanckî de tayê formê cîyayî estê: asnaw, esnawi, isnawi, azne, azna.

Tayê ziwanan û lehçeyanê hîndo-ewropîyan ê ewroyinan de, vera na çekuye nê çekuyî estê:

kurmanckî (kirdaskî) de: ajne, some

pehlevkî de: şnap, şnak

fariskîya newa de: şênnav, şênab, şênah, şênar, şêna; aşnav, aşnab, aşnah, aşna

gîlekî de: şenew

mazenderanî de: sênû, seno.

Vera ”asnawer” (esnawer, asnaber, azneber, azneber)ê kirmanckî zî merdim şîno (eşkeno) nê nimûneyan bido:

fariskîya newa de: aşnaver, şênaver, şênager, aşnager

kurmanckî (kirdaskî) de: ajneber

Vera ”asnawerey”/”azneberîye” (esnawerey, aznaberîye)a kirmanckî de zî merdim şîno nê nimûneyan bido:

kurmanckî (kirdaskî) de: ajneberî, ajberî, aşberî, soberî, sobeberî

fariskîya newa de: şênaverî, şênagerî

Seke mi cor ra zî nuşt, ”-wer”ê ”asnawer”/”esnawer”î suffiks o. No suffiks, kokê ”ber” (berdene) ra yeno û manaya wayîrbîyayene yan zî tewsîfbîyayene dano. Vera ney, pehlevkî de ”-war”, ”-wer”; fariskî de ”-ver” esto.

Mavajê fariskî de bextever (wayîrê bextî), namver (wayirê nameyî, namedar), behrever, kînever, tacver. Fariskî de no suffiks ge-ge şeklê ”-ûr”î zî gêno (nimûne: rencûr, mozdûr, destûr).

No ”-wer”ê kirmanckî tayê şîweyanê kirmanckî de se ”-ber” mendo. Mavajê herunda ”asnawer” û ”esnawer”î de şîweya Dêrsimî de ”azneber” yan zî ”aznaber” vajîyêno. Kurmanckî (kirdaskî) de zî no suffiks ”-ber”

o (ajneber).

Bi kilmîye, kirmanckî de suffiksê ”-wer”î zî ”-ber”î zî esto. Nê her di zî kirmanckî yê. Merdim şîno (eşkeno) nînan ra yewî tercîh biko. Kam tercîh beno? Krîterê nê tercîhî çî yê? Nê persan ser o zî munaqeşe û pêkerdiş lazim o.

Nê qiseyanê corênan ra fam beno ke ”a+sna+wer”=”asnawer” (esnawer, asnaber, azneber, azneber) keso ke wayîrê zanayîşê asnaw (azne) o yan zî bi asnaw (azne) yeno tewsfkerdene. Labelê goreyê zanayîşê mi, çîyo ke Roşan Lezgîn no xusus de vano şaş o; yanî ”a”yê na çekuye ”aw” ra, ”sna”yê na çekuye ”jen” ra nîno.

2) ”alastin” (yalamak)

Vera na çekuye de kirmanckî û kurmanckî de nê çekuyî zî estê:

kirmanckî (zazakî) de: lîstene, lêstiş, liştiş

kurmanckî (kirdaskî) de: alastin, dalastin

Roşan Lezgînî gore ”alastin” bi xo ”lewsawitin”e ra yeno. Labelê agahdariyê cêrînî nawnenê (musnenê) ke şeklê kanê na çekuye kokêko muşterek ra yeno ke te de ”sawitin” çin o. Çend hezar serrî ra ver, ziwananê sanskrîtîkî, fariskîya kane, yûnankî û latînkî de na çekuye bê ”sawitin” bîya. Vera ”lîstene”ya (yalamak) kirmanckî de tayê ziwanan û lehçeyanê hîndo-ewropîyan de nê çekuyî estbîy:

sanskrîtîkî de: lédhi

fariskîya kane de: lîz

yûnankî de: leikho

latînkî de: lîngo

îrlandkîya kane (îrlandakîya kehene) de: ligim

swêdkîya kane: slikka, slekia

pehlevkî de: lîştên, listen

fariskîya newa de: lîsîden (lîs + îden), lêştên

armenîkî de: lizum, lîzê

kurdkîya senendecî de: lêsan, lêşîn, lêstin

hewramkî: lêsey, ewelêsey

swêdkîya newa de: slicka

franskî de: lécher

almankî de: slicken, schlecken, lecken

îngilizkî de: lick

Çîyêdo bîno balkêş no yo ke ziwane erebkî de zî muqabilê ”alastin”a

kurmanckî de çekuya "el-lehs" (lehs)î esta. Mavajê "alast" (bi tirkî "yaladı") erebkî de "lehîse" yo û seke aseno na çekuya erebkî zî "alastin" a kurmanckî manena. Pêmendışê na çekuya kurdkî û erebkî ser o zî vindertiş lazim o. Çunkî heme zıwanê ke mi cor ra se nimûne nuştê, zıwanê hîndo-ewropî yê labelê erebkî zıwanêko samî yo.

3) "riswa" (rüsva)

Na çekuye bi xo di çekuyan ra virazîyaya. Nê di çekuyî, kirmanckîya (zazakîya) ewroyine de "rî"/"ri" (yüz, surat) û "sîya" (kara) yê. Gelo nê di çekuyî zıwan û lehçeyanê bînan ê hîndo-ewropî de çi tewir bîy?

a) kirmanckî (zazakî) de: rî, ri

avestakî (zıwanê Avesta) de: reode

pehlevkî de: rod

fariskîya newa de: rûy, rû

kurmanckî (kirdaskî) de: rû

kurdkîya senendecî de: rû

hewramkî de: ruwe

b) kirmanckî (zazakî) de: sîya, şîya, şa

sanskritkî de: sa

avestakî (zıwanê Avesta) de: syave

fariskîya kane de: sa

îrlandkîya kane (îrlandakîya kehene) de: swart

swêdkîya kane de: svarter

pehlevkî de: sîyah, sîyak, sîya

fariskîya newa de: sîyah, sîyeh

armenîkî de: sêev

belûckî de: sîyah

osetkî de: seu

gîlekkî de: sîe

semnankî de: sîa

kurdkîya senendecî de: sîya

hewramkî de: sîyaw

swêdkîya newa de: svart

almankî de: schwarz

îngilizkî de: swarth (yanî "asmer"/"esmer")

Roşan Lezgîn zî nuseno ke kokê çekuya "riswa"yî di çeku yê. Labelê goreyê ey, "riw"+"sîya"=riwsîya=riswa bîyo. No îzeh mi rê maqul nîno.

Çi rê "riw"?

Seke mi cor ra zî nuşt, wina fam beno ke "rî"/"ri" û "sîya" ra "riswa" virazîyayo labelê formê verînê nê "sîya"yî senê bi? Ez bi xo zaf emîn nîya.

Gelo "ri+sîya"="risîya" bi û dima "Y"ya çekuya "risîya"yî bîye "W" û na çekuye bîye "riswa"? Beno ke wina bo, çunkî zaf cayan de ewro kirmancî (zazayî) herunda "riswa"y de vanê "rîsîya" (yan zî "risîya", "risya", "rîşîya"). Labelê beno ke "ri" û formêkê bînê çekuya "sîya"yî yo ke te de vengê "V"/"W"yî esto ra çekuya "riswa"yî virazîyo (ma ferz bikê "ri" û "sîyave"yê Avesta, yan zî "ri" û sîyaw"ê hewramkî yan zî "ri" û formê "swart"î). Seke aseno (haseno) formanê cêrênan de "V" yan zî "W" esto:

avestakî (ziwanê Avesta) de: syave
 îrlandkîya kane (îrlandakîya kehene) de: swart
 swêdkîya kane de: svarter
 armenîkî de: sêev
 osetkî de: seu
 hewramkî de: sîyaw
 swêdkîya newa de: svart.

Bêguman nê farazîye yê. Ewro vera çekuya "riswa"yî, fariskî û kurdkî de nê formî estê:

fariskîya newa de: rosva
 kirmancî (zazakî) de: rîsîya, risîya, risya, rîşîya, riswa
 kurmanckî (kirdaskî) de: riswa
 kurdkîya senendecî de: risuwa
 hewramkî de: risuwa (*).

(*) Mi semedê agahdarîyanê corênan nê ferhengan ra zî îstîfade kerd:
 Muhammed Huseyn bin Xelef Tebrîzî mutexellis be Borhan, Borhanê Qatî,
 Tehran, 1362, c. A-S, r. 45; c. Ş-L, r. 1298, 1895, 1921; c. M-Y, r. 2262
 Delamarre, X., Le Vocabulaire Indo-européen, Paris, 1984, r. 282
 Çem, Mûnzûr, Ferhengê Kurdi-Tirki (Zazaki), (1994)
 Gewranî, Elî Seydo, Ferhenga Kurdî Nûjen, Emman, 1985, r. 28
 Ibrahîmpor, Dr. Muhammed Teqî, Vajenameyê Farsî-Kordî (Senendecî-
 Ewramî-Kordiyê Şemalî)
 Şükûn Zîya, Gencinei Güftar Ferhengî Ziya, 1967, r. 60
 Zilan, Reşo, Svensk-kurdiskt lexikon (Nordkurdiska), SIL, Stockholm, 1989

QEMER AXAYÊ USIVAN

Mûnzûr ÇEM

Qemer Axa pîlê aşîra Usivan o. Keyeyê (çêyê) înan ra "Çê Murtê Ojî" vajîno.

Qemer Axa, goreyê rewşa Dêrsimî wayîrê xêlê mal û milkî beno. Pax, Axdad, Pîlvank, Varanîye, Pagû, Lilû, Harçik, Tulik de erazîya xo bîya. Vatişan ra gore Sovayîge kî (zî) yê ey bîya, na peyê coyî rota pîlê kurêşan (kurêsan) Alîyê Gaxî.

Qemer Axa çiqas ke ge-gane bîyo dudil, sistîye kerda kî eslê xo de welatperwerîya xo bîya û leyê şarê Dêrsimî de cayê xo gureto, dewlete de sare anto.

Vajîme ke vatişan ra gore 1916 de demo ke Alîyê Gaxî dêrsimijî kerdê topî esto Nazmîya, Mazgêrd û Pêrtage ser, memurê dewlete nê cayan ra kerdê teber (tever), Qemer Axayî kî desteg do ey. Ancîya goreyê vatişê şarê Dêrsimî, dormê 1930î de eskerê tirkî ke esto Dêrsimî ser, aşîra Usivan xo ver ro do, do pêro. Baytar Nûrî kitabê xo "Kürdistan Tarihinde Dersim" de qalê nê meseleyî keno.

1936-1937 de Qemer Axa hetê Seyîd Rizayî de bî. 1936 de gama ke Seyîd Riza, Alîyê Gaxî û Usênê Seyîdî binê dewa Halvorîye de ameyî têlewe, kemere este Golê Xizirî û sond werd ke dustê dewlete de dest bidê yewbînan (jubînî, zuvînî), pîya pêro dêne, Qemer Axa kî uca bî. Labelê na nuqta de di fikrê cîyayî estê. Tayê vanê "Qemer Axayî kî uca înan de sond werdo". Tayê kî vanê ke "Nê, Qemer Axa amo verê çemî hama bover yanê hetê Halvorîyê nêşîyo; uca ra peyser cêro ra (agêrayo). Labelê Seyîd Rizayî hetê Halvorîye de verê Çemî ra vengê ey do, vato 'Qisa to çik o, ti ma ra se vana?' Ey kî dot ra cewab do, vato 'Kêfilê mi Usênê Seyîdî yo, o çi ke vano ez qebul ken'".

Siro ke 1937 de esker hetê Mazgêrdî ro amo, Usivan bi tayê aşîranê bînan (demenan, heyderan, kurêşan...) ra pîya dormeyê Çemê Harçîge

de verenîye ro ci gureta, do pêro. Labelê o mabên de lajê Qemer Axayî Findiq Axa kewto ra dewlete dest.

O yo ke hurendî ama ez naye kî vajîne: Goreyê vatişê tayê dêrsimijan, Findiq Axa hetê welatperwerîye ra pîyê xo ra raver bîyo. Findiq Axa bi Seyîd Rizayî ra pîya Xarpêt de ameyî mehkemekerdiş û dewlete ê yew roje de fistî ra dare.

Dardekerdişê Findiq Axayî ra têpîya Qemer Axa dêrsimijan de qarîno, şono dewlete de êno werê (hurê), dewa xo Tulik de qereqol dano viraştene. Sebebê nê karê ey ser o kî mabênê dêrsimijan de nîya êno vatene:

1937 de esker ke êno nêzdîyê Mamekîye (merkezê wîlayetê Tuncelî), wazeno ke binê dewa Korkezî de çem ra bover vişîyone (şêro boverê çemî). Aye de Memo Polîs vajîno merdimêde (mordemêde) kurêşij beno, o nano pira Ustegmen İsmail Hakkîyî kîşeno. Gama ke kîşeno kî bi vengêde berz, xo goyneno (wesfanê xo dano), vano "Mi ra Findiq Axa vanê!" Sirê mehkemekerdişî de, çîyo ke dewlete en zêde kena mane û Findiq Axayî fina ra dare (dar de kena) no mesele beno.

Naye ser o Qemer Axa hêrs beno, vano "Lajê mi seba Dêrsimî da pêro, ancîya kî dêrsimijî bî sebebê dardekerdişê ey" û hetê dewlete gêno (cêno).

Memo Polîs kî sebebê a qisaya xo wina (nîya) keno eşkera: "Mi nîyada ke Usivû dudilî yê, pêrodayîşê xo zerre ra nîyo, mi hen vat ke alaqeyê xo dewlete ra bibirîyo û tenêna rind wertê herbî kuyêne."

1938 de Qemer Axayî ardimê dewlete kerd. Labelê seke zorê xoverdayîşê çekdarî şî, dewlete dest bi qirkerdişê girdî (girsî) kerd, Qemer Axayî kî ci ra bara xo gurete. Dewlete Qemer Axa bi xo rusna şaristanê Tirkîya Bolu, uca kerd hepis. Esker şarê keyeyê (çêyê) ey kî dano arê, hetê Mamekîye ser beno. Siro ke ênê verê Koyê Duldile, keyna (çêna) Qemer Axayî Xanime ya ke dicanî (diganî, nêweşa gedî) bena, kuna birênan ver; yanê wextê xo nêzdî yo ke endî rakuyo, doman (gede) bîyarone. (Xanime birazayê Qemer Axayî Usxanî de zewejîyayîye bîya.) Qumandaro tirk nîyadano ke cinîke nêşîkîna raye ra şêro, emir dano eskeran, eskerî aye sungî kenê, tîrr ra erzenê cêr. Ê bînan kî anê fekê çemî, cayo ke Çemê Mûzirî ve Çemê Harçîge ra resenê pê, uca qir kenê. Keyeyê Qemer Axayî ra 85 teneyî uca ênê kîştene.

Qemer Axa serra 1942 yan kî 1943 de Hepisxanê Boluyî de şono

Ŭate _____

heqîya xo (dinya xo bedelno). Mezela xo uca ya.

Qemer Axayî ser o lawikê vajîna. Varyantêde na lawike wina (nîya) yo ⁽¹⁾:

Qemer Axa

1. No varyant goreyê vatişê Weysel Boruçî nusîyayo.

KILAMA QEMBER AXAYI

Lê lê derdo derdo, zalim derdo derdo, wîy!
Lê lê laserekê wisarî, lemin,
Amo, qonaxê Qember Axayê mi, lemin,
Bine ra berdo!
Lê lê derdo derdo, zalim derdo derdo!
Acîya to birayî, serê dilikê zerrê mi, lemin, werdo!

Lê lê derdo derdo, zalim derdo derdo!
Qember Axayê mi
Mektuve hepisxanê vesayî ra, lemin, yazmiş kerda,
Pîl û qicê Koyê Dêrsimî rê, lemin, silam kerdo.
Lê lê derdo derdo, derdo zalim, derdo derdo!
"La-lawo, acîya to birayî", mi va,
"Serê dilikê zerrê mi, lemin, werdo!"

Lê lê derdo derdo, zalim derdo derdo!
"Qember Axayê mi, ti xo rê efkar meke,
Çekçekoyê serra vêsaniye, lemin,
Amo, gul û sosinê tu yê koyî ra çerdo.
Lê lê derdo derdo, zalim derdo derdo!
Acîya to birayî, derdo,
Serê dilikê zerrê mi, lemin, werdo!"

La-lawo, tirk o, lemin, no zindiq o!
Lemin, derdo derdo!
Owo ke Elezîzê vesayî de lemin fisto ve dare,
De lawo, birayê mi Fındiq o.
Lê lê derdo derdo, zalim derdo, lemin derdo!
La-lawo, na birayênî, lemin, çîqa çetin a!
Acîya xo, de law, serê dilikê zerrê mi werdo.

De lawo, Qember Axayê mi
Mektuve hepisxanê vesayî ra, lemin, yazmiş kerda.
Derdo, hoy derdo derdo!
Vano:

"Wayê,
Eskerê otuz sekîzî, lemin, amo;
Kamê ma wes o, kamê ma, lemin, surgin kerdo?"
Lê lê derdo derdo, zalim derdo, lemin derdo!
De lawo, waye qedayê canê biray bicêro!
Lemin, derdo, hoy derdo!
Awo ke ma pêy ra, lemin, mendo,
Ça memleketû ser de lemin surgin kerdo?"

Varyantêde bîn ra parçeyê kî wina (nîya) yo:

Amnon o, amnon o;
Axayê mi, rozû ra seme yo.
Qemer Axayî mektuve yazmiş kerda, vano:
"Qomo, Olî kenê
Xortonê mi ra kam wes o, kam merd o?"
Alê Usê Zengî mektuve yazmiş keno, vano:
"Apo, to rê merax nêbo,
Torge sano gilê Koyê Surî,
Laşêr amo, qonaxê to berdo.
Abdula Pasayî kardî arda wertê xortûnê to
Heq bo az warê to de nêverdo."
Axdad ⁽²⁾ o, Axdad o, Axdad o,
Axayê mi, sono qeraz o.
Tayê xortî çê Usiv Axayî de restê ra
Heq zono ke baxêde rez o.
Silê Surî ⁽³⁾ Qemer Axayî rê selam kerdo, vano:
"Axayê mi, qarisê Fındiqî ⁽⁴⁾ mebe,
Dî-rê rojî Kemerê Çîle de tifong berzo."

2. Axdad, dewanê Qemer Axayî ra yew (ju) a. Elaqeyê xo û Axdadê Seyîd Rizayî çin o.

3. Silo Sur, merdimêde demenij o. Çekdarêde ciraameye biyo. 1937 ra raver (ver) bi destê tayê demenijan amo kîştene.

4. Fındiq, lajê Qemer Avayî yo. Dêrsimijanê ke 1937 de Xarpêt de amê mehkemekerdene ra yew o. O bi Seyîd Rizayî, Seyîd Usênî û tayê merdimanê bînan ra yew roje de Xarpêt de amê dardekerdene.

CEM Û CEMAT

ÇEKO

Xêlê waxt o ke ez cem û cemat, roşan û îdiyan, veyve û govendan, şîn û şahîyan ûêb. welatî ra dur a. Çito ke merdim (mordem) têşaniye dest wekewkerîyo, ez kî bi a rewşe bîya têşanê kulturê şarê xoyê hêjarî. Merdim herçiqaş ke tîya Ewropa de tayê çîyan bidekerno kî, tamê welatî nêdanê. Heyan (hata) ewro, Ewropa de nesîb nêbi ke ez cemê de amade (hazir) bî. No firsend bi destê Cematê Dêrsimî, emser 19ê gucige (sibate) 2000î de, Berlîn de kewte re mi (min) dest. Biraderê Cematê Dêrsimî berxudar bê. Ez pêy co hên fikirîya ke nê cemî binusî. Seba ke heyan nika nênusîyê, nê erf-edetên ma yê hêcayî têvter (pêro pîya) bîyê vîndî. Heq pîrê Sêydalî ra razî bo û lew nana ey dest ra ke mi rê derheqê dua û decêrayîşê cemî de ardim kerd ke no nuşte bêro huzbar. Her hên Xizir, Dewrêş Ismaîl û Dewrêş Doxanî ra razî bo û weş û war bê ke derheqê deyšan (deyîşan) de mi rê ardim kerd.

Na cem de, tayê çîyî bi mi zêdê yan kî vurîyaye (değişik) ameyî. Hên êno re mi vîrî ke cemanê verênan de, sohbet û şîretî gumra bîyî. Bi kirmanckî (zazakî) veng a Homayî (Heqî), elheqanê (êr-ewlîya) ma dîyîyêne, deyš û duayî bi kirmanckî vajîyêne. Cemanê ewroyan de zîwanê (zonê) cemîyo kirmanckî bîyo tirkî. Waştîşê Cematê Dêrsimî ser, her çiqas pîrê Sêydalî hewl da (cat kerd) ke nê cemî bi kirmanckî decêro kî ere ser nêkewt. Ancîya kî na yewe (juye) seba vereroje gamêde hêca ya. Ganî (gunî) naye ra tepîya kar û gureyê pîr û rayberanê ma bi zîwanê kirmanckî cemdegirewtîş (cemdeguretiş) û duadayîş bo. Çîyên ke mi cem de qeydê teyîbî kerdbî yan kî uca dîbî, ez wazena ke înan bê kêmiye pêşkêşê şîma wendoxanê kovara Vateyî bikerî.

CEM

Pîr, hona ke kes çîn o, diwês (des û didi) xizmetkaranê cemî dîyar (kifş) keno û seba her xizmetkarî xizmetêde cemî dano ci. Tayê ceman de kî na hûmara xizmetkaran hîrê ya. Pêy co ez pîrî ra pêhesîna ke

”Xêca pîrî, kes nêşikîno cem decêro. Pîr Hezretê Wuşên (Huseyîn), rayber kî Axir Cebrayîl o.”

Silayîya Cematê Dêrsimî ser o, ez û kebanîya xo ma şîme cem. Keso ke şono cem, keyberê (çêberê) cemî de hetê xizmetkarêde cemî ra pêşwaz beno. Rayberîya pawitoxî (gözcü) de merdim kuwno hîyata (salone) ke cem te de decêrîno. Hîyate de, nat û dot, cinî û camêrdan, kênek (çênek) û xortan têmîyan de qor bi qor cayê xo girewto (gureto). Sereyê cinîyan, bi çîtikan têmnaye yo. Hetê rastê serênî de pîr, hetê pîrîyê rastî de kî rayber doşegî ser ro ronîşte yê. Hetê pîrîyo çep de, tayê cêr kî di tamurcîyî (zakîr) ronîşte yê. Merdim teba nîyazê xo, vejîno re huzbarê (huzûrê) pîrî. Pîl hetê rastî de, kesên bînî kî çepê ey de, seba gulbangê nîyazî, bêçîka (engişt) pîla linga raste nanê re bêçîka pîla linga çepe ser. Çaremîna (heme çar) bêçikanê destê çepî keno zerê destê rastî, tayê beno bul (quliz, kuz) û cemat beno bêveng. Pîr, eke gulbanggirewtîş de kêmi û çewtîyan bivîno, înan keno sererast û hona dua cêrêne dano ci. Dua ra tepîya, merdim sijdeyê herdî beno (şono secde) û hîrê reyî teba vatişê ”Ya Heq (Homa), ya Mehemed, ya Elî!” kelê xo re herdî birneno. Aye ra tepîya (keso ke biwazo) destê pîrî maçî (muçî, paç) keno û peyser şono, cem de cayê xo gêno. Nîyazcî, nîyazî beno, ey keno wertê nîyazan. Dua ke pîrî gulbangê nîyazî de wende na bîye ⁽¹⁾:

Halla halla!

Nêtê cemê heqîye ra

Nêtê Hezretê Xizirî ra

Nîyazê şima nur bo

Qudret de hon ⁽²⁾ bo

Cennet de taham ⁽³⁾ bo

Qeda û qusîrî rê çeper bo

Nayê ke wenê, ci rê helal bo

Nayê ke danê, ci rê delîl bo

Xizir şima na raye ra mekero

Xêre ser newe ra nesîb kero

Qede-qelxanê verê qeda û qusirî bo

Loqmê sima lewê Xizirî de qebl bo

1. Qalibêde na dua çin o, her pîr şîkîno tayena derg yan kî kilm kero.

2. ”Honê areyî”, parçeyêde çiyêde tewr hurdî.

3. taham: tamet

Dergayê Heqî (Homayî) de binusîyo

Rastîye rê hû! Mumîn rê ya Elî!

Pîr, tîya de dest keno mujulîye û vano:

”Verî ke bêrîme cem, sodir nêt kenîme. Awe kenîme xo ro, kesên çêyi ra (juyo ke nêweş... ûêb. -Çeko) rizalixîye cênîme. Jubîn de hast ênîme cemê heqîye. Her kesî nêt kerdo, nîyazê xo pota û bi o nêt ra amo cemê heqîye. Juyo ke jubîn de hast mebo, naca raya Heq-Mehemed-Olî ya, gunî her kes jubîn ra rajî bo. Gunî her kes na cem de jubîn ra hast bo. Kam ke na çêber ra kewt zere, zê wa û birawûn o. Bi no nêto rind ra êno cem. Cemê heqîye de kîn-kîbîr nêbeno. Mordem ke amê cem, gunî zerrê xo pak kero, hên bêro...”

Na mabên de, tamurcîyî (zakîr) bi kirmanckî û tirkî deyšan vanê. Eke nîyaz bêro, bîhne danê ci, gulbangî ra tepîya ancî dest pêkenê deyšan vanê. Dewrêş Doxanî bi kirmanckî (zazakî) na deyša xo ya cêrêne vate:

Toximê ma emser dayê genim bo, wî dayê

Her kes motor beno ê ma gawû bo, wî dayê

Dayê, nîyaz bide ke berxê to bero, wî dayê

Wî dayê, roje şîyayê, wî dayê, roje şîyayê

Vanê roj vejîyo, rojê amnanî yo, wî dayê

Waxtê çayir û hegawû çinteno, wî dayê

Ê ma reşber çîn o, zorlix vînenno, wî dayê

Dayê, nîyaz bide ke berxê to bero, wî dayê

Wî dayê, roje şîyayê, wî dayê, roje şîyayê

Memleketê mi pers kena, zaf berz o, wî dayê

Her roj vare varena bi kul û derd o, wî dayê

Dayê, ti kokim a, vare kam bierzo, wî dayê

Dayê, nîyaz bide ke berxê to bero, wî dayê

Wî dayê, roje şîyayê, wî dayê, roje şîyayê

Tamurcî Dewrêş İsmailî na mabên de bi kirmanckî na deyša xo ya cêrêne vate:

Roj vejîya koyê ma ser o

Ez cêra nê Heqê ma ver ro

Memleketê ma ma bero

Dewê dewê dewê dewa ma

Sarî qesê xo hên vatê re ma

Iştrî kot zerê piskanê ma
Dayê dayê dayê dakila mi
Sarî girmika xo da sarê mi
Hêşre kote zerê çimanê mi
 Welat koto ra mi vîrî
 Ra û dirbê xo kotê durî
 Polîsê çeçelî nêverda şêrî-bêrî
 Dewê dewê dewê dewa ma
 Sarî qesê xo hên vatê re ma
Iştrî kot zerê piskanê ma
Dayê dayê dayê dakila mi
Sarî girmika xo da sarê mi
Hêşre kote zerê çimanê mi

Vanê Dewrêş İsmail nêwes o
Hewsê kalikê mi ma rê bes o
Awa xo derman a, hên wes o
Dewê dewê dewê dewa ma
Sarî qesê xo hên vatê re ma
Iştrî kot zerê piskanê ma
Dayê dayê dayê dakila mi
Sarî girmika xo da sarê mi
Hêşre kote zerê çimanê mi

Eke êndî kes nîyamê cemat, pîr bizano tamur bicino o bi xo, eke nêzano bi îşaretê ey tamurcî (temburcenayoxî) bi deyšan diwês (des û didi) xizmetkaranê cemî; rayberî (rehber), pawitoxî (gözcü), çiracîyî (delilcî), tamurcîyî (zakîr), gezikcîyî (süpürgecî), awdayoxî (sakacı, sucu) qurbancîyî, nîyazcîyî, peyîkçîyî (xebercî), dergewanî (kapıcı), semacîyî (perwancîyî) û postalcîyî (iznikci) bi dore, teba kar û gureyî înan, cematî rê danê naskerdene. Nameyê kamcî xizmetkarê cemî ke deyš de dekerîya (zîkr bi), şono huzbarê (huzûrê) pîrî, dare de vindeno.

Tamurcîyan na deyš diwês xizmetkaran vate:

Heqî ra hîdayet bî
Pîrê mi to rê eyan bo
Amê ma rê nama Şahî
Murşîdê mi rê xebere bo

Heqî awir ⁽⁴⁾ do bi qulê xo
Bîyo seya merdim cêreno
Keso bêbext cem xerepno
Pawitoxê ⁽⁵⁾ ma rê xebere bo
Tayê wanenê tayê nusenê
Adem viraşt bi çar elemano
Gumra talibî raye ra vejîne
Rayberê mi rê xebere bo
Baxê xo wazeno bilbil şeyda
Heq rastî dengê to wazeno
Çila nêvêşena ron wazena
Wa çilacî ⁽⁶⁾ rê xebere bo
Zikrê tamurcîyî saz o
Heqî rê wanîno nîyaz o
Nefeso wende duwaz o
Wa tamurcî ⁽⁷⁾ rê xebere bo
Cem de benê bira û wayî
Ê yê guruh û nacîyî
Cemê Qirxleran de gezikcî
Wa gezikcî ⁽⁸⁾ rê xebere bo
Ta rew ra vato bellî
Raya Mehemed-Elî
Pirr şona ver bi Wusênî
Wa awdayoxî ⁽⁹⁾ rê xebere bo
Bê ma şîme îrfanî
Tewaf kerîme erkanî
Tekbîr bidîme qurbanî
Wa qurbancî rê xebere bo
Kesê ewliyayê qelbpakî
Loqmo xag nêcunê didanî

4. awir: nîyadayîş, ewnîrîyayîş, nezer

5. pawitox: bi tirkî "gözcü"

6. çilacî: çeraxcî, delîlcî

7. tamurcî: zakîr

8. gezikcî: havêlik

9. awdayox: bi tirkî "sakacı"

Xizmeta ci rê karê loqmeyî
Wa nîyazcî rê xebere bo
 Keso aşiq pir şimeno
 Mobetî ra gulan weçînenno
 Mêyman cemî goş dano
 Wa peyîkcî rê xebere bo
Na raye xasa xasan a
Darîya we jenga zerra
Pirr ke, bide tasa engura
Awdestcî rê xebere bo
 Şîyayoxê na raye hecî yo
 Mumîn Heqî rê duacî yo
 Kilidê cemî dergewan o
 Dergewanî rê xebere bo
Ama pîrî, ez Şah Hatay a
Mi raya Heqî ramite ama
Amê dare têvterê ⁽¹⁰⁾ dosta
Wa postalcî rê xebere bo
 Ama qonax, ez Şah Senem a
 Qirxleran de semayê şîya
 Destî giredayî dare ra vindeta
 Wa semacî rê xebere bo

Deyşe ra tepîya, pîrî na dua (bi tirkî) dê bi diwês xizmetkaranê cemî:

”Halla halla! Demê ma xêr bo, xêr bêro,
 xêrên ma fet bê, şerên ma def bê.

(Her cumleya pîrî ke qedîna cemat vano: Halla halla!)

Munkurî mat bê, munafiqî berbat bê, mumînî şa bê.

(Cemat vano: Halla halla!)

Xizmet-azeta şîma qebul bo, miradê şîma bibo;
 nur-cemalê şîma elheqanê cemî eşq bo.

(Cemat vano: Halla halla!)

Heq, teba heştês (des û heşt) hezar alemî û têvterê mumînan,
 ma gulbangê Elî-Mehemedî ra marum mekero.

(Cemat vano: Halla halla!)

10. têvter: pêro, cumle

Heq ma dîdarê Ehlibeytî ra, qenterê

Hezretê Hesên-Wusênî ra mevisno û tabîyê înan kero.

(Cemat vano: Halla halla!)

Xizmeta Mehemedu-l-Mistefayî, Alîyu-l-Murtezayî, Cebrail er Mistefayî, pawitox (gözcü) er Mistefayî, xulam Qemberî, çila Cabîrî û Ensarî Selmanê Farisîyî û Mahmud el-Ensariyê qurbancîyî, semahcîya Ebuzer Fatma û Wusên Huznî yê îznîkcîyî ma ser o hazir û nazir bo.

(Cemat vano: Halla halla!)

Ziwanê (zonê) ma ra hîmnet şîma elheqan (êr-ewlîya) ra bo. Nurê Pêxambêrî, keremê Elî, gulbangê demê Mehemed-Elî, bi hîmnetê ewlîya pîr Keremî, Hacî Bektaşê Welî, bi hîmnetê pîrê mi Seyîd Alî Sultani, rastîya demê elheqan rê hû!" ⁽¹¹⁾

Dua ra tepîya, xizmetkarî sijdeyê herdî biyî û vat: "Ya Heq, ya Mehemed, ya Elî!", kelê xo re herdî birna û ancî herkes şî xizmeta xo ser.

DARE

Tîya de ez wazena ke derheqê ûsulê "dare" de ca bidî vatena Pîr Sêydalî:

"Dare, huzbarê (huzûrê) Heqî de paynîvindetîş (payravindertiş) a û çar tore ya:

1) Dara Mansurî: Bi naye Mansur dekerîno (zîkr beno). Seba ke Mansurî raya Heqî de sarê xo do û dar de biyo. Dara Mansurî de, mordem tîk (çik) vindeno. Destê xoyê rastî nano re qelbê (zerrîya) xo ser, destê çepî kî kaleke de serbest verdano ra.

2) Dara Fazlî: Bi naye Fazlî dekerîno. Seba ke kafiran ver ra şur çikê vêreyê Fazlî kerdo, ey destê xoyo rast ver ra no re birîna xo ser û biyo bul. Na dare de, destê çep kî kaleke de serbest raverdaye yo.

3) Dara Nesîmî: Bi naye Nesîmî dekerîno. Seba ke kafiran Nesîmî ardo re zanîyan ser, bi na rewşe o çerme kerdo. Mordem naye de êno her di zanîyan ser, herdimîna destanê xo nano re zanîyanê xo ser.

4) Dara Fatma: Bi na dare, Hezretê Wuşên dekerîno. Hesên û Wuşên leweyê kalikê xo Mehemedî de benê, Mehemed înan ra awe wazeno. Her di kî cat kenê ke awe biyarê. Na hêne de linga Wuşênî ya çepe verdîna re caye, bêçika linga pîle ra gonî şona. Wuşên, seba ke kalikê

11. Pîrî na dua bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

xo mevîno, bi bêçika linga raste, a bêçika xo têmno. Ana Fatma, na bêçike pîşena tê ra. Mordem ke vast ra (werişt) dare, gunî (ganî) bêçika linga çepe bi bêçika linga raste bitêmno.”

Pîrî ke vat ”Edeb û erkan, mumînî rê nîşan”, cemat amê re zanîyan ser. Pîrî, hîrê reyî vat ”Heredîşî (miradişî) wa bivejîyê re dîwanê heqîye û bêrê re zon”. Aye ra tepîya dest pêkerd û vat:

”Na dare nesîbê her kesî nêbena. Qul bê xeta û guna nêbeno. Kam ke bi xeta û guna xo pêhesîya, gunî ravazo (werzo) dare. Zeregirewtîş û werêamayîş rizalixîye cêna. Naza cematê heqîye yo, kîn û kibîr çîn o. Heredişî vazenê ra dara Mehemed-Olî, jubîn ra benê rajî. Qul bê guna û bê xeta nêbeno. Bê guna û bê xeta, ju Heq o.”

Na vatena pîrî ra tepîya, misletê cematî, gunî her kes kelê xo re hermê kesê kaleka xo bibirno ke zereweşîya xo dîyar bikero. Keso ke kelê xo re hermeyê merdimê kaleka xo mebirno, êno a vatene ke o merdim, o cemat de kesê yan kî kesan ra heredişîyê yo. Gunî o bi xo bêro huzbarê pîrî, xo û ê kesê ke ci ra heredişîyê yo name kero. Pîr naye ser, her di kesan vazneno re (wereznenno) dare. Gorê erf-edetan şîretan dano heredişîyêyan û vano ”Şîma gunî jubîn ra rajî (razî) û weş bê ke Heq şîma ef kero”.

Qic êno destê pîlî, pîl kî şono çîmanê qicî, bi zere û can ra yewbîn de ênê werê. Aye ra tepîya, cayê xo de sijdê herdî benê, kelê xo re ci birnenê, şonê cayanê xo. Heredişîyêyê ke cem de nêamayî werê, ganî cem biteriknê. Eke cem de keso heredişîyê memano, êno a mana ke cemat yewbînî ra zereweş o. Naye ser pîr vano:

”Şîma pêro jubîn ra rajî yê, Heq kî şîma ra rajî bo. Hesên-Wuşên, Ana Fatma Zuhra şîma ra rajî bo. Xirabîye werte ra wedarîyo. Heq, serdînîye medo, xêrê xo bido.”

Na cem de, çend merdimî vaştî re dare. Ibrayîm kî vejîya re huzbarê pîrî, dare de vindet û vat:

”Qe kes raya xo nêrameno. Zonê xo qisey nêkeno û ere ci wayir nêvejîno.”

Û bi naye pîrî de gerreyê cematî kerd. Pîrî kî bi kirmanckî vat:

”No talib naye vano. Gunî ma raya xo rê, zonê xo rê wayirîye bikerîme. Ma ne kesî ra corêr, ne kî cêrêr îme!”

Verê destpêkerdişê cemî, tamurcî Dewrêş Doxanî dest eşt re tamurê xo, bi kirmanckî na deşya xo ya cêrêne vate:

Koyê Baxire ⁽¹²⁾ çîqa mij û duman o
 Nizo çixirê xo ma ra nêvano
 Wisar amo Dêrsim, Muzir naleno
 Dêrsim, Dêrsim, welatê mi Dêrsim
 Kemerê Duzginî asê wo berz o
 Ci ra vaje Duzgin xeyme rey xo ser ro bierzo
 Nîfaq koto Dêrsim, bêro meverdo
 Dêrsim, Dêrsim, welatê mi Dêrsim
 Vanê va êno, vayê wisarî yo
 Vayê asma gulan û nîsane yo
 Bize sazê xo xo kowû sano
 Dêrsim, Dêrsim, welatê mi Dêrsim
 Na deyš ra tepîya gezikcî êno werte gezik keno, dua xo gêno şono.
 Pîr vano: "Edeb-erkan, mumîne nîşan."
 Naye ra tepîya vano: "Aşiqî rê delîl (çila), mumînî rê nîşan."

"Mumînî rê nîşan", êno mana yewbînî ra zereweşîye. Çilacî (delîlcî), diwês mumên ke zerê sênîyê de rêz kerdê, ano huzbarê pîrî. Uca înan yew-yew (ju-ju) rê vano "Na raya Hezretê Elî de", yan kî vano "Allahumme sallî ala seyyîdîna Elî..." û diwês muman bi na silawate fîno re ci, beno cayêde munasib de nano ro. Heyan ke cem biqedîyo, kar û barê çilacîyî baldayîşê xoranêşîyîşê (hewnanêşîyayîşê) muman o.

Tîya de gezikcî êno werte gezik keno, dua xo gêno şono.

POST ⁽¹³⁾

Çileyî ke fiştî re ci, xizmetkar postî ano. Pîr bi vengêde berz vano "Raya ma de post esto. Post miqamê pîr û Hezretê Wuşênî yo".

Xizmetkar hîrê reyî, kelê xo re postî birneno û têy vano "Ya Heq, ya Elî, ya Mehemed", postî verê pîrî de nano ro. Pîr kî teba vatişê "Ya Heq,

12. Koyê Baxire, wertê Pilemurîye û Têrcanî de koyêde namedar o.

13. Şînasî Koç, pirtukê xo yê bi nameyê "Allah Insanlardan Ne Istiyor?" (r. 113-114) de derheqê "post"î de nînan nuseno (ez tîya kilmîya ey nusena):
 "Cebraîl, Mikaîl, Israfil û Ezraîlî benê meymanê Hezretê Ibrahîmî. Vanê:
 -Ey Ibrahîm, ma to ra vosn (beran) qurbane wazenîme.
 Ibrahîm vano:
 -Keremê zerî kerê ke sere bibirnîme.

Uate _____

ya Eli, ya Mehemed!” hîrê reyî postî ra kelê xo birneno û verê xo de nano ro. Aye ra tepîya pîrî bi kirmanckî na dua cêrene dê xizmetkarê postî:

”Halla halla! Miradê to bibo, xizmeta to dergayê Mehemed-Eli de qebul bo. Rastîye rê hû! Mumînî rê ya Eli!”

Tîya de gezikcî êno werte gezik keno, dua xo gêno şono.

CEM DE PAKIYE (AWDEST GIREWTIŞ)

Hermetê û camêrdê, mîsînê awe, legane û xavliye gêne, ênê huzbarê pîrî. Huzbarê pîrî de vanê ”Ya Heq, ya Mehemed, ya Eli! Şima ma na raye ra marum mekerê!” Raverî camêrd vatişê ”Ya Heq” de reyê, ”Ya Mehemed ” de reyê û ”Ya Eli” de kî reyê çilkê awe verdano re bêçikanê destê hermete ê pîlan ser. Hermete bi xavliye destanê xo kena zuya û na rey kî a bi na rewşe awe kena camêrdî dest. Naye ra tepîya hermete legane, camêrd kî mîsîn keno xo dest, xavliye erzeno re hermê xo ser, pîrî de dest pêkenê û awe kenê pîr û rayberî dest. Merdimo ke bê awdest

Cebraîl vano:

-Heyan ke qurbane mêero meydan, ma nêênîme zere.

Ibrahîm perseno:

-Şima qurbanêde senêne wazenê?

Vanê:

-Ma mêymanê Homa (Heq) yîme. Lajê to İsaqî qurban wazenîme.

Ibrahîm wazeno ke lajê xo ci rê sere bibirno. Cebraîl nêverdano û şono teber. Cebraîl xo şaneno ra û musna re ci, vanê:

-Silamê Homayî to rê esto. Hurêndîya lajê to de qurbane ruşnê. Lajê xo bişane xatirê ma.

Ezraîl qurbane sere birneno û postî dano İsrafilî. O kî dano Mikailî. Mikail kî postî verê Cebraîlî de nano ro û sijde beno. Cebraîl postî gêno û vengê êno:

-Bi baldariye mi goşde ke çi vana, bihesne. Fekê xo hubir (murekeb), bêçika xo qeleme ke, linga postîya peyêne ya raste derg ke û ”Azemtu îleyke ya Eli” binuse. Hona linga çepe ya peyêne derg ke û ”Ekremtu îleyke ya Eli” binuse. Hona linga verêne ya raste derg ke û ”Eslemtu îleyke ya Eli” binuse. Hona linga çepe ya verêne derg ke û ”Emante îleyke ya Eli” binuse. Sere ra heyana boçikê postî lijnê (çixize) biance û ”La îlahe illallah, Mehemed resulellah, Eliyê welîyulah” binuse.

Cebraîl kî vano:

-La feta îlla Eli, la seyfe îlla zilfeqar.

Û postî ser ro nîşeno ro.

amo cem, ganî bi na rewşe awdest bigêro. Bi na rewşe, keso ke bê awdest amo cem, awdestê xo gêno (cêno). Awdestî ra tepîya, xizmetkarî pîrî ra bi kirmanckî na dua gênê:

”Halla halla! Xizmet û nega ⁽¹⁴⁾ şima qebul bo. Heq şima na raye ra durî mefiyo. Rastîye rê hû! Mumînî rê ya Elî!”

Xizmetkarî dua ra tepîya sijdê herdî benê. Hîrê rey teba vatişê ”Ya Heq, ya Mehemed, ya Elî”yî kelê xo re herd birnenê, şonê.

Tîya de gezikcî êno werte gezik keno, dua xo gêno şono.

CEM MOHRKERDIŞ

Pakîye (awdest) ra tepîya, pîr cemî mohr keno. Mohrkerdişî ra tepîya, kes gereke ne bêro zere, ne kî şoro teber. Pîr, tîya de bi kirmanckî vano ”Ma ra vajîno ke şima naletî anê re ma´. Haşa! Ma naletî nîyame re qe miletî. Ma naletî anîme re munkur û mewranî. Ma mumînî rê rahmete, munkurî, Merwanî û Yezîdî rê nalet wazenîme”.

Pîr vano: ”Edeb û erkan”, cemat êno zanîyan ser. Pîr dest keno wendena tewhîda cêrêne ⁽¹⁵⁾:

”Seba tezekerdişê nîkahê mumînan, ferz o îllahî, ferz o îllahî. Sidiqî ra hes kenîme Mehemed û Şayî. Bi destûrê Elî, bi peyman (akdî) nîkayê çiraxê Desûdi İmaman Sultan Hatayî. Heq laîllahe îllallah, Mehemedden resullullah, Alîyê welîyullahî, ehlibeytê resullallah.”

Pîr, hîrê reyî vano: ”Heq laîllahe îllallah, Mehemedden resullullah, Alîyê welîyullahî, ehlibeytê resullallah” û hona vano ”Levlake levlake ⁽¹⁶⁾ ruşnê şanê Memehemedî rê. Hey Mervan, zaf bîya têşanê gonîya ewladê Elî. Rojê sed hezar dolime naletî şêro canê (ganê) to. Xuliqnayîş a xuliqnayîş, to ra şik nêkena. To ra şikkerdoxan de qe çîn o îman. To rê ruşno o fermanê welîtiye. Hey madenê wîlayetan, perda (settar) sîrrê mi Elî! Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî!” Û vano:

14. nega: waştîş, dîlege, rica

15. Pîrê Sêydalî na tewhîde bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

16. Eslê nê çekuyan ”lewlake lewlake” yê ke erebkî yê û hedîsê (vateyê Hezretê Mehemedî) ra ameyê girewtene (guretene).

Lew la ke: Heke ti nêbîyênê.

Nê hedîsî gore Hoday (Heqî) Hezretê Mehemedî ra vato: ”Lew la ke, lew la ke, lema xeletu-l-eflake” yanî ”Eke ti nêbîyênê, eke ti nêbîyênê, mi felekî (asmênî) nêxeleqnayne.”

”Mehemed silayna çeyê (keyê) xo yê şexsî
Rojê de sed merdim azad kerdê, seba merdimê
”Bibe!” vat, bire (qerar) dê banê herd-asmênî.
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê (axler) raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.
Zilfeqar eşt deryayê Necefi⁽¹⁷⁾, gîrîya deryayê Necefi
Dêvan ke no veng heşna, remayî Koyê Qafi
Cananê ke na duaye heşnê, Awa Kewserî ra şimite.
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.
Mehemedî, Hesên girewt zanîyê xo ser, fek ra maçî⁽¹⁸⁾ kerd
Imam Wusên amê bi coş, gulla xo dê maçkerdiş
Seba Zeynel Heqîyî bike qebul nîyazê mi.
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.
Heqî ra ke hîdayet bî Mehemed Bakirî rê veng amê
Kemera Heyberî vilêşîye ro cemalo rind ke dî
Caferî ke raya xo ramitê, gazîyan comerdîye waste
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.
Musayê Kazimî qayîl bo, hêşo ke Heqî ra amê
Mumînî razî bê qezaya ke Heqî ra amê
Bi engure (tirî) axu da İmam Rizayî
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.
Banê tarîqatî Mehemed Takî yo
Ayîneyê mumînan Alîyê Nakî yo
Dê mumînî axîreta ey, munafiqî rê dinya ey.
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.
Hasan el-Asker o pîyê nê Mehdî
”Vinde!” vat, vindete kemera alaqnayîye

17. Necef, dormarê Kufe de cayê gora Hezretê Eli yo.

18. maçî: muçî, paçî, paç

Candayoxê herd û asmênî, erş û elayî
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.
Hey Şah Hatayî, pak ke seraya zerrî, sultan mêero panênîşo
Ti xo Heq bizane ke bedenê to adir de mevêşo
Sultanêde henên ra hes bike ke meylê xo dinya de çîne bo
Hey madenê wîlayetan, perda sirrê mi, ya Elî!
Erkanê raya mumînan, pîrê mi Hecî Bektaşê Welî.

”Ya Elî, ya Mehemed! Mi şima ra hîmmet girewt, kelayê viraste, bi mohrê Mehemedî mohr kerde. Cemat û na kela to rê ruşnê. Ti comerd a ya Elî!”

Pêy ra dest pêkeno dua cêrêne keno:

”Halla halla! Heqo ma qenterê ehlibeytî û Hezretê Wuşênî ra mevisnê.

(Cemat vano: Halla halla!)

Mumînan na raye ra marum mekerê.

(Cemat vano: Halla halla!)

Ziwan (zon) ma ra, hîmmet şima elheqan ra, pîrê mi Hacî Kurêşî û Hezretê Xizirî ra bo, Seyîd Mahmudê Heyranî ra, elheqanê bînan ra bo. Nurê pêxambêrî (nurê nebî), keremê Elî, gulbangê Mehemed-Elî, demê elheqan rê hû! Ya Heq, ya Mehemed, ya Elî!”⁽¹⁹⁾

SEMA

Na cem de sema nêşîyî. Ancîya kî ez cêr de na mîrackerdişe nusena.

Mîrackerdiş

Cebraîl ame xebere dê
Heq Mehemed Mistefayî
Heq to wazeno mîrac
Silayîya Heqê pîlî
Ravêr emanet na yo
Pîr û rayberî bigêrê
Timî raye de bimanê
Tariqê raya raste de

19. Pîrî na dua bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

Mehemed şî gureyî
To ra ezîzêrê çîn o
Ravêr destê to pêbigêrî
Heqî ferman da birayekerdîş
 Cebraîlî ra dest girewt
 Mehemedî ra piştî girewte
 Di zereyî kerdî yew (ju)
 Şanit bi raya dergayî
Xo resna çêberê dergayî
Dî ke şêrê rameredîyaye yo
Şêrî êriş ard re ey ser
Ame serî ser de çîyêde xirab
 Heqî ra vengê ame
 Vat "Meterso ezîzê mi"
 Mohrî bierze fek
 Şêr wazeno nîşange
Mohr eşt fekê ey
Şêr tebetîya
Raye dê Mehemedî
Şêr şî cawo talde
 Şî Heq tewaf kerd
 Vengî na vate
 "Çi şîrîn û yeman bîyo
 Ma rê xêlê lome kerd"
Dî dewrêşêde hêjar
Tafte wast ke roqilotno
Eke lajê apê mi Elî bîyêne
Xover dêne nê lomeyî rê
 Ey sirrê dewleta mi
 Şêr tabîyê to yo
 Şêmiga to ra giredaye yo
 Qulbê xo qulbegayê to yo
Qudret ra destê amê
Şit saye hemgîn ra girewtî
Mehemedî destê xo da
Kerd weş Heqê pîlî rê

Newayê hezar vate şewerîya
 Di dostanê zerrî ra
 Yewîye yadîgar girewte
 Mumînê rîyê herdî rê
 Mehemed vaşt ra payî
 (Tîya de cemat vazeno ra.)
 Goş na re hometa xo ser
 Hometa mi rê sunnet bo
 O şayê ewlîyayî
 Xo Heqî ra girê da
 Rîyê xo soyna herd ra
 (Tîya de cemat beno çewt.)
 Engura ke cennet de
 Şa Hesên-Wusênî rê
 Selman uca amade bî
 Budelayî ke wast
 Hebêde engure
 Kerde qabê Selmanî
 Bî çewt û sijde kerd
 ”Bimane weşîye sultanê mi” vat
 Tawo ke şî çê (keye)
 Raye kewte re Qirxleran ⁽²⁰⁾
 Şî miqamê Qirxleran
 Ronîşttoxî bîyî bêveng
 Pêro sijde bîyî
 Hezretê Emrullahî rê
 Mehemed ame re zar:
 -Şima ra kamî vanê?
 Sîrr ra vengê ame:
 -Ma ra Qirxleran vanê.
 ”Şima hîris û new ê,
 Çewresê şima çira aşîna”
 -Çewrêsê ma yew, yewêde ma çewres
 Çiyêde bîn nîya estena ma
 Nîşter ke yewê ro dîyo

20. Qirxler: çewresî (tirkî de ”kırklar”)

Çewresî ra şona gonîya ma
Budelayê Selman kî
Bi ey tamam a estena ma
 Selman kewt zere
 Qabê xo werte de na ro
 Qudret ra destê amê
 Mohr bêçika mi de dî
 Pintî (ezîben) bî engure
 Kewt rewşêde çetine
Yewê kerd weş
Pêro heyran mendî
Mumîn-muslimî biyî rut û şilt
Pêroyî kewtî sema
(Tîya de hirê hermetî kuwnê sema.)
Qender bi Mehemedî vaşt ra
Qirxleran de sema
 Dest eşt re mista (kefa) destî
 Birese Mehemed Mistefa!
 Înan vat "Sefa, hey can!" vat
 Pêroyîne sijde kerd
 "Ravêrî ti, axrîye ti
 Teber ti, zere ti
 Ti rast a, ya Elî!"
Şah Hatayî zana
Nê sirrî ra dot
Heqî sirrê xo nêbawerna
Royê bêbawer û anisan ⁽²¹⁾

Semacî tîya de sijde benê. Tamurcî tîya de "Dozde Imame" vano.
"Dozde imame" ra tepîya, pîr dua cêrêne dano semacîyan:

"Bi nameyê Heqî (bi îsmî Şah), halla halla! Sema şima saf bo. Guna şima ef bo. Hîmmetê semacî Ebuzer Xufarî, Fatma Bacî û Amru Eyarî şima ser o bo. Sema şima, qeydê sema Qirxleran bo, Heq zon ra neganê şima, zere ra miradanê şima bido. Rastîye rê hû! Mumînî rê ya Elî!"

Gezikcî, ancî werte fino ta, pîrî ra na dua gêno, şono:

21. Ateîst

”Hallah hallah! Wayirê Selmanî, milkê Silêmanî, kor bê Mewranî (Merwanî), zuhur bikero Mehdîyê wayirê zemanî, şa bê Desûdi Imamî! Meydanê ewlîyan de xizmeta to bîye tamam, xizmeta xo ra şefaata bivînê.”

Pîr vano: ”Mumînî rê sefa, munkurî rê cefa, sefayê ewlîyan rê hû!” û cemat rehet nîşeno ro.

QURBANE TEKBİR (TEVDİR) KERDIŞ

Cem mohrkerdiş ra tepîya, qurbane tekbîr kenê. Pîr vano:

”Gorê usilê ma, qurbane can de tekbîr bena. Ma nêzanîme ke qurbane tekbîr bîya yan kî nê. Gunî (ganî) ma qurbane tekbîr kerîme ⁽²²⁾.”

Naye ser o, qurbancîyî tayê goşt, loqmecîyî kî tayê nîyaz kerd lengerîye û amêyî huzbarê pîrî de dare vindetî. Pîrî dest pêkerd:

”Bi îsmî Şa, halla halla! ⁽²³⁾

Qurbana Xelîlî

Fermanê Celîlî

Delîlê Cebraîlî

Itîatê İsmailî

Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, welîllahî hemd.

Bi îsmî Şa, halla halla!

Qurbana Xelîlî

Fermanê Celîlî

Delîlê Cebraîlî

Itîatê İsmailî

Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, welîllahî hemd.

Bi îsmî Şa, halla halla!

Qurbana Xelîlî

Fermanê Celîlî

Delîlê Cebraîlî

Itîatê İsmailî

22. Dewa ma de, tevdîrkerdişê qurbane: Lînganê qurbane şunê, wayirê çeyî teba zav-zêç xo ra ênê dîdarê pîrî. Wayirê qurbane, lînga qurbane ya raste ya verêne heyana duştê goşê rastî keno berz, vindeno. Pîr, bi dua aye tevdîr keno. Hona benê sere birnenê. Qurbane seba ke tevdîr bîya, ci ra çivîkê goşt nêwerîno.

23. Pîrî na dua bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, welillahî hemd.
Subhan Allahu îllallah, Muhameden resûlullah, welillahî hemd.”

Pîr na dua dano înan:

”Qurbana şima dergayê Heqî de qebl bo. Loqmê şima hêçê meşoro.
Xizmet û azeta şima qebl bo. Rastîye rê hû! Mumînî rê ya Elî!”

Qurbancî û nîyazcî, duaye ra tepîya sijde benê. Goştê qurbane û
nîyazî benê kenê wertê goştî û pey co nîyazî kenê vila.

Tamurcîyî tîya de na deyša qurbane vanê ⁽²⁴⁾:

Aqil nêşono ser kar-gurê Heqî
Mehemed-Elî rê amê na qurbane
Ez bibî qurbanê to nurê qudretî
Hesen-Wusênî rê amê na qurbane
 Ez destê İmam Zeynelî de bîya
 Dostê Mehemed Bakirî de bîya
 Di postê Caferê Sadiqî de bîya
 Musa Kazim Rizayî rê amê na qurbane
Nurê Mehemed Takî de bîya
Di sirrê Alîyê Nakî de bîya
Dara Hesen el-Askeri de bîya
Mehemed Mehdî rê amê na qurbane
 Eslê Şayê Merdan gurûh Nacîye
 Raste ra girêdaye yo serê na raye
 Serrêde reyê deynê talibî ya qurbane
 Mehemed Mistefayî rê amê na qurbane
Tarîqate ra biresê heqîqete
Kinca cenetî rafiyê re cenet alayî
Bivînê rîyê Mehemed-Elîyî
Eşqê elheqan rê amê na qurbane
 Pîr Sultan a, her can zano naye
 Şah Hatay a, her can zano naye
 Erkanan ramit ser qurbane
 Nenig tezbî yo, gonî kî mercane
 Desûdi İmaman rê amê na qurbane

24. Tamurcîyan na deyše bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

Pîr, ancî dest pêkeno na dua cêrêne waneno:

”Halla halla! Xêrî fet bê, şerî def bê, munkurî mat bê, munafiqî berbat bê, mumînî îrşad bê, zerreyî şa bê. Rastîye rê hû! Mumînî rê ya Elî!”

AWE

Awdayox (saka) awe ano verê pîrî. Pîr, na awe ser o duaya cêrêne waneno:

”Bi îsmî Şa, halla halla! Ez seba Ahmedê Kerrarî awdayox a, ya Huseyîn! Seba Selmanê Pakî, seba têşan şehîdbîyoxan û çim-zerê xo awe de mendoxan, seba çarês (des û çar) masumanê pakan ⁽²⁵⁾ awdayox a. Ya Wusên, ma lutfê xo ke. Ya Wusên, bi eşqe to şimitoxan rê aw-heyat ke. Ya Wusên, naletî şêro to qestkerdoxan rê. Ya Wusên, têşanşehîdbiyayîyan rê, çimê xo awe de mendoxan rê aw-heyat ke. Ya Wusên, halla halla kerdoxan dergayê xo ra marum mekerê. Ya Wusên, ez awdayox a! Ya Huseyîn, ez awdayox a, eşqê Desûdi Îmaman û çarês (des û çar) masumanê pakan rê, ya Wusên!” ⁽²⁶⁾

Awdayox dua ra tepîya aye beno keno wertê awa bine û pêy co cematî ra keno vila.

Tîya de Dewrêş İsmail, dest pêkeno deyşa xo ya cêrêne bi kirmanckî vano:

La-lawo de san o de san o
 Pîrê ma ma rê de meyman o
 Pîrê mi Kurês o, de Kurês o
 Hem pîr o hem dewrês o
 Mi xo esto eteg û pêso
 Êndî berxanê mi ser de rew bireso

25. Çarês domanê îmaman şehîd biyê. Inan ra çarês masumê pakî vajîno. Ê kî nê yê:

”Lajê İmam Alîyî, Mehemed Ekber; Lajê İmam Hesenî, Abdullah (Evdilah); Lajê İmam Wusênî, Abdullah Alîasger; Lajê İmam Zeynel Abîdînî, Wusên; Lajê İmam Zeynelî, Qasim; Lajê İmam Mehemed Bakirî; Lajê İmam Caferê Sadiqî, Abdullah; Lajê İmam Caferê Sadiqî, Yuyilhadî; Lajê İmam Musayê Kazimî, Salih; Lajê İmam Musayê Kazimî, Teyîb; Lajê İmam Mehemedê Takî, Cafer; Lajê İmam Hesen el-Askerî, Cafer; Lajê İmam Hesen el-Askerî, Qasim.

26. Pîrê Sêydalî na dua bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

Kesê ma çînî yo, de çînî yo
Dar û budax re ma birîyo
Duzginî ma caverdayîme de şîyo
Serê Hînîyê Xizirî ⁽²⁷⁾ ra mi xo rê dîyo

Duzgin, vanê kemerê to berz o
Asparê to êno çiqas bi lerz o
Ez ama lewê to rica û dîlegî
Ti ma dergê xo ra de meerzo
Duzgin, Duzgin, ti wayirê ma wa
Ti ma rê wayirîye bikerê
Qe kesî bêwayir mekerê

Duzgin, vanê kemerê to bi vamî
Eskerê to êno bi lekan û gamî
Duzgin, ti ma kena bavokê kamî?
De wayî, de wayî, de wayî, wayî
Kesê ma çînî yo, de çînî yo
Dar û budax re ma birîyo

Duzgin, vanê kemerê to bi lêyî
Eskerê to xo sanito têpeyî
Ma rê wayirîye bikero taburê Hemê Sêyî
De wayî, de wayî, de wayî, wayî
Wayirê mi Kurês o, de Kurês o
Hem pîr o hem dewrês o
Mi dest esto bi eteg û pêso

Nara kî Dewrêş Doxan dest pêkeno deşêde xo ya bîne bi kirmanckî

vano:

Cêrê çêwû vanê çifte hêgayî
Te de niştê ro çifte babayî
Ma rê wayir vejîyê Quriz Babayî ⁽²⁸⁾
Car îmdadê ma de bê, ya Alî, Alî, Alî!
Vanê şan o, waxtê ca û qonaxan o
Pîrê mi amo emşo cem girê dano
Bi îzna Duzginî ma ra juya xêre vano
Car îmdadê ma de bê, ya Alî, Alî, Alî!

27. Hênîyê Xizirî, dewa Tekmanî Gedikliye de nameyê zîyarê yo.

28. Quriz Baba, dewa Tekmanî Mergezere de nameyê zîyarê yo.

Kemerê Duzginî asê wo berz o
 Ci ra vase Duzgin rey xeyme xo ser de bierz o
 Nîfaq koto Dêrsim, bêro meverdo
 Car îmdadê ma de bê, ya Alî, Alî, Alî!
 Birrê Seyîde bîyo ke daro giran o
 Ju pezika xo kî kes nêdano
 Goşkar Baba ⁽²⁹⁾ halê ma şima ra eyan o
 Car îmdadê ma de bê, ya Alî, Alî, Alî!
 Vanê şan o, waxtê ca û qonaxan o
 Hewşê Dewrêş Şen ⁽³⁰⁾ dewe ra yan o
 Dewrêş Qemer, halê mi şima ra eyan o
 Car îmdadê ma de bê, ya Alî, Alî, Alî!

DUAYA QEDENAYÎŞE CEMI

Tîya de cemat têvter (heme) bi na duaya cêrene êno sijde. Na dua, duaya qedenayîşê cemî ya:

”Halla halla! Şanê ma bi xêr bo, xêrên ma fet bê, şerên ma def bê, pinevizikî (munafiqî) mat bê, anisî (munkîrî) perîşan (berbad) bê, mumînî şa bê.

(Tîya de cemat vano: Halla halla!)

Ma şefatê Mehemed-Elî ra, dîdarê Hezretê Wusênî ra mahrum memanîme.

(Cemat vano: Halla halla!)

Derdanê ma rê derman, qelbanê ma rê îman, nêweşanê ma rê şîfa, kesê comerdî bokê namerdî mekerê ya Heq!

(Cemat vano: Halla halla!)

Asmên ra rahma bi xêre, herd ra hîr û berên bi xêrî bidê.

(Cemat vano: Halla halla!)

Ziwan ma ra, hîmmete elheqan ra, Hezretê Xizirî ra, Seyîd Mahmud Heyranî ra, Hacî Bektaşê Welî ra, elheqanê bînan ra, nurê Pêxamberî, keremê Elî, gulbangê Mehemedî-Elî, bi rastîya demê elheqan rê hû! Ya Heq, ya Mehemed, ya Elî!” ⁽³¹⁾

Gezikcî gezik gêno, hîrê reyî fino re werte ra û têy vano: ”Ya Heq, ya

29. Goşkar Baba, dewa Goşkarî (ke dewêde Gimgimî ya) de nameyê zîyarê yo.

30. Hewşê Dewrêş Şen, dewa Tekmanî Mergezere de gora ewlîyayê yo.

31. Pîrî na dua bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

Mehemed, ya Elî!”

Pîr na dua xizmeta ey kî bi kirmanckî dano ci:

”Halla halla! Heq, Mehemed, Elî, Duzgin, Xizir, Kurêş xizmeta to qebug kero. Rastîye rê hû! Mumînî rê ya Elî!”

Dua ra tepîya, gezikcî sijdeyê herdî beno, kelê xo re ci birneno, şono.

Pîr vano:

”Kamî ke çetiniye dîya, dîdarî bivîno. Her kes xizmeta xo ra şefat bivîno, bireso şefatê elheqan. Her kes rehet ronîso.”

Cemat zanîyan ra êno war, rehet nîşeno ro.

Naye ra tepîya loqmecî êno werte û bi vengêde berz vano:

”Ravêrî Heq îllahî vajîme. Amê meydan loqmê Heqî. Hû, destûr vajîme biwerîme. Allah, eyvallah, hîmmed pîrî ra!”⁽³²⁾

Pîr vano:

”Halla halla! Sifrê şima sifrê Qemberî bo. Loqmê şima qebug bo, qeda û belayî rê mertal (tirs, qelxan) bo. Derge û dîwanê Heqî de, Elî û Mehemedî de qeyd û qebug bo. Xizmet-azeta şima derga de qebug bo. Heq, Mehemed, Elî şima rê hetkar bo. Demê elheqan rê hû! Ya Elî!”⁽³³⁾

Na dua ra tepîya, goştê qurbane, nîyaz û awa awdayoxî kenê vila.

Pîr vano:

”Kamî ke awe şimite, vajê Royê eşqê şehîdan rê; kamo ke awe înan rê munasib nêdîya, nalet re înan bo’, hona bişimê, rind beno.”

Vilakerdena qurban û nîyazi ra tepîya, loqmecî amê meydan û bi vengêde berz, hîrê rey nîya vat:

”Destê mi de çîno tuxt-terezî

Cematî ra kerd vila Heq nîyazî

Her kes qedeyê xo rê bî razî?”⁽³⁴⁾

Cemat ke razî bo, ganî her kes bi vengode berz vajo ”Razî razî!”

Pîr vano ”Heq xizmeta sima qebug kero, miradê sima bikero” û loqmê verê xo ra dano kesêde nêzdîyî, vano ”Loqmê Şayî bo. Şa meşîya!” O kes destê pîrî maçî (muçî, paç) keno, loqmeyî gêno, weno. Naye ra tepîya cemat dest pêkeno, nan weno.

32. Pîrê Sêydalî na bi tirkî mi ra vate, mi kî çarnê re kirmanckî. -Çeko

33. Na dua bi tirkî amê wendene, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

34. Loqmecîyî hem kirmanckî hem kî tirkîya naye vate. Labelê kirmackîya xo de di rêzî vatî, mi pêy ca têvterîya (hemeyê) aye pîrî ra girewte û çarnê re kirmanckî. -Çeko

Werdene ra tepîya, pîr na dua dano sifreyî:
 ”Bi îsmî Şa⁽³⁵⁾, halla halla!
 Nîmetê Celîlî
 Bereketê Ibrahîm Xelîlî
 Şefaatê Resulî
 Hîdayetê Elî
 Hîmmetê Hacî Bektaşî Welî
 Xizmeta Hezretê Xizirî
 No şî ganîyê xo bêro
 Mehemed-Elî miradê şima bikero
 Qudret de hon bo
 Cennet de taham bo
 Werdoxî rê helal bo
 Dayoxî rê delîl bo
 Derdan rê derman bo
 Zerîyan (qelb) rê îman, nêweşan rê şîfa bo
 Nîyaz û qurbana şima bi hîmmetê elheqan dergayê Heqî de qebl bo
 Rastîye rê hû! Mumînî rê ya Elî!”⁽³⁶⁾

SIFREYÎ RA TEPIYA DARE

Verê loqmeyê Şayî, kamî ke mohrê fekê xo şikito, pîr înan vazneno re dare. Sucanê giranan de, lewêyê ê kesî de misayib, bira, hogirên xo kî têt vazenê re dare.

Têkaleke (têkîşte) de benê rêz û bi tempo ge ginenê linga yewe ser ge ginenê linga bîne ser, fênda hêlaneke ênê-şonê. Pîr vano:

”Raya ma de ‘Destî rê, ziwani rê, mîya xo rê wayir be!’ vajîno. To çira verê desturê loqmê şayî, xo pêneguret û qurban û nîyaz werd?”

Eke nanwerdox pîr û cematî îqna mekero, ceza re ci birîna. Cemat bi vatena ”Pîr comerd o”yî, efe yan kî cezayêde sivikê rê mêldar o... Pêy co bi rizayîya pîr û cematî ceza birîna.

Pîrî, dua cêrêne bi kirmanckî dê kesanê dare ra:

”Dara sima raya Elî-Mehemedî de qebl bo. Heq xêrê xo bido!
 Cem tîya de qedîya.

35. Bi îsmî Şah: bi nameyê Heqî (Homayî)

36. Pîrê Sêydalî na dua bi tirkî wende, min çarnê re kirmanckî. -Çeko

REXNEYANÊ MÛRAD CIWANI SER O

Lerzan JANDIL

Hûmara heştina Vateyî de yew nuşteyê mi bi nameyê "Ziwanê Kurdî (Dîyalekta Kirmanckî) de Zemîrî" vecîyaybî. Nê nuşteyê mi ser o Mûrad Ciwanî yew rexne nuşt û no hûmara newina Vateyî de vecîya.

Ez her çî ra ver Mûrad Ciwanî rê zaf spas kena. Her çîqa ke o bi xo kirdas o kî no nuşteyê mi bi dîqet wendo û angorê zanayena û famkerdena xo kêmasî yan ki şaşîyê mi dîye. Ez noca (tîya, naca) wazena cewabê nê rexneyan

yew bi yew û zaf kî kilm bidêrê.

Rexneyê Mûrad Ciwanî û cewabê mi bi rêze nê ye:

1) Mi nuşteyê xo de "halo ante" nuşt. Mûrad Ciwan vano ke: Hurendîya "halê ante"yî de "halê tewange" yanê "halo tewenaye" bivatene, tayîna raştêrî bîyêne.

Ma virêndîye nîyadêrîme hela manaya halan latînkî de çik a.

"Causus Rectus unabhaengiger Fall, Nominativ und Vokativ (Lat. grade Fall)."

Yanê Causus Rectus êno manaya halê raştî, raşte-raştî, dîrektî. Ne ke manaya raştîye (doğruluk) de.

"Causus Obliquus abhaengiger Fall, jeder Beugungsfall außer dem Nominativ (Lat. schiefer Fall)."

Yanê Causus Obliquus, xêca halê xoserî, êno manaya her halê girêdayî (abhaengig: bağımlı; schief: çewt, eğri, yamuk).

Noca hurendîya çewtî de "tewenaye" yan kî "ante" guretene zêde muhîm nîya, muhîm a ya ke merdim (mordem) standard yew çî bigêro. Na kî şaşî yan kî kêmasîya mi nîya, meseleya standardkerdena

bingeçekuyan û meseleya demî ya.

2) Mûrad Ciwan vano "Lerzan Jandilî nuşto ke 'halo xoser' tirkî de hurendîya 'yalın halî' û 'halo ante' kî hurendîya halanê '-î', '-e', '-de', '-den'î gêno. (...) Tu tekilîya halanê kurdkî (ne kirmanckî ne kî kurmanckî) bi nê halanê tirkî ya çîn a."

Noca de metodê Mûrad Ciwanî şaş o. Merdim ke çiyê şana têver, ganî bêro famkerdene. Sebeta ke yew kirmanco ke ziwan û gramere tirkî zaneno û wazeno nê çiyân kirmanckî de kî bizano, fam bikero; yan kî wazeno bizano ke nê halê kirmanckî tirkî de teqabulê çinay kenê, mi na têverşanitene dê. "Casus Rektus"ê latînkî, almankî de "grade fall" yanê "Nominativ", kirmanckî de "halo xoser", tirkî de "yalın hal" o. "Casus Obliquus"ê latînkî, almankî de "schiefer Fall", kirmanckî de "halo ante" (tewenaye), tirkî de xêca "halê yalînî" ra teqabulê halanê bînan pêrine keno. Na teqabulkerdene yew bi yew nîya. Naye ser o qesekerdene abes a. Noca de mesela, ganî merdim metod û mîsalan rind biçîno we.

Seba na têverşanitene Mûrad Ciwan vano "Mi Ahmed dî" de Ahmed "xoser" o, labelê tirkî "Ben Ahmedî gördüm" de Ahmet "-i halî" de yo.

Eke merdim bi metodêde şaş nimûneyêda nîyanên bidêro, vatena Mûrad Ciwanî raşt a. Labelê mesela wina (nîya) nîya. Noca de ganî hurendîya nimûneya "Mi Ahmet dî" de "Ez Ahmedî vîna" ("Ben Ahmedî görüyorum) bidêne.

Ganî Mûrad Ciwan wina bifikirîyene. Ez nika wazena nê halan reyna bişanê têver.

Kirmanckî Tirkî Almankî

Halo xoser (casus rectus) yalın hal Nominativ

Ahmet êno/amê/amêne/ Ahmet geliyor/geldi. Ahmet kommt/ist gekommen.
amêbi/bîyamêne.

Halo ante / tewenaye / tewenaye. -i halî Akkusativ

Ez Ahmedî vîna. Ben Ahmed'i görüyorum. Ich sehe (den) Ahmet.
-e halî *Dativ*

Ez Ahmedî ra vana. Ben Ahmed'e söylüyorum. Ich sage (dem) Ahmet.
-de halî *teqabulê dativî keno*

Ahmedî de (pere) est o. Ahmet'de (para) var. Ahmet hat das Geld bei sich.
Ahmedî de estbî.

Noca qe yew ziwanzan nêşikîno îddîa bikero ke nê halî nê hîrêmîn ziwanan de yew bi yew sey yewbînan ê. Labelê xêca na têverşanitene kî îzahêde bîn nêşikîno bidêro.

3) Mûrad Ciwan dewam keno: Beşê "Xebetnayena Zemîran" de hurendîya "ênê antene" de "ênê gurwenayene" yan kî "ênê xebitnayene" tayîna raştêrî yê. Û dewam keno:

"Nê beşî de Jandîl nuseno ke 'Zemîrê grûba yewine (ez, ti, o/a, ma şîma, ê) demê nikayinî de, hem bi karanê (fîlane) transîtîfan hem zî întransîtîfan ênê antene.' Na cumleye xêlê waran de ne zelal a û tarîfêde tamamî nêdana..."

"Ahmed to vînenno."

"Noca 'vînayene' transîtîf a, dem kî demo nikayin o, labelê zemîrê 'to' tewenayî yo." Û dewam keno.

Çîyo ke noca kî şaş amo famkerdene o yo ke na cumle de, yanê "Ahmed to vînenno" de kerdox Ahmed o. "To" kerdox nîyo. Wendox kotî ra zaneno, yan kî merdim wendoxî senî (çitur) bidêro famkerdene ke tawo ke fîlêde transîtîf demê nikayinî de amê antene (tewenayene) zemîrê grûba yewine (ez, ti ûêb) xoser û kerdox ê; û zemîrê grûba diyine (mi, to ûêb) ante (tewenaye) ênê xebetnayene? Seba naye ra kî zemîrê kesanê grûba yewine demê nikayinî û demê ameyoxî (fudur) de bi fîlanê transîtîfan û bi întransîtîfan ênê xebetnayene. Labelê zemîrê kesanê grûba diyine teyna demanê vîyarteyan de û raweyan de ênê xebetnayene. Merdim şîkîno naye bi vatenêda bîne formule bikero:

Zemîr, yanê kerdox (subjekt) + dem + fîlî

Zemîrê kesî yê grûba yewine + demo nikayin û demo ameyox + fîlê transîtîfî û întransîtîfî

Ez nan wena.

Ez do nan biwerî.

Ez mirena.

Zemîr, yanê kerdox (subjekt) + dem + fîlî

Zemîrê kesî yê grûba yewine + demê vîyarteyî + întransîtîfî

Ez merda.

Ti vindeta.

O şî.

Zemîr, yanê kerdox (subjekt) dem + fiîlî

Zemîrê kesî yê grûba diyine + demê vîyarteyî û rawe + fiîlê transîtîfî

Mi nan werd.

To nan biwerdêne.

Na derheq de Celadet Bedirxan nîya nuseno: *”Subjektkasus: Das Personalpronomen im Nominativ wird in allen Zeiten als Subjekt der **intransitiven Verben** und in den Zeiten der dritten Gruppe (Praesens, konjunktiv Praesens, Futur) als subjekt **der transitiven Verben** gebraucht.*

Ez têm.

Ez hatim.

Ez dibînîm.”

Yanê *”Zemîrê Kasus Rectusî / Nominativî deman pêrîne de zê kerdoxê fiîlanê întransîtîfan û demanê grûba hîreyine de (nê kî demo nikayin, demo ameyox, konjunktivê demê nikayinî) sey kerdoxê fiîlanê transîtîfan ênê xebetnayene.*

Ez êna.

Ez amêybî.

Ez vînena.”

Celadet Bedirxan wuncîya wina (nîya) vano:

*”Objektkasus: im Casus obliquus dient das Personalpronomen dazu, die **transitiven Verben** in den Zeiten der beiden ersten Gruppe zu konjugieren.*

Min dît.

We dît.”

Yanê *”Causus Obliquus de zemîrê kesan demê her di grûban de xizmetê antena fiîlanê transîtîfan kenê.*

Mi dî.

Şima dî.”

Celadet Bedirxan wuncîya dewam keno: *”Ebenfalls im Casus obliquus spielt es die Rolle des Objekts, unter den gleichen Bedingungen wie die Nomina, die die gleiche Kasusendung haben.*

Tu min dibînî.

Ji bona te.”

Yanê *”Wuncîya no Casus Obliquus de, binê eynî şertan de, sey namanê ke wayîrê eynî pirtikan ê, halî yê, rolê objektî kay keno.*

Ti mi vînena/vînenî.

Seba to.”

4) Mûrad Ciwan nuseno ke *”Na nezelalîya ke mi cor ra bas kerd, dewamê nuştayê Jandîlî de hema hema her tarîfê ey de esta.”*

Heya, eke merdim sey Mûrad Ciwanî bifikirîyo raşt a. Labelê noca nezelalîye yan kî şaşîye çîn a. Eke bibo, teyna yew kêmasîye esta. A kî eke hurendîya *”zemîranê grûba yewine”*, yan kî *”grûba diyine”* de, mi *”zemîrê kesane grûba yewine”* û *”zemîrê kesane diyine”* binuştêne, bîyêne ke tayîna rehet bîyamêne famkerdene.

5) Mûrad Ciwan nuseno ke: *”Bi bawerîya mi Jandîl objekt (bireser / nesne) û adverbial (temamker / tümlecan) keno têmîyan (beşê A de nîyade). Her tamamker objekt nîyo. Zemîr kî, tamamker tawo ke objekt bo esto. (...) Hurendîya ke merdim ”tamamker” binuso, raştêrîye a ya ke merdim ”objekt” binuso.”*

Ma kombîyayîşê xo de manaya *”nesne”yî* de *”obje”*, manaya *”tümleç”î* de *”tamamker”* qebul kerd. Adverb, yan kî adverbial tirkî de êno manaya zerfe. Ma kombîyayîşê xo de manaya *”adverb”î* de *”zerfe”* qebul kerde.

Ez nan hêrnena.

Noca nan çik o? Adverbial o? Nê objekt o. (Tirkî tümleç, ma kî kerd tamamker).

Ez to vînena.

Noca to çik o? Adverbial o? Nê objekt o.

Mi nan hêrna.

Noca nan çik o? Adverbial o? Nê objekt o.

Mi ti dîya.

Noca ti çik o? Adverbial o? Nê objekt o.

Noca çi eleqaya têmîyankerdena objekt û adverbialî û nuşte yan kî formulasyonê mi esta?

6) Mûrad Ciwan noca yew şaşîyêda nuştayî vîneno. Na raşt a. Seba ke Mûrad Ciwanî nuştayê mi bi dîqet wendo û na şaşîye balê dê anto, ez ci rê sipas kena. Yanê demanê vîyarteyan de, zemîrê grûba diyine kerdoxê *”karanê (fîlanê) întansîtîfan”* nîyê, kerdoxê *”karanê transîtîfan”* ê. Wuncîya noca yew şaşîyêda bîne esta. Na şaşî kî *”û zemîrê grûba yewine hurendîya halê xoserî gênê”* ya. Ganî noca *”û zemîrê grûba yewine hurendîya halê anteyî (tewenayî) gênê”* bîyêne. Çimke nê zemîrî noca hurendîya objektî der ê, û objektî cumleyan de halê anteyî

(tewenayî) der ê.

7) Mûrad Ciwan vano ke: *"Zemîrê halê tewenayî bi veqetandekan (artîkelan) (na îzafe ya-L.J.) zemîranê wayîrîye virazenê..."*

"Noca mi, to, ey, ay, ma şîma, înan zemîrê wayîrîye nîyê, zemîrê kesî yê, labelê ê bi '-ê', '-a' benê zemîrê wayîrîye."

Ma rêy nîyadîme Celadet Bedirxan se vano:

"Im Casus obliquus spielt das Personalpronomen **auch die Rolle des Possessivums**. Um zu sagen "mein Pferd dein Pferd" usw., wird dem Substantiv die Izafe oder die Partikel der Unbestimmtheit in der Form, die seinem Genus und Numerus entspricht, angehaeng, und das Pronomen folgt im Kasuss obliquus.

Hespê min.

Hespên min.

Mehîna min.

Mehînên min."

Celadet Bedirxan vano: *"Zemîrê kesî Kasus Obliquus de (yanê halê anteyî de) rolê zemîranê wayîrîye kî kay kenê. Seba ke bivacîyo "astorê mi, astorê to" ûêb. nameyî ra îzafe yan kî girêdox (takî) ye nameyê nedîyarî bi formê angorê cîsn, yewhûmarî û zafhûmarîya nameyî êno girêdayene û zemîr Kasus Obliquus de dewam keno.*

Astorê mi.

Astorê(n) mi.

Mayîna mi.

Mayînê(n) mi."

Ez noca çîyê nêvana. Belkî kêmasîya mi bibo. Çimke ez tim wazena ke formulasyonanê xo, îzahatanê xo bi kirdaskî paralel bikerî. Na kî geganê bena sebebê kêmasîyan. Labelê na kêmasîya mi nîya.

8) Mûrad Ciwan raşt vano. Noca ganî binusîyene ke "Zemîrê grûba diyine bi prepozîsyonan kî ênê xebebnayene", seba ke prepozîsyon û postpozîsyonî halê Kasus Obliquusî der ê.

9) Mi "xo" sey zemîrê xoserî kî nuştî. Labelê merdim şîkîno vaco "zemîro refleksîf" kî. No girêdayîyê meylê kombîyayîşanê ma yo.

10) Mûrad Ciwan şaşîyêda bîne vînenno. Na kî a ya ke "xo" bi karanê (fîlanê) întansîtîfan nê, labelê bi karanê transîtîfan êno xebebnayene.

11) Mûrad Ciwan vano: "Bi bawerîya mi, karê refleksîfî kurmanckî de kî kirmanckî de kî çîn ê." Noca mesela a nîya ke karê refleksîfî senî

ênê viraştene, mesela "xo" bi karanê refleksîfan senî êno antene ya. Seke Mûrad Ciwan kî zano kurdkî de karê refleksîfî kî estê. Çîyo ke Mûrad Ciwan vano, yanê sey tirkî (dönüşlü fiiler), kirmanckî de **karê kauptîf** ê. Sey **tirsîn** - tirsandin; **tersîyene** - tersnayene; **rijîn** - rijandin; **rijîyene** - rijnayenen; **çêrîn** - çêrandin; **çerdene** - çerenayene; **şewîtin** - şewitandin; **vêşîyene** vêşnayene. Nê karê kauptîfî hem xo ser (Ez veşena; ez dar vêşnena.) hem kî sey karanê refleksîfan ênê antene. Sey "veşena" (veşîyene) û "ez xo vêşnena" (veşnayene).

12) M. Ciwan alağaya "xo" û zemîranê milkî de derg nivisneno. Yew: vano mi fam nêkerd. Di: persan perseno û mîsalan dano. Çîyo ke M. Ciwan vano, yanê na mîsale kî sebeta ke mesela tayîna rind bêro famkerdene, ameya dayene. Naye re kî mi eleğaya "xo" û zemîranê milkî dê û vato: xo hûrêndîya mi, to, ê, aye, ma, şima, înan gêno.

Dara mi derg a. Dare kerdox a. "Dara mi", de fonksîyonê "mi" teba "dare" (benim ağacım, mein Baum) "tamlanan" û "tamlayan"î nîyê. Noca de zemîrê wayîrîye estê. "Tamlama" yan kî "tamlanan" û tamlayan" seke Mûrad Ciwanî kî nuşto "ava golê"/"awa golî" ("gölün suyu"/"göl suyu, "Das Wasser des Sees"/"Seewasser") de estê. Nameyê nê halî almankî de Genetîv o. Eleğaya nê û zemîranê wayîrîye çîn a. Manaya "Xo bê îstîsna halê anteyî de hurendîya zemîranê wayîrîye pêrîne gêno" na ya: "Dara mi girs a." Noca "dara mi" kerdox a û "mi" zemîrê wayîrîye yo. "Ez dara xo ya girse birnena" de "Ez" kerdox o û "dara xo" de "xo" halê anteyî de hurendîya zemîrê wayîrîye gêno. Halê raştî de "Dara mi yanê (xo) girs a" nêna vatene. Naye rê kî xo halê anteyî de hurendîya zemîranê milkî sey "mi, to, ê, aye, ma, şima, înan" gêno. Noca de şaşîye yan kî kêmasîye çîn a.

13) Mûrad Ciwan notê çêrîne 42yî nêvînen! Çîyo ke o vano, mi notê 42yine de nuşto. Noca seba ke wendox rind fam bikero, mi zaf mîsalî dê. Na nêna a manaye ke tēmîyanîye esta. Çîyê ke Mûrad Ciwanî Vate (rîpel 62) de nuştê, raşt ê. Yanê "Zemîrê ke subjekt ê, demê nikayinî de xo ser û demê vîyartî de antî (tewnaye) yê. Zemîro ke objekt o, demê nikayî de tewnaye û demê vîyartî de xoser o. ... Cumleya bi karanê întansîtîfan de objektî çîn ê. Zemîro ke nê cumleyan de subjekt o, deman pêrîne de xoser o."

Labelê ez bawer kena ke nînan teyna Mûrad Ciwan, ez û kesê ke eleğaya xo bi gramerî esta, fam kenê. Eke mesela hunde rehet bîyêne,

kesî -hetanî şaranê derekan kî- gramerî ser o, yan kî beşêde gramerî ser o -ma vacîme zemîran ser o- bi cîldan kitabî nênuştêne.

Seke Mûrad Ciwan kî zaneno, her beşê gramerî de û her ziwani de bi cîldan kitabî estê. Noca de meseleya mi îzahkerden û famdayena mesela ya. Ê bi nê mîsalanê mi tēmîyankerdene pêyda nêbîya. Seba ke mesele rind bêro famkerdene, mîsalî bîyê zaf. Na kî nê karanê winasîyan (nîyanênan) de zaf normal a. Hele kirmanckî de normalêr a, çimke ma na derheq de zaf newe yîme.

Wuncîya kî Mûrad Ciwanî re zaf sipas ke nuştayê mi kirmancan (zazayan) ra weşêr wendo û bîyo sebeb ke ez nuştayê xo reyna biwane, kêmasîyan yan kî şaşîyanê xo bîvînê. Xezila wendoxanê kirmancan kî nê kêmasî yan kî şaşî bidîyêne!

BERSIV*

Roşan LEZGIN

Roja verîne ez nûçeyanê rojnameya A. Welatî ra pê hesiyaya, ke çend roşinvîranê ma (ê kirmancî) Ewropa de derbarê standardîzeker-dinê zarava kirmancî de destbi xewatêka birêxistinî kerd o. Rojnameya A. Welatî pey der per berhemên nê xewatan (kombiyayîşên 1.2.3...) weşênay. Şarê ma na xewata pêwîste û erjiyayî bi kêfweşî pêşwazî kerd e. Min zî, hîn bêtir na xewate bicoş, baldarî û bimeraq takîb kerdêne.

Wexto ke di hûmarên (3. 4.) kovara Vateyî kewtî min dest (reşemî 99) û min seranser wendî, min xo zî no war de berpirsiyar vîna û min waşt ke ez zî -gor karîna xo- na kovara erjiyaye rê binûsî. Min niwîsêk darijna û min berde navendê sendîqa ya Eğitim-Sen a şaxê Amed, ke ewca, a niwîsa min li kompîter bar bikerê û ez beşkî a destniwîsa xo kompîter de hîn bi hêsanî sererast bikerî...

Aşmên reşemî, adar û avrêlî yên sera 1999'î seba şarê ma heyamêko zaf dijarin bi. (Ne hewceyo ke ez ewta zêde akerî.) Amed de ciwîyayîş her wextî vêşêrî ser û bin bibi. Navendên demokratîkî û keyê heme kesanê ke verbiçim biyê, her roj bîne hedefê êrişanê hêzên dewlete. Lewma zî, yew embaz a niwîsa min kompîter ra veceno û min rê eşraweno. Ke qaşo ez hema keysa xo vînena û şina a niwîsa xo sererast kena. Gama a niwîse kewte min dest, a rastî, min rê di rayey bibî: Yan

* Nê nuştayî de şaşîyê îmla û gramerî zaf ê labelê semedo ke nuşttoxî waşt ke nuştayê ey "bi heman rengî kovara Vate de biweşêyo", ma bêvurînayene (bêbedilnayene) neşr kerd. -*Vate*

eza a niwîse bikerê çimê soba û biveşnî, yan zî, eza bi heman rengo mêmçet beşrawî kovara Vateyî rê. Lew re, wina hêsan niyo ke merdim Amed de binûso û niwîsanê xo zî keye de arşiv bikero. (Nêzana, ezo çî qas bidî farkerdin! Se mînak: Ta nika, bitenê seba ke weşanên qedexekerdey! min sero çar ray gêriyay, ez hetê DGM'ê Amed ra hamiya dariznayin.) Nêzana, çî qas yeno zanayiş welat de miyanê merc û şertanê dijwarinan ên şerê hov û qirêjinî de ciwiyayiş senîno!

Min binê a niwîse de wina nûsna:

Nîşe: *Kerema xo rê na niwîse redakte bikerê, hema biweşênê.* Seba ke min dir raste rast têkilî biyo rûnayin zî, min jimarê telefonê keyê xo zî bin de nûsna û pa yew wêneyê xo eşrawit kovara Vateyî rê...

Mend heta sera newî ya dihezaran (2000), ke heta a game derbarê aqbê a niwîse de tu agahiya min nêviraziya. Şeş-hewt rojî varnî sera newî yew embazî Stenbol ra min rê hîrê hûmarên (7. 8. 9.) kovara Vateyî eşrawitî Amed. Wexto ke min hûmara heştine ya kovara Vateyî wende, min vîna ke a niwîsa min ya bi namê xo "Boya Welatî" bi heman rengo ke qaşo kompîter ra veciya bî, bê redakte kerdin hûmara heştine ya kovara Vateyî de veciya ya. Verî min vat qey metbexê na kovara ma çiniya! Labelê, min awniya ke sedem wina niyo. Sedem o yo, ke qaşo min dozê "iddiayanê girdan" kerdo û lewma zî, na ceza! diya ya a niwîse. Hewêna, heman hûmara de (8.) yew niwîse ke tam duyey (12) ripeliya, hamiya darijtin...

A rastî, seba ke min mecal nêdîbi ez a niwîsa xo tekuz bikerî, miyanê ya de qîl û qisûrî zaf bî û hetê uslûbî ra zî tikê tûj aysayne. Labelê, bi niyetêko zaf pak û bi zeretenikî hamîbî ristin. Xora, na întîba seranserê a niwîse de xo dayêne tewer.

Labelê, ez nika heman bawerî de niya ke a niwîse (Boya Welatî) bi niyetêko seyê niyetê a niwîse pêşwazî biya. Lew ra, yewî qalê ê nişeyêke binê a niwîse de bi, nêkerdo. Dîgel ke min teklîfê têkilî rûnayinî kerdi bi û min telfonê keyê xo zî da bi, la, yewî xo tenezul nêkerdo. (Labelê, nusnayişê duyey (12) ripelan rê jêhatî biye. Maşela.. maşela.. Yew biwêjekê daya min bibî, vatê: *Qijika beleke, xewere risna felek e.*)

Qas o ke ez fam kena, merdim ..*da-vîst serî* .. miyanê medenîyetê Ewropa de bimano, gereke hendêk sînyalan (göndermeler) ên neyiniyan kesayetî yewî rê nêşrawo. Tew ser de zî, ger merdim qalê .. *sewîyeyêka baş* .. bikero û vaco, ke .. *bê ke hêrs bibî* .. û merdim şîretan! bikero.

Bêguman, ewta ra heta verê berê Homayî her kes gorê xo hewceyî bi şîretan esto/a. Labelê, gama ke şîretî rengê quretî de bê û cor de bawnîyê merdimî ra, a game, ê nêbenê şîretî, belkî benê çîyeko bîn! (Hey millet.. Bivînê ha.. Min senî da piro! Ez se vacî? Helal bo.. Helal bo..)

* * *

Verî heme çîyan ez wina vacî ke tu nîyetêkê min o ke ez yewî dir bikuyî miyanê polemîgan, çiniyo. Labelê, nika ez xo mecbûr vîna, hemberê helwêsteka winayin! de tay bersivan bidî. Lew re, min ra hamayo waştîş, ke ez tay çîyan bibersivênî..

1- "... *Metodê rexnekerdişê (krîtikkerdişê) Roşan Lezgînî mi rê tikê (tay, binê) xam bi.. ... nêameyo yê vîrî ke îddîayanê xo rê binkeyêko (bingehêko) maqûl peyda bikero.*"

Ez sere de naye vacî, ke a rastî, miyanê rewş û şertanê Amed de niwîsîn, wîna seyê Ewropa hêsan niyo. Lew re, niwîsîn -ger şima zî teqdîr bikerê- berhemê rewşêka arame yo. Labelê, ez na vate ya corine rast vîna. Mazeret çî beno wa bibo, gereke yew niwîse gorê krîteranê niwîsînî biyo darijitin. Gereke tewr tay biqisûr bo, bi zîwanê xo şahîk û zelal bo, ke wendoxî bihêsanî te ra biresê ke gelo a niwîse wazena se vaco, te ra biyo famkerdiş.

2- Rast o, min qalê zafiya *çewtî û xeletiyân* kerdibi. Labelê, gereke min tay *çewtî û xeletiyên* winayinî destnîşan bikerdê ne. Se mînak:

"*Yew qisaya werdêke çend sa'etan ra pey bînî se ko.*" (.. çend saetan ra pey bîne seyê ko.)

"*Hesîba ra pey hesiyabi ki Hesênî vato "Wa çi ..."*

Gelo, ewta Hesênî Hesîba ra pey (dima) pêhesiya yo? Yan zî, Hesîba ra pêhesiyabi ke Hesênî vato "Wa çi." Kam cu rast o?

"... *ame kelîjeyê xo werd, neng û nengşorî nêverday ma çînay*"

Se na hevoke de zî ayseno, gelo, neng û nengşorî ma çînay, an zî, ê ke kelîje werdo, ma ra çînay?

Nê çewtîyên rêziwanî niwîsa bi namê xo "Beyi Se Bena?" de yê. Nê ke, bitenê nê yê, labelê, merdim eşkayne wina çend mînakan ver bi çim bikero.

Hewêna merdim eşkayne a ripela ke sero "Tede" nûsiyaya, mînak bido. Gelo senî hewa "te" û "de" pêwa zeleyayê û te ra wina çekuyêk viraziya ya. Ger "Te de" binûsiyo, yeno famkerdin ke se bi kurmançî vanê "Tê de" ango naverok fam bî ne. Labelê, "Tede" manena seyê çekuya

bi tirkî ya "içinde". Lewma, bêtir viraştişê na çekuye de mantiqê tirkî xo dano tewer.

3- Min vato ke *bi kurmancî nêzaniyena*. Wey li min... (O ti yê ti wina vanê, ti kam î? "*Inan piya mazi û gezî çinay?*")

Belê, seranserê ê hûmaranê kovara Vateyî de çekuyên ke zarava kirmanckî de çiniyê û zaravanên bînan de estê, herûnda çekuyên ke zarava kirmanckî de çiniyê, nêhamayî şuxulnayîş. Labelê, çekuyên seyê *muessese* (sazî), *kultur* (çand) û gelêk ên seyê înan pirêyê.

A rastî, ez hemberê çekuyanê biyaniyan ên miyanê ziwanê ma de wişk niya. La, ez hewêna vacî ke heta yew çekuye miyanê zaravanên kurdî de bibo, herûnda çekuyên ke zarava kirmanckî de çiniyê, gereke ma yê çekuyan bigêrin û se teşeya bikarardişê rêziwanê kirmanckî bişixulnin. An nê, min nêvatibi, ke heme kesî kurmancî nêzanê. Labelê, seba ke mijarê standardîze kerdinê na zarava zaf hesas û narîna, teqez gereke ma kurmancî û soranî baş zanibin. Niyetê ê vatişê min na tewir bî. Labelê, no niyet niwîsa bi namê xo "*Derheqê 'Boya Welatî'*" de berevajî biyo.

4- Min (qaşo) îdîa kerd o û vato, ke *tay niwîsan ra boya tirkî yena*. Labelê, min qet mînakî nêdaybî. Gereke min ewca tay mînakên winayinî bidayne:

"Ziravi sey volkanî teqiyabî."

Rayêk na hevokerê gereke wina binusiyayne:

"Ziravi seyê volkanî teqiyabî."

Heto bîn ra, na hevokerê seyê mantiqê tirkî nusiyaya û a niwîse de xo beloq kena. (*Ziravi volkan gibi patlamıştı.*)

Hevokêka bîne:

"Cendirmî ro dayiş, rasterast hukmatî ver o amayişo!"

(Jandarma dövmek, doğrudan doğruya hükümete karşı gelmektir.)

"Yew deme bê ki bizano çi fikiriyêno vengane ra ewniya."

(Bir süre ne düşündüğünü bilmeden boşluğa baktı.)

"Ters pêl bi pêl ameynî"

(Korku dalga dalga geliyordu.)

"... riyê ey di gonî olandî nêmenda."

(Yüzünde kan olanı kalmamıştı.)

Ez nêwazena zêde derg bikerê. Bes, ez na yewe vacî ke min nê hevokî not girewtî bî, la, firsendê min nêviraziya bi, ke ez beşkî çend mînakanê

winayinan niwîsa xo de "iddiayanê" xo rê bikerî "binke (bingeh)".

5- Gramerê yew zarava se ra se (%100) bi heman rengî zeravayêka bîne rê nêbeno. Labelê, merdim eşkeno nê xewatanê rêziwanî de zaravan tênizd bikero. Se mînak: Viraştişê -yan zî tesbîtkerdişê- çekuyanê neweyan de, formê nusnayışi -yan zî vatişê- zarava averşiyaye (kurmancî, soranî) bigêrin; Seba "romancî" a bi ziwanê tirkî ra kurmancî de "romanûs" vaciyeno. Labelê, naniyo; kirmanckî de biyo "romanuştox/romannuştoxe" (Vate-9). Belê, ez hewêna vana, ger kurmancî baş zaniyena, gelo, çi rê wina ferqayetîyê xorî kunê miyanê zaravan?

Tay vengê qalindî ê zarava kirmanckî de bi cot tîpan nusiyyay. (Halbukî kurmancî na mesela çareser kerda û bi yew tîp veng nusiyyay). Se mînak: "Zirrayê". Ger kesêko/a biyanî na çekuye bi heman rengî biwano, a game, vengêko ecêw veceno. Nê, ger yewêko/a kurd na çekuye biwano, wazenê ma "zirraye" binûsin û wazenê ma "ziraye" binûsin, o/a keso ke na çekuye biwano, go gorê telafuzê xo vengê xo veco. Heto bîn ra, çekuya "ziraye" de vengê tîpa "z" zî qalind veciyena. Se mînak: Vengê tîpa "z" a "ziraye" û vengê tîpa "z" a "zewtî" nêmanenê se yewbînan. A game, lazimo ke ma nê vengê "z"ê qalindî rê zî çarêk bivînin! Hewêna, çekuya "sanikker/sanikkere" ke herûnda wateyê "masalcî (masal anlatan)" a tirkî de viraziyaya (ke mantiqê tirkî viraştişê na çekuye de zî xo nîşan dano), qet li melodiya vengê kirmanckî nêkuna. Xora, wendişo biveng ê her di tîpanê "kk" yan yew vengêko xerîw veceno. Ez wazena yew mînakêko bîn zî bidî; şarê ma herûnda "kurşun kalem" a bi ziwanê tirkî ra "qelega riji" vano. Nêzana, seba çi "qelega riji" biya "qelega erjîjine"? (rijî=bêrûn=yagşız)

6- Ez hewêna vana, ke min nêzana a niwîsa bi namê xo "Beyi Se Bena?" gelo, estanika, çîroka, roman an zî tewirêke pexşanî ê bîne? (arêdayiyêka folklorîk, serpehatî, bîranîn, rojenûs û sb.) Ez ewta de wina vacî, ke çekuya "çîrok", kurmancî de bes seba "estanik (masal)" bitenê nêna şuxulnayış. Vêşêrî, "çîrok" wateyê "novel" a îngilîsî de ya. Herûnda "estanik" a kirmanckî de, bi kurmancî bêtir çekuyên "xebroşk", "mesel", "meselok", "metelok" vaciyenê. Hewêna, "Boya Welatî" de çekuya "roman" seyê "raman" nusiyyaya. (Maşela.. Na çekuye (raman, roman) xo rê nîm ripel ca qefelna yo).

Baş ayseno ke "Beyi Se Bena?" berhemêka wêjeyî ya û bi zanebûn nusiyyaya (Hewce niyo ke "... ma bi nawnin yewêkê ugandayijî"). Labelê,

hetê form, teşe û qlibanê wêjeyî ra, merdim nêşkeno raste rast vaco, yan zî biryarêko mîsoger bido ke na çi ya? Digel ke zafê ya bi teşeyêka realîst û fekê kesê hîremînî ra vaciyaya zî, la, zafê cayan de derbasê teşeya surealîzmî biya:

"...Dehlêrî bîybî mêrdimî, ridê înan ra gonî çilkaynî. Tanî figûrî bînî yê ki şimşêrî înan dest de bî, daynî Mela Mehmudî ro. Nişka ra Mela Mehmud bi heze yew dêw ver bi ey ame. ... Dar û ber, kerrey û zinarî bîybî mêrdimî ver bi ey ameynî. ... Figûrî bêvind vuriyaynî: Marî, vergî, xozî çimedê eynî ser o kurr bîbî. Tanînî gala kerdinî bide, waştinî çimanê ey vejî." (Vate-3, r. 55)

Kes o ke seyê çimdariya kesê hîremînî ma rê na mesela qisey keno, ge ge ha yo zerê mezgê "Geloy" de û te dir hewnan vînenno.

"Zaf nay ser o zî nêvindert, pîzzedê xo di va "de kemaney her kesî esto!" (Vate-3, r. 56)

Ge ge ha yo zerê pizeyê "Derdi" de.

"Derdi, pîzzeyê xo di va "mela yew tûti ay ziwanê to ro bêra ma pêro ti ra bixelezî." (Vate-4, r. 88)

Ger nika ma warzin bitenê a niwîsa bi namê xo "Beyi Se Bena?" rexne bikerin, nê ke duyey ripelî, heme pelên kovare qîm nêkenê. Labelê, mebestê min a nêbî. Niyet û armancê min o bi ke ez bal bancî têkiliya miyanê kovare û wendoxan ser. Ger ma niwîsanê xo de ziwanêko şahîk û rewan nêşixulnin û teşeyê niwîsa ma zelal nêbo, ".. her çi têmiyanşaye bo ..", ma go wendoxan biçixênin. Lew re, mesela a nêbî ke "... beyntarê Pîranî û Licê 50 kilometre yo û Roşan ziwanê Pîranî ra "çîyêk" fam nêkeno. Nêzana, şîveyanê kirmancîyan ê bînan çend fam keno la gelekî bi cesaret qalê etîmolojî keno. Şîretê mi ..."

7- "Meselaya "asnawerî" meselaya etîmolojî nîya." Çi rê niya? Nêhamiya destnîşan kerdiş.

Etîmolojî: Şaxê zanyarî yo ke şeklo esasîn ê çekuyan destnîşan keno. (Kelîmelerin asıl şeklini araştıran -tespit eden- bilim dalı.) Eleqê etîmolojî heme çekuyan dir est o û "asnawerî" dir hay hay est o. Ger merdim hetê awirê etîmolojî ra bawniyo na çekuye ra, şeklê ya o esasîn wina yo:

Aw+jen+ber.

Labelê se zafê çekuyan, na çekuye zî heyamên domederg a dîroke de vuriyaya û ca bi ca veng û teşeyêka ciya bi ciya girewta.

Vate

Ma mînakêka bîne zî bidin; Çekuya *emşew* (îşew=evşev), Dêrsim de se "ismo" vaciyena. Na çekuye warê vurênayenî de rayêke winayin takib kerdo:

Emşew>Emşo>Imşo>Işmo>Ismo.

Na ray, tay çekuyî estê ke, hendî merdim nêşkeno bi teşeya bingehîn binûso. Lew re hendî ê çekuyî kewtê qalibêko winayin ke merdim bi teşeyo esasîn binuso, bena ke binî ra nêfamiyê. Se mînak:

Lew+sawitin=Lewsawitin>Lewastin>Lêstin>: Alastin.

Riw+siya=Riwsiya>Riswa: Riswa.

Labelê, tay çekuyan de ma eşkenê ageyrin şeklê înan o esasînî ser. Çekuya asnawerî de çewtiyêka bîne zî est a.

"... û *Serdar asnawer nêbi.*" (Vate-3)

Çekuya "asnawer"î ne bitenê şeklê xo yo esasîn de niya, ser de zî wateyê xo vurînaya. Se mînak: Çekuya "rencber" ke seyê "rencwer" binusiyo, a game, wateyê xo zî vurênena.

Mesela ne a ya ke îlah ma heme hişê xo bidin na çekuye! ser. Min waştibi, ke ma tayna balê xo bidin nê hetan ser zî.

8- Ez nika hewêna vacî -min gore-, şexsê zemîrî ê yewinî de herûnda "mi" de "min" binusiyo rastir o. Mesela a niya ke "şarê Licê û Hewêla tenê vane "min" û heme şîweyanên bînan de vanê, "mi". Ger seba na yewe bo, -Licê î Hewêla zî te de-, him bi kurmancî û him zî bi kirmanckî zafê şarê ma herûnda ke vaco "Ez", vanê "E". Se mînak:

E çi dibêm, ew çi dibên = Ez çi dibêjim, ew çi dibêjin.

Kirmanckî de:

E se vana, ê se vanê = Ez se vana, ê se vanê.

Ger wina bo, gereke ma "Ez" nêûsin, ma (şima) "E" binûsin. Heto bîn ra, ez zaf rind zana ke heme kirmancî -Motka ra heta Dêrsim- zafê lawik û dêranê xo de vanê: "Ax li min o, wax li min ê" û sb. Çi rê, gere merdim warzo telafuzê na çekuye (min) bitenê bikero milê şarê Licê û Hewêla?

"... *Rojo ke mi dest bi nuştîşî kerdo mi no zemîr se "mi" nuştî.*" (Ti vana qey ayetê Quranî ya!)

9- "*Hûmay mela (biko) ziwanê ma nê çekuviraştöxanê aliman ra bipawo.*"

Homa ziwanê ma paweno, nêpaweno O zano. Ê ma biwazin nêwazin go roj rojî dir çekuyên neweyî ziwanê ma ra biziyê. A rastî, gereke ma

warê viraştişê çekuyan de goş bidin aliman!

Na ray, ma ageyrin çekuya "jiyenê" ser. *Ciwiyaşiş=jiyîn*, heman çiyê.
Se mînak:

Merg esto, ciwiyaşiş esto=Mirin heye, jiyîn heye.

Kokê na çekuye heman veng o; jî=cî.

"Ciwiyenê" yan zî "jiwiyenê" (jiyenê) zaf çiyên ke yewbînan ra dûrî nîyê. Gor formê kirmanckî, çekuya "jiyenê" çewt a. Ha destê merdimî de bê, yan zî nêbê "çewtî" û "xeletî" viraziyenê. Merdim eşkeno çimanê xo nêgêro. Labelê, heqê yewî çiniyo ke bi awêko keysfersendî heqaret li kesayetî yewî bikero û vaco: *"Nê babegîtî na çekuye bi çi mantiqî..."* (Helal bo.. Ewta de min û babê min piya şayê xo ver).

10- *"Çekuyê ke bi çend babetan nusîyayî"*. Rast o. Belkî çekuyêk bi hîrê-çar-panc tewirî zî nusiyay. Labelê, na hevoka corine zî çewt nusiyaya. (*babet=beş=bölüm*) Ez wana qey waşt o ke, vaco: *Çekuyê ke bi çend tewirî nusiyay.* (Vate 8, r. 81)

"Nînan ra teber ganî ma "wisa" "usa" "wusa" "husa" zî xo vîr a nêkerî".

Bi ya min, gereke ma hevoka wina binûsiyayne:

"... ganî ma "wisa" "wusa" "usa" "husa" zî xo vîr ra nêkerin" (Vate 8, r. 80)

Lew re, *"nêkerî"* bes seba yewhûmarî fam bena. Labelê, ên ke ewta de xo vîr ra nêkenê, zafhûmarê (ma), lew ma zî, ez vana *"nêkerin"* rasti ra. Yew çekuyêka bîne zî esta:

"No çeku nerî yo. Kirmanckî de sewbîna gelekî çekuyê nêrî ki bi no..."

Ewta de yew çeku bi di tewirî nusiyaya. (Vate 8, r. 84) *"Nerî"*, wateya *"nêr"* a kurmanckî û *"erîl"* a tirkî de ya. Na rey, *"nêrî"* zî, bi kurmanckîya û wateya *"kelîje-kel"* a kirmanckî de û *"teke"* a tirkî de ya. Gelo, çi rê wina bi di tewirî nusiyaya? Ger xeletiyêka qicika, a game, mesela çiniya û xora îhtîmal o ke her kes wina xeletiyen bikero. Nê, ger xeletî niya, a game, min te de nêvet ke gelo çi rê wina nusiyay? Gelo, nêbo ke *"... kemîzîrekî min ra bo!"*

Se encam, ez wazena wina vacî, ke tu xayê min o ke ez biwazî yewî qic! bîfînî çirey çinêbiyo û çiniyo zî, ez her kesî xo zanayê rê û xo berzê rî vînena. Ez na yewe zî bi vîr finena, ke gereke ma varnî yewbînan nêbirnin û seba ke ma yewbînan şerme de verdin -ke tu fêdeyê na yewe tu kesî rê çiniyo- û nêkun kozikan! Hewêna, wina vacî, ke yew asman ra nêno war û ma rê ziwanê (n) ma aver nêbeno. Barê milanê ma (şima)

Vate _____

yo. Ger yew biwazo tay xo bişano binê nê barî, gereke ma zî "zera safe" ra (Nê ke tinazan bikerin) kêfweş bibin. Lew ma zî, ez wazena ewta de yew nameyê Brz. Heydo Keçanicî ra çend rêzikan bimocnî:

"Gelê qewmî, gelê heval û hogira, ... Waştena min na wa: Beşerê Heqî, jubîn de kîn-qerez mekerê. Jubîn ra hes bikerê. ... Wertê xo de temê bikerê, ebe rindîye ser o, meqamê rinda de bimusnê." (Vate 9, r. 82)

Ez hêvîdar a, ke na niwîsa ma bê ke aqbêko (sansur bibo) neyînî biyo ya sere û bi heman rengî kovara Vate de biweşêyo.

28.12.1999

Amed

RAYA ALMANYA...

Alî Heyder SEVER

Emrê merdimî (mordemî) de tayê rojê taybetî estê ke merdim dêyme (caran) ê rojan xo vîr ra nêkeno. 1966, aşma adare (mart) de, roja panşeme (ponçsemîye), ma nîştîme ro trêne ke bêrîme Almanya. Trêna ma, xususî seba karkeran bîye. İstanbul-Sîrkeciye ra hereket kerd. Rastîye ke vajîne, ez heto yew (zu) ra şa bîyêne, mi vatêne ez şon Almanya gureyen, faydeyê mi reseno keyeyê (malbata) mi. Heto bîn ra kî tersêne. Çike ez ma û pîyê xo ra, cênîka xo û hîrê domananê xo ra bi (eve) hezaran (hazorû) kîlometre kewtêne durî. Welato ke ez şîyêne, mi nas nêkerdêne. Mi ziwan (zon) û toreyê şarê ê welatî kî nêzanêne. Eceva ê welatî de halê mi se bîyêne, çi amêne mi sere? Bi no hal ke ma xêlê raye şîme, gureyoxonê trêne ma ra vake "Şima nêzdî ra kunê sîndorê yunanî". Tenê ra dime, rastî kî trêna ma çemê Merîçî ser ra vêrde ra, kewte Yunanîstan û şopê ra dime kî vinete. Çi esto ke keyberî (çêverî) tever ra kîlît kerdîbî, kesî bese nêkerdêne bêro war. Nêzdîyê nêem saate ke uca (uca) mendîme, ma nîyada ke vagonanê hetê verî ra veng êno. Vengê pêrodayîşî bî. Ma nêvinetîme, hetê ê vagonan ser şîme. Ma uca pers kerd, ma va:

-No çi veng o yêno?

Merdimê ke uca r' ê vake:

-Şima qereqolê yunanî dîyo?"

Ma vake:

-Ya.

Vake:

-Uca ra eskerê yunanî amê trêne. Cênîyê tirkanê ke trêne der ê, înan ra tayê verva eskeran reqeşînê, gobeg erzenê. Ma beno ke cênîyê tirkan verva dişmenê ma, bireqeşîyêne, gobeg bierzêne? Çîyo winasî (nîyanên) senî (se) êno qebulkerdene?

Ayê ke trêne de gureyenê, înan bi tercumanan ra raye ro tirkan birna, nêverda şêrê hetê cênîyan. Nêzdîyê saatê ra dime, trêna ma reyna

fitike (fîkî) dê piro û kewte ra raye.

Çarê adare (martî), roja yêniye trêna ma amê München. München de ma berdîme salonêde girs, vake "Naza de şîma endî benê vilayî, her kes şono cayê karê xo."

Çend (çond) merdimî uca wezîfedar ê; înan ke vengê kamî da, ê urzenê ra şonê. Wezîfedarî îne benê nanê ro trênanê bînan, finê ra raye, rusnenê. Dormeyê saate 14 de sire ame mi, vengê mi da, ez berdû nûne ro trêna Fredrichshafenî.

Eke restûne (resaya) Fredrichshafen, mi bawulê xo guretî, amûne war, mi dormeyê xo de nîyada. Ayê de merdimê vengo berz ra veng da, vake "arkadaş!" Hem winî (hen) va hem kî hetê mi ser ame, bawulêde mi guret û vake "Kom, kom mît". O ver, ez dime, ma şîme bi lewê arebeyî, nîştîme ro ci, şîme baraqan.

Baraqa de rîyê cilan dayî mi, mi rê bi îşaret tarîf kerd ke ez rî biancîne cilan ser. Ez o hona ê karî ken, mi nîyada ke merdimê kewt zerre. Mêrdek (mordemek) lengêne. O mêrdek tirk bî. Ma qesey kerd, mi tayê çî ci ra pers kerdî. Ez zaf qefelîyavî (beteliyabîya), ez nêvînetû kewtûne ra.

Tayê waxt ke orte (werte) ra vêrd ra, xortê ame zerre, ê mêrdekî ra pers kerd, vake:

-Bawo no kam o tîya (îta) cile der o?

Mêrdekî vake:

-Yewo (juyo) newe yo.

Ê winî (hen) zanenê ke ez hewn der ûne. O werte de çay nê ro ser, dem kerde. Siro ke arde nê ro masa ser ke bisimêne, xortî vake:

-Bawo, no mêrdek qefelîya yo, ma vengê ci dîme, va (wa) urzo ra çay bişimone.

Pîyî nêwast hama xort ame vengê mi da, vake:

-Heval, urze ra çay bişime.

Çar (çor) rojî yo ke ez rayê amûne, mi cayê çay nêşimîta, winî (hen) kewta ra mi vîrî ke qe meperse. Ez nêvînetû, ustûne ra. Inan ron, pêndîr û nan ardîvî masa ser, mi kî bawulanê xo ra "pastirme" û sucux vet, ma piya şamîya xo werde. Aye de xortî mi ra vake:

-Vizêr lazê apê to ame, ti pers kerda, ma vake "Hona kes nêamo", vake "Ez gureyen, raye kî xêlê durî ya. Eke ame, to rê zahmet bîya lewê mi". Eke ti wazena meşte sodir to berîne.

Roja bîne sipêde ra xorto tirk kewt ra mi ver, ma pîya şîme lewê

derezayê (datîzayê) mi Usênî. Ez şeme û bazar uca mendûne, dişeme sodir, hevalê ey Usênî, ez nûne ro arebe, berdûne cayê karê mi. Cayê karê mi 40 kîlometre dîne ra durî bî. Hewtê adare (martî) de mi dest kerd ci gureyûne.

Roja ke ez nê çekuyan nusen 7ê adara 2000î yo. Yanê 34 serrî bîyê tamam. Ez nika teqawut ûne û hona kî Almanya der ûne. Sey (zê) xêlê şarê mayê bînî mi kî welat de banî (bonî) viraştî, mi vake "Beno ke ez rojê peyser gêren (cêren) ra şon welatê xo". Hama nêbî. Dewleta tirkan dewê ma kerdî tolî (vengî), banê ma vêşnayî û rijnayî (riznayî). Eke ez nika biwazî şêrîne dewa xo, ganî (gere) ez newe ra banan virazîne.

BI KILMIYE...

J. Ihsan ESPAR

Eke bêro wendoxanê ma vîrî nuşteyêk Roşan Lezgînî bi nameyê "Boya Welatî" hûmara heştine a kovara Vateyî de amebi neşrkerdiş. Mi zî eynî hûmare de derheqê nê nuşteyî de fikrê xo nuştbi û tayê îddiayê Roşan Lezgînî munaqaşe kerdbî. Na hûmare de şima yewna nuşteyê Roşan Lezgînî bi nameyê "Bersiv"î veynenê. Ey nê nuşteyî de, hem waştto nuşteyê mino ke hûmara heştine de bi nameyê "Derheqê Boya Welatî de" amebi neşrkerdiş rexne (krîtîk) bikero û hem zî waştto goreyê xo tayê çîyan îzeh bikero.

Ez bi xo nêwazena derheqê "Bersiv"î de fikrê xo binusa û munaqaşeyêka derg û dilaye bikera. Derheqê zîwan û muhtewaya nê nuşteyî de wa wendoxî qerar bidê. Labelê "Bersiv" de malumatêko zaf şaş esto ke ganî ez tikê ser o vîndera. "Bersiv"î de Roşan Lezgînî wina nuştto: "...*Min binê a niwîse de wina nûsna: Nîşe: **Kerema xo rê na niwîse redakte bikerê, hema biweşênê. Seba ke min dir raste rast têkilî biyo rûnayin zî, min jimarê telefonê keyê xo zî bin de nûsna û pa yew wênayê xo eşrawit kovara Vateyî rê.***"

"... *Wexto ke min hûmara heştine ya kovara Vateyî wende, min vîna ke a niwîsa min ya bi namê xo 'Boya Welatî' bi heman rengo ke qaşo kompîter ra veciya bî, bê redakte kerdin hûmara heştine ya kovara Vateyî de veciya ya. Verî min vat qey metbexê na kovara ma çiniya! Labelê, min awniya ke sedem wina niyo. Sedem o yo, ke qaşo min dozê **îddiayanê girdan** kerdin û lewma zî na ceza! dîya ya a niwîse"*

Rast o, "Nîşe"yêk binê nuşteyê Roşan Lezgînî de estbi. Numareyê

telefonê xo zî nuştbi, o zî rast o. "Nîşe"yê ey de çiyê bînî zî estbî. Labelê çiyêko winayin yanî "**Kerema xo rê na niwîse redakte bikerê, hema biweşênê**" çinê bi. Nuştayê ey arşivê kovare de yo. Eke Roşan Lezgîn hema zî bawer keno ke ey notêko winayin nušto, ma şiyênê (bese kenê) fotokopiyê nuştayê ey bidê hûmarêka bîne ro.

Eke Roşan Lezgînî biwaştinî, redaksiyonî nuştayê ey redakte kerdinî. Ma kesê ke na kovare de xebitênê ma wazenê ke ziwan û kulturê kurdan rê yew havila ma biba. Ma wazenê wendox û nuşttoxê kirmanckî vîşî bibî û hetana ke ma ra yena ma wendoxan teşwîq kenê ke kirmanckî binusê. Keyfê ma yeno ke kesê sey Roşan Lezgînî kirmanckî wanenê û nusenê. Labelê çende heqê Roşan Lezgînî esto ma rexne bikero ende heqê mi zî esto ke ez derheqê rexneyanê ey de fikrê xo binusa. Demeyo ke ez fikrê xo nusena, yew qest û qerezê mi şexsê ey de çîn o. Yanî babeta munaqaşeya ma nuştayê ey o, şexsê ey nîyo.

Roşan Lezgînî wašto şaşîyanê nuştayê xo yê hûmara heştine bi tayê hewayan îzeh bikero. Labelê demeyo ke mi "Bersiv"ê ey wend, mi dî ke şaşîyê ke na rey kerdî, reya verên ra hîna vîşêr ê. Ez tena karan (fîlan) ra ewniyaya û ez çend numûneyan tîya de nusena, nuştîşê înanê rastî zî ez parantezan mîyan de nawnena (musnena).

kerd o (kerdo)
kerd e (kerde)
hewceyo (hewce yo)
senîno (senîn o)
veciya ya (veciyaya)
diya ya (diyaya)
ripeliya (ripelî ya)
felek e (feleke)
bikerdê ne (bikerdêne)
pêhesiya yo (pêhesiyayo)
viraziya ya (viraziyaya)
bî ne (bîne)
pirêyê (pirê yê)
narîna (narîn a)
kerd o (kerdo)
amayîşo (ameyîş o)

lazimo (lazim o)
estanika (estanik a)
çîroka (çîrok a)
qefelna yo (qefelnayo)
est o (esto)
est a (esta)
çiyê (çi yê)
rasti ra (rastir a)
kurmanciya (kurmancî ya)
zanayê rê (zanayêrê)
berzê rî (berzêrî)

Nê şaşîyê corênî hetê gramerî ra şaşîyê muhîm î. Fikrê mi gore, hetana ke merdim kar (fîl), name, zemîr û sifetan weş yewbînî ra cîya nêkero, ferqê înan weş nêzano, merdim şaşîyanê inasarênan (winasîyan) ra nêxelisîyêno. Reyna fikrê mi gore, verê ke merdim dekewo behsanê xorînanê zîwanî mîyan, baştir o hetta lazim o ke merdim nê çîyanê basîtan bizano. Kesê ke nusenê etîmolojî nêzanê zî beno labelê kar û nameyî yan zî kar û sifetî yewbînî ra cîya nêkerê nêbeno. Ez vana eke merdim dest pêbiko û raştîko (raştî) biwazo kurdkî binuso ganî verê verkan qebul biko ke tayê çîyan nêzano. Dim a dest pêbiko hêdî-hêdî tayê çîyan bimuso. Mavajî merdim şîyêno babetanê çekuyan bimuso û tikê (tay) zî bibo strukturê zîwanê kurdkî bişinasno. Bêguman şar nê çîyanê inasarênan wendegehê (mekteban) de sinifa 7-8ine de museno. Ê ma wendegehê ma çin ê. Labelê eke merdim xo rê biko bar, merdim şîyêno bimuso. Çîyanê ke merdim fam nêkero, merdim şîyêno biperso. Persayîş eyb nîyo!

RIPELÊ FIQRAYAN:

MIN VA "MAST"

Arêkerdox: Mihani LICOKIC

Tiya bî û çinê bî, hîrê hebî mehkûmê mêrxasî bî. Her hîrê zî zehf mêrxas ê. Her hîrê zî mêrxasî xu ser o biyê mehkûmî û kewtê ra ko. Her hîrê zî zehf cêniyanê xu ra tersenê.

Bi qey ku her hîrê zî qaçax û mehkûm ê, teber a yê, serê koy de yê, piya biyê hevalî. Rocêke rahîke ro şinê, merdimêke rastê înan yeno û silam ro înan dano. Ê zî silamê cê gênê ra û mêrik xu rê rahî xu ro derbas beno.

Inan ra jo vano:

-Silam ro min dawo.

Ew bîn vano:

-Ro min dawo!

Ê hîrinan vano:

-Ro min dawo!

Konê pê de. Pey ra konê ra mêrikî dima, te ra persenê vanê:

-To silam ro ma kamî dawo?

Mêrik hanêno ku tamamî niyê, vano:

-Şima kam mêrxas ê, min silam ro ê dawo.

Hergû jo vanê:

-Ez mêrxas a.

Mêrik vano:

-De behsê mêrxasî xu bikerê, ez banî şima ra kamco mêrxastir bo, min silam ro ê dawo.

Jo vano:

-Rocêke cênî min kuftikê mîyanê tırşî viraştêne, min zî ci rê percînî (hûrikî) eştêne serê agirî (hagirî). Zerrê min zehf şîne kuftikan la ez zehf cênî xu ra tersayne. Tersanê ay ver min nêftarayne borî. A şî yeni, min leze kerd kondês kerd bin ro, min hebêke kuftike vete, pif kerd ci,

piçêke bî serdine, min a werde. Min hebêna vete, min piçê pif kerd ci, min hende dî çîrrî gina berya. Hendî min fersend nêdî ku ez borî, hema min kerde fekê xu la fekê min de beylû kerdê. Cênî min hamî, va:

-Ew çi yo fekê to de?

Min va:

-Dindanê min deceno, palûçê min weremiyawo!

Hema çepelay (destê) min girot û ez berda verê dindankêşî (dîşçî).

Dindankêşî gazê xu girote, min ra va:

-Fekê xu ake.

Ez nêftarawa fekê xu akerî, kuftkike tede wa. Dindankêşî gîştê xu kerde zerrey fekê min û kuftike arde teber. Hema min zî va şîrp û vazda. A rocî ra nat ez mehkûm a û teber a wa. Min ser ra mêrxas çînî yo, silam heqê min o!

Ew bîn vano:

-Hakê ma zehfî bî, cênî min çi ray hakî nêdayne ma. Hakî heme dayne bi sabûn. Ez zî zehf te ra tersayne, tersanê ay ver min nêftarayne rayke hebêke hak borî. Rocêke mehîre nabî ser. Ay mehîre têdayne pê nêqesîyo, min zî ci rê percînî eştêne serê agirî. Mehîre kewte kel, a şî yeni. Min leze kerd çer-panc hebî hakî ardî, piçê potik kerd hî, pişt ro ci (to pişt, tiro pişt), henî taramî (terrafi) nata da, heta min hakî kerdî bin, taramî da ra ser, min dî çîrrî gina berya. Piray (ende ke) ez tersawa, hema min lez û bezan ra hakî binê taramî ra vetî, kerdî zerrey kelay (kelaway) xu û min na xu sere da. Qey ku ez bilî hakan bibîya, agirê binê mehîre zî tefiyabî. Cênî min hamî, hanya agirê binê mehîre tefiyawo, va:

-Bêmirado gunevirite (gonîqelibnaye), to ver de agir tefiyawo!

Û lematêke da serê serey min ro, hakî şikîyay û cor de hamey war. Min qîrp û vazda. A rocî ra nat ez mehkûm a û serê koy de wa. Min ra ser mêrxas çînî yo, silam heqê min o!

Mêrik ê bînî ra vano:

-De na rey ti behsê mêrxasî xu bike.

Ew zî dest pê keno vano:

-Ez zî cênî xu ra zehf tersayne. Mastê ma zehf bî la cênî min nêverdayne ma mast borin. Mast şayne, kerdîne do. Tersanê ay ver ez nêftarayne borî. Rocêke min ci rê kovik pêgirotbî, ay zî mast veradayne meşke. Zehf zerrê min bijya mast, min hêdî verê xu de va "mast".

Ay va:

-Çi, çi, çi?

Min va:

-Nê, min çîke nêva.

Reyna ay mast verada meşke, min reyna va "mast". A vinderte, va:

-To va çi?

Min va:

-Min çîke nêvato.

Reyna ay mast verada meşke, mastî va "xul xul xul", min hema bi vengo berz va "mast" û min şirp û vazda.

Ay kêrû (*) zî peyra şa a ra min, la nêgina min ro, ez xelesîyawa. A rocî ra nat ez mehkûm a û serê koy de wa. Mêrxas min ser ra çinî yo, silam heqê min o!

Mêrik vano:

-To hîrê ray vato "mast", hem zî raya peyîne to bi 'eşkera û bi vengo berz vato "mast"! Min silam ro to dawo. Mast zî helal bo ro to, silam zî helal bo ro to, mêrxasî zî helale bo ro to!

QULA NIRI RA

Arêkerdox: Omer AKENGIN

Yew roj (roc) di hebî biray şonî seyde. Birawo yew zewecnaye yo, yew zî ezeb o. Geyrenî, geyrenî, hetanî yerey hayek yew arûşê (hargûşê) ganî (gonî) tepîşenî. Birawo ezeb kekê xo (xu) ra vano:

-Keko, ma inê arûşî berî keye, wa atê qayta (weye) ka, wa xişin bo, hema ma sere birnî.

Birawo pîl vano:

-Wa bo.

Şonî keye, arûşî danî (donî) veyvi, vanî:

-Inî arûşî bigîr qayta ki, wa xişin bo, hema ma sere birnenî.

Veyvi arûşî gîna bena yew qulçikê gewi di ronena, nîrey citi zî gîna

(*) kêrû: Dariko ke mîyanê di lewlebanê meşke de yo.

arûşî ver ra ronena ki wa arûş nêperro. Û dana piro şona keye.

Nimajî (nimacî, serê sibay) der vistewrey veyvi şono geyreno arûşî, arûş nêaseno. Şono keye, veyvi ra perseno vano:

-Arûş kura (kotî) yo?

Veyvi vana:

-Hanîk o gewi di yo.

Vistewre vano:

-Hela hadê ma şêrî, veynî kura yo.

Şonî gewi ki Hûmay bido! Heme ca akerde yo, qey arûş vindeno?

Vistewre vano:

-Arûş kura yo?

Veyvi vana:

-Wilay mi ino qulçik di rona û mi nîrey gay zî ver ra na. Ez vano qay ina qula nîrî ra perrayo.

Vistewre vano:

-Heme ca ha akerde yo. Qey çi derdê arûşî esto ki qula nîrî ra perro?!

XIZIRÊ PIRDÊ SURI

Arêkerdox: Datmî BEKTAŞ

Başûrê qeza Dêrsimi Pilemurîye de dewê esta, ci ra Pirdo Sur vajîno. Waxtê de na dewe de xortekê beno, famê xo tenê kêmi beno. Rîyê na kêmfamiye ra kî ne kes çêneke (kêyneke) dano ci, ne kî pîyê xo wazeno ke bizeweznone. O sebeb ra kî xort bese nêkeno bizewejîyone. Eke se beno, çiturî beno, rojê birayê xo mireno. Naye ser o cênîya birayî danê ci û xorto kêmfam bi o tore zewejîno. Eke zewejîno kî cîranî nat-dot ra kunê ra ci, tey yaranîye kenê, vanê "Êh, axirî pênîye de ti kî zewejîya birawo delal". Kêmfam cewab dano cîranan, vano:

-Ya, pênîye de mirodê mi bî, ez kî zewejîyûne. Ê mi, karê mi bi destê Xizirê Pirdê Surî ame hurê (werê). Ma birayê mi ke nêmerdêne kesî çêna dêne mi ya kî pîyê mi ez zeweznêne?

TI MERDA YA?

Arêkerdox: **Daîmî BEKTAŞ**

Dewêda Dêrsîmî de di birayî benê. Rojê, nê birayan ra yew (ju) beno nêweş û bado kî gineno piro mireno. Eke werte ra xêlê waxt vêreno ra, rojê birawo weş ve naskerdoxêde xo ra raye ra rastê yewbînî (jubînî) ênê. Selam danê jubinî, hal-xatir pers kenê; siro ke lîngan ser o hen qesey kenê kî mordemekê dot ra xortî ra pers keno, vano:

-Nê bira Heq kena, o ti bîya par merda ya birayê to bî?

SALIH BEGÊ HENEYI

Malmısanij

Salih Beg, kurdanê kirmancan (zazayan) ra kurdêk o û qezaya Hênî (qezayêka Dîyarbekir) ra yo. Cûka bi nameyê Salih Begê Hênî yan zî Salih Begê Hêneyî şinasîyêno.

Nuşteyêk "Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi"yo ke 1909 de nusîya-yo ra fam beno ke Salih Beg aw waxt wareyê ziwanê kurdkî de xebitiya-yo ⁽¹⁾. Wextêk o û Zîya Gokalp embazê yewbînî bîyê ⁽²⁾. Ey demêk muftî-

Keso ke çogane dest de ya Salih Begê Hênî yo

yîya Ma'denî zî kerda.

Salih Beg, wextê serewedardayîşê Şêx Se'îdî de Serekê Yewin ê Mucahidan (Mücahidin Reis-i Evveli), yanî serekê yewin ê hêzanê eskerîyanê kurdan bi. 1925 de, o, Şêx Se'îd û embazê înanê bînî Dîyarbekir de ameyê dardakerdene.

1. Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi, nr. 6 (17 Zilhîce 1327/1909), İstanbul, r. 50

2. Neqlkerdox: Rohat, Ziya Gokalpın Büyük Çilesi, Fırat Yayınları, İstanbul, 1992, r. 48

Salih Beg bi mêrxasîya xo zî namedar o. Goreyo ke tayê rojnameyê tirkanê ê demî nusenê, wextê dardabîyayîşî de Salih Begê Hênî şîret embazanê xo kerdo ke camêrd bê, nêtersê.

Ey kirmanckî (zazakî) û kurmanckî hete çend ziwanê xerîbî zî zanayî. Goreyê ifadeyê xoyê ke Mehkemeya Istîqlalî ya Dîyarbekir de dayo, ey erebkî, tirkî, fariskî, tikê franskî zanayo û mamostayêk armenî hete îngilizkî zî wendo la nêşîyayo qisey biko.

Salih Begê Hênî şîrî zî nûştî. Şîrêka eya kurmanckî wina ya:

”Eger çêkî ji bo cehşê kerê ra
Ji zêr afir, li nêv eywanê kesra ⁽³⁾
Mu’ellîm be ji bona wî Felatûn ⁽⁴⁾
Bibe saqî ji bo wî Ibnû Sîna
Tu wî av dî ji yebû’a heyatê ⁽⁵⁾
Di şûna êm bidî wî lewz ⁽⁶⁾ û xurma
Meke bawer ku dê sahibhuner ⁽⁷⁾ be
Ewê dîsa wekî bavê xwe ker be
Dema tu wî ji eywanê derîne
Huner nayê ji wî xeynê zirrîne” ⁽⁸⁾

Beytêka xoya bîna kurmanckî de zî wina vano:

”Bi çavê ’îbretê mêze ke hîvê
Ku daîm piştê bedrê ew hîlal e.” ⁽⁹⁾

3. kesra: padîşayê Iranî

4. Felatûn: Platon, Eflatun

5. yebû’a heyatê: çimeyê awa heyatî

6. lewz: vame

7. sahibhuner: wayîrê hunerî

8. Mi na şîre Mehmûd Lewendî ra girewte.

9. Na beyta Salih Begê Hênî, mi semînerê de M. Emîn Bozarlanî ra eşnawitibî.

Qate _____

Vatişan gore, Salih Begê Hênî wextê dardabîyayîşî de na beyta tirkî vata:

”Gerçi enzar-ı ehıbbadan dahi dûr olmuşuz
Rahmet-i Rahman’a yaklaşmakla mesrur olmuşuz” (10)

Labelê tayê çimeyanê bînan de na beyte yewna hawa ya:

”Rahmet-i mevlaya yaklaşmakla mesrur olmuşuz
Hak yolunda müflis-i hane harap olduksa da
Bu harabiyetle biz manada mamur olmuşuz.
Kul bize zulm[le] mücâzât etse perva etmeyiz
Çünkü teyid-i ilahiyeye mazhar olmuşuz.” (11)

Yanî vano herçiqas ke ma ewnîyayîşê (nîyadayîşê) dostan ra durî kewtî zî ma Hûmay ra nızdî biyî û ma kêfweş î; qul zulm bi ma biko zî ma nêtersenê çimkî ma destegê îlahî girewto.

10. Biewnîre notê heştine.

11. Uğur Mumcu, Kürt-Islâm Ayaklanması 1919-1925, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, r. 231

SIR Û PIYANZ

Arêkerdax: **Mihant LICOKIC**

Tîya bî û çinê bî, Sîr û Pîyanz bî. Pîyanz birawo pîl o û Sîr zî birawo qic o. Pîyanz Sîrî ra vano:

-Bira, ezo şinî rencberî, yanê şinî kar.

Pîyanz zewaday xo keno tê û şino ro kar geyreno. Cayke dewêke de rastê merdimêke yeno. Mêrik vano:

-Silam eleykum.

Pîyanz vano:

-Eleykumu selam.

Vano:

-Ti ro çi geyrenê?

Pîyanz vano:

-Ez ro kar geyrena.

Vano:

-Ti rencberî nêkenê?

Pîyanz vano:

-Çirê nêkena? Ez ro kar geyrena. Çi kar bibo ez kena.

Mêrik vano:

-Şertê min estê. Eger ti şertanê min bi ca bîyarê, tamam. La ku ti şertanê min bi ca nîyarê û ti kar ra poşman bibê, karê min bi ca verdê, ezo zolêke mîyanê paştê to ra bancî.

Pîyanz vano:

-Wa bo, ez qebûl kena.

Şinê keye. A şewî Pîyanz ewca kono ra. Serê sibay wirzenê we, arahî xo kenê. Pîyanzî rê zî sehenêke şorba, nanêke û hebêke kewçike anê, ver de nanê ro û mêrik vano:

-”Bixwe, bixwe, têr bixwe

Nanê xo kerî meke

Sehena xo nîvco meke

Kefçiya xo şil meke

Têr bixwe, şerm meke.”

Pîyanz hanêno ku nan tera bikero, nane bena letî. Kewçike şorba ro do, kewçike bena hî û sehane bena nîmecete. A jo ra nêweno. Vindeno, vindeno, xo tepîya dano.

Mêrik vano:

-Gayan teber ke, herî zî xo dir bere. Tajî ça kewte, ewca cite bike. Şan de zî barêke kolîyanê wişkan xo dir bîyare keye.

Pîyanz gayan keno teber, beno esparê herî, şino. Tajî zî geh înan dima geh înan ver çeçeyena, heta şinê şûnê cite. Tajî ewca şina serê sîy de mexel kona. Pîyanz cite girê dano, dorê tehte beno û ano, gir-gir keno, keno nêkeno tewş o. Ma serê tehte de cite bena? Şan de zî wazeno barêke kolîyanê wişkan bîyaro keye. La deşta dûz a, nê kolî nê zî leme esta. Herê xo reyna veng şano vernî xo, tevlê gayan wa ano keye.

Wahêrê keyî tera vano:

-To cite kerde?

Vano:

-Nê.

Vano:

-To barêke kolî wişkî zî nîyardê?

Pîyanz vano:

-Nê.

Mêrik vano:

-Yena zanayîşî ku to şertê xo bi ca nîyardo.

Û ano zolêke mîyanê paştî cê ra anceno. Yanê çar giştî poste mîyanê paştê cê ra, verê milî ra heta serê boçike tera anceno.

Sîr vano ”Lazim o ez heyfê cê bigîrî” û wirzeno zewadayê xo keno hedrî, verê xo şano a dewe. Şino, reyna rastê ê mêrikî yeno. Mêrik vano:

-Silam eleykum.

Vano:

-Eleykumu selam.

Mêrik vano:

-Ti ro çi geyrenê?

Ew vano:

-Ez ro kar geyrena.

Mêrik vano:

-Ti rençberî nêkenê?

Ew vano:

-Çirê ez nêkena? Ma ew zî kar nîyo?

Mêrik vano:

-De min dima şane, ma şin keye.

Yenê keye, mêrik vano:

-La şertê min estê. Eger ti şertanê min bi ca bîyarê, ti ko (go) karê xo dewam bikerê. La ku ti şertanê min bi ca nîyarê, ezo zolêke mîyanê paştê to ra bancî.

Sîr vano:

-Wa bo.

Serê sibay şorba pewcenê, sehanêke şorba verê Sîrî de zî nanê ro û mêrik tera vano:

-”Bixwe, bixwe, têr bixwe

Nanê xo kerî meke

Sehena xo nîvco meke

Kefçîya xo şil meke

Têr bixwe, şerm meke”.

Sîr sehanê şorba anceno verê xo, nanê xo heme ferekneno zerey sehanê şorba, kewçikê xo gêno, dano tê mîyan ro û weno; sehanê xo fit erzeno.

Gayan û herî ci rê kenî teber, mêrik tera vano:

-Tajî ça kewte, ti ko (go) ewca cite bikerê. Şan de zî barêke kolîyanê wişkan xo dir bîyare keye.

Sîr vano:

-Wa bo.

Sîr şino şûnê cite, tajî şina serê sîy de kona. Sîr sîke erd ra darenno we, dano kerikê milê tajî ro, kişeno. Cawo raste de cite keno, heta şan. Şan de zî hanêno kolî wişkî çinî yê, alet û nîre û misasî keno werdî, ro herê xo bar keno û ano keye.

Mêrik vano:

-Sîro, enî çi yê?

Sîr vano:

-To va ”Barêke kolîyanê wişkan bîyare”. Kolîyê wişkî çinê bî, mi zî enî kerdî werdî û ardî.

Vano:

-Sîro, la tajî ça wa?

Uate

Sîr vano:

-Tajî şî serê tehte de kewte. Ma serê tehte de cite bena? Min sîyke da kerikê milê cay ro, kişte.

Neyse, anakî çendeyke vêreno, vanê:

-Sîro, êm bide gayan.

Sîr cemêke di cemî gayan veyşan verdano, cemê hîrinan cew verê gayan de keno ro. Gayê veyşanî zehf cew wenê, wir dî zî konê. Sîr erzeno ra qirpûzikê milî, wir dîyan zî sere birneno.

Vanê:

-Se bî?

Vano:

-Gay merdêne, min sere birnay. Min va wa nêbê merdarî.

Gay zî şî. Çendeyke derbas beno, hebêke tûte (kênaya) îmana qice esta, şan de vana:

-Mîzê min yena.

Vanê:

-Sîro, tûte bere teber, wa mîzê xo bikero.

Sîr tûte beno teber, qurmîçikan beno tûte ro, tûte bermena. Vanê:

-Sîro, çi rê tûte bermena?

Vano:

-Mîzê xo nikenâ.

Vanê:

-De bibe çeqeley cay ro, bike di tîşî; jo berze verê qerî jo berze verê boxerî.

Yanê qestî ana kenê ku pê tûte bitersnê ku tûte mîzê xo bikero. La Sîr bi rastî ay keno di tîşî, erzeno verê kutikan û yeno zere.

Tera persenê vanê:

-Sîro, tûte ça wa?

Vano:

-Wele min kerde di tîşî, eşte verê qerî û boxerî. La şima zî ana nêva?

A zî şî. Mêrik û cêneke hanênê ku Sîrî ver nêxelesênê, şêwrê xo kenê, vanê "Ma ko Sîrî ver xo rê şin, ya nê ko çike bîyaro serey ma zî".

Mêrik vano:

-Cênî, de ma rê zewaday ma hedrî ke, ma ko ê ver şin.

Wirzenê xo rê helawî virazenê û çoyrekan pewcenê, kenê zerey çiwalêke, ewca nanê ro, vanê "Ma ko bişewe şin ku hayî Sîrî tera çinê bo".

Ê konê ra, Sîr wirzeno we, helawî û çoyrekan zerey çiwali ra veceno, kono zerey çiwali; henî çoyrekan û helawî dor û verê xo de nano ro û henîyan zî serê serey xo de nano ro ku pê neyso.

Enî destê sibay wirzenê we. Mêrik paşte kono verê çiwali û konê rahî. Zehf şinê tay şinê, rahî ra mîzê Sîrî yena. Sîr mîzê xo keno, mîze resena paşte mêrikî; paşte cê bena germine. Vano:

-Cênî, qey to zehf rûn kerdo mîyanê helawî? Rûnî paşte min de eşt.

Cêneke vana:

-La qey ez rûnê ma ê bêmecali rê nêverdena.

Henî ca şinê, rastê dewêke yenê. Kutikî yenê bi înan, eman ro înan çiknenê. Vanê:

-Ax, enka Sîr tîya bayne; ka (ga) enî kutikan tirtê-firtê bikero, hergû hebe hetêk a berzo.

Sîr vano:

-Ez nanî ya tîya, min ronê!

Sîrî nanê ro, Sîr kono mîyanê kutikan, tirtê-firtê keno, hergû kutik hetêk a vazdano.

Rahî xo devam kenê, şinê cayke, ro înan bena şewe. Verê golêke de nanê ro, kulabê xo finenê ra û konê ra. Sîr hanêno kur û pistê înan a, zano ku ci rê çîke fikirênê.

Ê şêwrê xo kenê, vanê "Wexto ku ma bişewe kewtî ra, ma ko wirzin we, ma ko hergû jo hetêkey kulabî bigîrin, berzin mîyanê golî, ê bifetesnin. Ma ko tera bifeletî."

La Sîr fam keno. Wexto konê ra, Sîr mêrikî qelebneno şûnê xo, ew kono şûnê mêrikî û destê xo dano cêneke ro, vano:

-Şiş, şiş! Wirze!

A zî vana qey mêrdey ca yo. Wirzenê, hergû jo hetêkey kulabî ginê, şanê tê, şanê tê, erzenê mîyanê golî. Mêrik "bil" "bil" tede xeneqêno.

Cêneke vana:

-Oxx, ma tera xelesîyay!

Sîr vano:

-Çi ox şima tera xelesîyay, ez nanîk a etîya! Mêrdey to fetesîya!

Û wirzeno we cêneke zî xo rê ano, yeno keye.

Ê ewca bi jobînî bî şa, ma zî etîya bi axret û îman şa bin (*).

(*) Na sanike (estaneke) tayê dewanê Licê de yena vatiş.

WENDOXAN RA

Wendoxanê cêrînan ra teber nê di wendoxan zî mektubê xo bi tirkî nuştê: Ömer Akengin (Hepisxaneyê Saray), Yavuz Çetinkaya (Hepisxaneyê Tîpê E yê Nazilli). Ma hemînî rê zaf sipas û silamî kenê.
Vate

* * *

Istanbul, 28.02.2000

Olvazo hêca,

Naye ra xêlî waxt raver, mi şîma rê mektube û helbestêke ruşnaybî. A mektube û helbesta mi Vate de vejîyay. Dîna ra dime kî ma di-hîrê defî mektubî jûbin rê ruşnay. Mi şîma rê bi namê "Nobedarî" çîrokê kî ruşnê. Şîma mi ra dîsketê dayê waşte lê mi de çîne bî. Mi o sire de komputer doz nikerd. Bado kî ez şîyo Kurdîstan. Ez serrê ra zêderî welat de mendo. Coka kovara Vateyî nikewte mi dest. Nika mi dest de tenya hetanî hûmara çarine Vateyî estê. Ez wazeno ke tédina biwanî. Şîma ke mi rê biruşnerê ez zaf şa beno. Mi a mektube de qalê romanê xo kerdbî. A taw mi o çap nikerd. Ez ke Kurdistan ra amo Tirkîya, mi qerar da ci ke çap bikerî. Aşmêna kitabê mi vejîno. Ez wazeno ke şîma rê kî biruşnerî, fikrê şîma kî bicêrî. Na derheq de kî alîkarîya şîma lazim a.

Ez zano waştênê mi benê zêde lê çimê mano jû şîma der o. Ez îta Dernegê Tuncelî (Tuncelililer Dernegi) de kirmanckî (dimilkî) ser o derse dano. Gramerî ser o ke şîma mi rê kitabî (mesela kitabê Çekoyî) biruşnerê zaf rind beno. İta ma çîyanê nîyanênan ra cêrenîme lê doz nikenîme.

Ez nika şîma rê helbesta xo "Şanike" ruşneno. Ez wazeno ke naye ra tepîya hertim şîma rê binusî, her hûmare de piştîye biderê xebatê şîma. Mi de çîrokî kî estê. Mi ke va ard ra ci ez şîma rê ruşneno.

Weşîye de bimanê. Xatir bi şîma.

Denîz GUNDUZ

Bursa, 11.01.2000

Embazên delalî,

Ma dewaya PRK (Rizgarî) ra zîndanê Bursa di rakewnîm. Ma wazenîm kovara şima Vateyî biwanîm. Eger şima kovara xo ma rê birîşênê, şima ma zerweş kenê.

Ma xebatê şima di serkewtiş wazenîm û silamên xo yên şorişgerî û embaztî rişênîm.

M. Ismaîl ASLAN

* * *

Koln (Almanya), 10.02.2000

Kovara kulturî Vate rê

Bira,

Dewê mayê ke kerdê xirave, mi îne ser o zû şîre nuşte. Ez şima rê aye rusenû. Şima ke qayîl bibî û neşr bikerê, ez şa benû. Silamê mi şima pêrunê rê estê. Weş û war bimanê.

Alî ADIR

YA SILVIS Û JARA MELKÎŞI!

Oltûnû, Gumege, Herdif, Tariye
Derikê Natî, Derikê Dotî, Ortîye
Çir, Qilizû, Asûrû, Mazra Natîye
Mazra Cafû, Gemike xirave bîye
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Hometa to kata şî?

Hêgayê ma bî, baxçê ma bî
Wencê ma bî, burê ma bî
Mastê ma bî, toraqê ma bî
Zerrevetî û şîrê ma bî
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Şarê to kata şî?

Usar amêne, hêgayî ramêne
A ra raver nîyaz vila kerdêne
Gayê cite rind xemelnêne
Ma şima rê zof duayî kerdêne
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Duakerdoxê to kata şî?

Amnonî çitene hêgayî
Kowû ra vas û mirzorû
Ge-gane serê na kinkorî
Cîranû xo rê lez kerdivî
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Laz û çenê to kata şî?

Verê hêga û vaye de
Zerrê axur û gorre de
Mal û pezê ma qorrêne
Cênû sodir meşke sanêne
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Mî û bizê ma kata şî?

Payîzû şîyêne mezelû ser
Mezelû ra dime jarû ser
Ware ra pîya amêne cêr
Ma kolî berdêne mektebî ver
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Televê ma kata şî?

Zimistonû vore vorêne
Bonû ser ra vore eştêne
Pîr û rayverê ma pêro amêne
Çêwû de xo rê venga Heqî dêne
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Pîr û rayverê ma kata şî?

Gaxan de şîyêne jarû ver
Xizir de qurvan kerdêne ra ser
Heredîyayî amêne ra zûvînî ver
Sanik û kilamî kerdene ra peyser
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Qurvanê to kata şî?

Jarûne xo, pîrûne xo
Pîyûne xo, kalikûne xo
Bar kerdo şarê ma, nê şîye ko
Şîyê kewtê bi destê zalimû
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Mi ra vaze! Miletê ma kata şî?

Ax leminê! Silvis û Çelê!
Jara Melkîşî, Baqira sipîye!
Dewê ma ver ra çimê şima xirave bîyê
Şima veng ra xo nêkerdîyê
Ya Silvis û Jara Melkîşî!
Destê xo bide mi, ez reyêna to reşî?

Koln, 22.12.1999
Alî ADIR

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -XI

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frenst-XI

Celadet Alî BEDIRXAN

*Abréviations

cf. (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
fig.: figuré
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

-ce : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-eille : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-sse : suffixe féminin (ex. roux, rousse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)

Ş

şuxilker : travailleur, -euse
şû, f. : 1) allure, f.; manière, f. 2) mariage, m.
 şû kirin : se marier
şuf, f. : cf. **şû**
şûjin, f. : carrelet, m.
şûjik, f. : caillou, m.
şûjt, f. : petit lait
şûlik, f. : escarmouche, f.
şûm : nerveux, -se; turbulent, -e
şûn, f. : place, f.
 bi şûn de vegerandin : repousser, renvoyer, replacer
şûnderzt, f. (¹) :
şûnik, m. : cf. **şonik**
şûnwar, m. : cf. **war**
şûp, f. : tas, m.; masse, f.
şûr, m. : sabre, m.
şûret, f. : malheur, m.; accident, m.
şûrik, f. : bâcle, f.; targette, f.
şûrik, f. : incliné, -e
şûringêv, m. : habile à l'escrime au sabre
şûringêvt, f. : escrime au sabre
şurtan, m. : outre, f.
şûşe, f. : verre, m.; bouteille, f.
 şûşa pencerê : vitre, f.
şûşeker, m. : vitrier, m.
şût : lisse
şûtik, f. : 1) ceinture de flanelle 2) chien de fusil
şûv, f. : sillon, m.
 şûv rakirin : labourer
şûvik, m. : cf. **şûlik**
 şûvik êxistin : verrouiller
şûx : coquet, -te
şûxt, f. : coquetterie, f.

T

ta, f. : 1) fil, m. 2) fièvre, f. 3) étage, m.; couche, f. 4) partie, f.
ta : cf. **heta**
tabir, f. : quinine, f.
tabî : dépendant, -e
tabûr, f. : bataillon, m.
tabût, f. : cercueil, m.
tabye : épaulement, m.; retranchement, m.
tac, f. : couronne, f.
 tac danîn : couronner
tacdanî, f. : couronnement, m.
tacdar, m. : monarque, m.
tacir, m. : commerçant, m.; marchand, m.
taçîk : étranger, -ère (persan, arabe ou turc)
taftî, m. : blé cassé fin
tajank, m. : cravache, f.
tajt, m. : lévrier
tak, m. : mur, m.
tal : cf. **tehil**
tal, f. : direction, f.
talan, m. : pillage, m.; butin, m.
 talan kirin : piller
talde, m. : barricade, f.
talhe, f. : piège, m.
talik, f. : végétal
talt, f. : chance, f.; destin, m.; résultat, m.
talt, f. : végétal
talîm, f. : instruction, f.
 talîm kirin : instruire, exercer
talîmgeh, f. : champ d'exercice
talîmxane, f. : manège, m.; carrière, f.
talş, f. : billette, f.
talûl, f. : bâtonnet, m.
talûle, f. : jeu du bâtonnet
tam, f. : 1) goût, m.; saveur, f.

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuşta.

- tam kirin** : goûter
Tama wî ketiye. : Il a perdu son goût., Il sest gâté.
 2) greffe, f.
tam kirin : greffer
tamandin (bitamîne) : greffer
tamdar : savoureux, -se
tametan : varié, -e
tamkett : gâté, -e
tamsar : fade, insipide
tamzêr : doré, -e
tamziv : argenté, -e
tan, m. : mur de bois
tang, f. : direction, f.; maturité, f.
di tanga xwe da : en pleine force
tanî, f. : trace, f.
tapan, f. : rouleau, m.
tapo, f. : cadastre, m.
tapû, m. : bouchon, m.
tapû êxistin : boucher
taq, m. : arc, m.
taqe, f. : oeil de boeuf, m.
taqet, f. : force, f.; endurance, f.
taqt, f. : robe brodée
tar, f. : 1) guitare, f. 2) cercle, m.
tar, m. : légume, m.
taribart, f. : aube, f.
taristan, f. : ténèbres, f. pl.
tarî : sombre
tarîgan, m. : seigle, m.
tarîgewr, f. : cf. **taribart**
tarîgewrik, f. : cf. **taribart**
tarînêr : pessimiste
tarînêrtî, f. : pessimisme, m.
tarîttî, f. : obscurité, f.
tarîx, f. : date, f.; histoire, f.
tarme, m. : fauteuil, m.
tas, f. : 1) bol, m. 2) tasse, f.
taswas, m. : souci, m.
taştê, f. : déjeuner, m.
tat, f. : cf. **teht**
tat, m. : vassal, m.
tatik : couvert (temps)
tattizok, f. : tourbillon, m.
tav, f. : clarté, f.
tava miriya : crépuscule du soir
tavdeng, f. : ceinture, f.
tavdeng : célèbre
tavdengtî, f. : célébrité, f.
tavheyv, f. : clair de lune
tavik, f. : lueur, f.
tavil : de suite
tavî, f. : averse, f.
tavoytî : enflammé, -e (blessure)
tavzerk, f. : crépuscule du soir
taw : insignifiant, -e
tawan, m. : faute, f.
tawe, f. : poêle, f.
tawî, f. : fiévreux, -se
tawî, f. : végétal
tawûs, m. : paon, m.
tawûsê arper : soleil, m.
tax, f. : quartier, m.
taxe, f. : paquet, m.
taxe kirin : empiler des feuilles de tabac pour les faire sécher
taxim, m. : outillage, m.; équipement, m.
taxok, f. : luge, f.
taxûs, f. : purée, f.
tayiftî, m. : variété de raisin
tayih, m. : ermite, m.
taytj, m. : 1) bande détoffe formant la moitié dun kilim 2) morceau, m.; loque, f.
taytj bûn : tomber en loques
tayîn, f. : nomination, f.
tayîn bûn : être nommé

- tayin kirin** : nommer
taze : frais, che; agréable
tazi : 1) nu, e 2) frais, che
aveke tazi : de leau fraîche
tazir : reproche, m.
tazir dan : reprocher
taziti, f. : nudité, f.
te : cas oblique de **tu**
team, m. : fruit, m.
dara teami : arbre fruitier
team anin : donner des fruits
teb, f. : sirocco, m.
teba, m. : 1) petit carnassier sauvage 2) chose, f.
teba : étonnant, e
tebabet, f. : médecine, f.
tebaq, f. : étage, m.
tebane, m. : dame, f. (outil)
tebat, f. : endurance, f.; persévérance, f.
tebat : persévérant, -e
tebati, f. : persévérance, f.
tebator : toile daraignée
tebax, f. : août, m.
tebayi, f. : compagnie, f.
bi tebayi : ensemble
tebek, f. : garde-manger
tebeq, f. : 1) assiette, f. 2) cf. **tebaq**
teber, m. : hache de derviche
teberik, f. : bénédiction, f.
tebeşir, f. : craie, f.
tebikandin (bitebiktne) : senfoncer
tebiktin (bitebike) : senfoncer
tebiqandin (bitebiqtne) : appliquer
tebiqtin (bitebiqe) : sappliquer
tebitandin (bitebitne) : 1) fixer 2) calmer, consoler
tebitt : persévérant, -e; sage (enfant)
tebitin (bitebite) : être fixé, persévérer, se calmer
tebtet, f. : nature, f.; naturel, m.
tebrîk, f. : félicitation, f.
tebrîk kirin : féliciter
tebût : cf. **tebat**
tecribe, f. : essai, m.; expérience, f.
tecribe kirin : essayer
tedbîr, f. : procédé, m.; moyen, m.; mesure, f.
tedbîra xwe ditin : se préparer
tef : tout à fait
tefandin (bitefne) : éteindre
tefarîk, m. : qui na pas de propriété dans le village où il habite
tefiyan (bitefe) : s'éteindre
tefsti, f. : plateau, m.
tefsû : doloire, f.
tefti : blé cassé frais
teftîş, f. : inspection, f.
teftîş kirin : fouiller
tegere, f. : obstacle, m.
tehfîl : lavé, -e
tehfîl kirin : laver
tehil : amer, -ère
tehil, f. : myrrhe, f.
tehimandin (bitehimtne) : accuser
tehisandin (bitehistne) : faire glisser
tehisin (bitehise) : glisser
tehtsek, : glissant, -e
tehl : cf. **tehil**
tehle : âcre
tehlik : vert, -e (fruit)
tehlî, f. : végétal
tehlîbi, f. : cf. **tehlî**
tehlûke, f. : péril, m.; danger, m.
tehn, f. : reproche, m.
tehqîq, f. : enquête, f.
tehqîq kirin : vérifier, enquêter
tehqîqat : cf. **tehqîq**
tehsîb, f. : études, f. pl.

tehsıldar, m. : percepteur, m.
tehsıldarı, f. : perception, f.
tehstr, f. : influence, f.; reflet, m.
teht, f. : dalle, f.; rocher plat
teibandin (biteibıne) : fatiguer
teibın (biteibe) : se fatiguer
teimandin (biteimıne) : greffer
teimın (biteime) : être greffé
tej, f. : cf. **taıj**
tejt : plein, -e
tejt bın : semplir
tejt kirin : emplir
tekber, f. : mobilier, m.
tekdr, f. : gronderie, f.
tekdr kirin : gronder
teke, f. : prière, f.
teke kirin : prier
tekelık, f. : roue, f.
tekiye, f. : couvent, m.
teklıf, f. : proposition, f.; invitation, f.
teklıf kirin : proposer, inviter
tekız : complet, -ète
telaq, f. : répudiation, f.
telaq dan : répudier
telaqreş : sournois, -e
telaqreşt, f. : sournoiserie, f.
telaş, m. : 1) bûche, f. 2) fagot, m.
telaştın (bitelêşe) : tailler, équarrir
teleb, f. : petit galop
teleb çın : aller au petit galop
telef, f. : perte, f.
telef kirin : détruire
telef bın : être à bout de forces
telefandin (bitelefıne) : cf. **telef kirin**
telefın (bitelefe) : cf. **telef bın**
telefon, f. : téléphone, m.
telegraf, f. : télégramme, m.
telik, m. : calotte, f.

telik, m. : sein, m.
telis, m. : sac, m.; étoffe grossière
telp, f. : dépôt, m.
tema, m. : appétit, m.; avidité, f.; avarice, f.
tema kirin : ambitionner
temakar : avare, avide
temam : complet, -ète; total, -e
temam bın : se terminer
temam kirin : achever
temamı, f. : totalité, f.; intégrité, f.
bi temamı : entièrement
temaşa, f. : apectacle, m.
temaşa kirin : regarder, contempler
tembel : paresseux, -se
tembelı, f. : paresse, f.
tembert, f. : boucle tombant sur la nuque
tembtı, f. : avertissement, m.
tembtı kirin : avertir
Tembtıya min li te be. : Je te préviens.
tembidar, m. : qui avertit
tembortı, f. : cf. **tembert**
tembû, f. : fossé où saccumule la neige
tembûr, f. : guitare, f.
tembûrbazık, f. : tambourin, m.
tembûrvan, m. : guitariste, m.
temertı, f. : cf. **tembert**
temezı, f. : fichu de soie
temirandin (bitemirtıne) : éteindre
temirhindı, f. : tamarin, m.
temirın (bitemire) : séteindre
temis, f. : contact, m.
temis kirin : toucher
temıname, f. : avertissement écrit
ten, m. : teint, m.
tena : seul, -e
tenahı : solitude, f.
tenbel : cf. **tembel**
tenbelı : cf. **tembelı**

KITABÊ KIRMANCKI (ZAZAKI)-VI

40) Hamdi Özyurt,
Virê Sedefa Welê Bazare ra,
Stokholm, 2000, 61 r.

41) Emr Saba Emr, çarnayox: Durmaz
GBV, Dillenburg, 14 r.

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gimgim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışıık
I î	îsot, İran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tirkîya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı